HET
LEEVEN
VAN
JAN WAGENAAR.

6

HET

LEEVEN

VAN

JAN WAGENAAR.

BENEVENS

EENIGE BRIEVEN

VAN EN AAN

DENZELVEN.

TE AMSTERDAM,
By YNTEMA en TIEBOEL.
MDCCLXXVI.

* * * * * *
* * *
*

De roem, welken de Vaderlandsche Historieschryver, in de Vereenigde Gewesten, in derzelver Heerschappyen aen de andere zyde van den Aerdkloot, en overal, waer onze Nederduitsche spraek gelezen kan worden, verkreegen heeft, is groot genoeg, en kan zigzelven staende houden by de navolgende Geslagten, zonder de optooisels van tael- en redenkunstige bloemen: hy, dieze by zyn leeven niet gezogt heeft, kanze na zyn dood ontbeeren. Waere verdiensten zyn de waere schoonheden der Nature gelyk; beiden behaegenze zonder eenig byvoegzel der gebrekkelyke kunst.

Evenwel, wie zal 't wraeken, dat JAN WAGENAAR, alom, en zo ver, bekend door zyne Geschriften; van aengezigte bekend door zyn wél getroffen uiterlyk gelaet; ook gekend moge worden, door een onopgesmukt verhael, in zyn herkomst, studiën, en karakter.

* 2 Kon

* * *

Kon ik, derhalve, die deezen beroemden Man zo na bestond; die hem, door eene veeljaerige verkeeringe, zo wél gekend; die zo veel van hem geleerd, en het voorbeeld zyner gelukkige aengeboren' geaertheid, en verkreegen' deugden, voor oogen gehad heb; kon ik, by mogelykheid, dit myn geluk, en deeze myne verpligting aen hem, beter, en rechtvaerdiger erkennen, dan door het samenstellen eener Beschryving van zyn Leeven, menigvuldige Werken, en voortreffelyke Hoedanigheden?

Deeze gevoelens van pligt en erkentenis hebben myne pen bestierd, myne gedagten en schryftrant leevendig gehouden: terwyl ik, ondertusschen, gepoogd heb, dien trant, somtyds, te veranderen naer het onderwerp, dat ik te beschryven had; doorgaends, egter, boven den eenvoudigen styl eener historie, en beneden den verhevenen van eene lofspraeke blyvende. Ook stelde ik my voor, melding te maeken van de voornaemste gevallen en omstandigheden van 's Mans leeven; zonder den Leezer met kleene of geringe gebeurtenissen te vervee-

len:

* * *

len: vooral, een beknopt historiesch berigt te geeven van zyne Schriften; de gelegenheid, waer by ze geschreeven, en den tyd, waerinze uitgegeven werden, naeuwkeurig aentewyzen, en te zorgen, dat men, nergens, de hoofdpersoonaedje uit het oog verloor. Kortom, JAN WAGENAAR, en zyne Werken, naer waerheid, af te beelden, te beschryven, en aen te pryzen, is het oogmerk van deezen mynen arbeid geweest.

Wat de Brieven aengaet, welken agter deeze Leevensbeschryving gevonden worden, ik heb geoordeeld, datze der bewaeringe waerdig waren. Zy toonen ons den voorzigtigen, naeuwkeurigen, weetgierigen, naervorschenden, en kundigen Vaderlandschen Historieschryver, Tael- en Oudheidkenner. Bescheidenheid en voorzigtigheid lieten niet toe alles, wat vriendschap of vertrouwen, in een' gemeenzaemen brief, uitstort, en aentekent, te openbaeren. Ware 't anders, deeze verzameling van Brieven zou merkelyk vermeerderd konnen worden.

* * *

Indien den Tydgenooten, indien der Vaderlandsche Nakomelingschap, eenig nut, eenig vermaek, toegebragt worde, met deezen arbeid, zal zulks eers genoeg zyn voor hunnen Landsgenoot

PIETER HUISINGA BAKKER.

Verbeter, in 't LEEVEN,

Bl. 18 *Regel* 8 *doe uit* te geeven.
— 53 in de *noot*, Derden Brief *lees* Eersten Brief, Derden Druk.

In de BRIEVEN,

Bl. 175 *Regel* 9 de Reize *lees* het Reisboek

HET

HET
LEEVEN
VAN
JAN WAGENAAR.

Dat zy, die, door hunne geboorte of rykdom, van jongs af, als met de hand der fortuin, in het perk der weetenſchappen nedergezet zyn, beroemd konnen worden, verwondert niemant; maer dat anderen, die zulke hulpmiddelen ontbeerden, evenwel door alle hindernisſen, die een eenvoudige burgerlyke ſtaet in den weg werpt, heendringen, en zig verheffen tot eene vermaerdheid, die aen de fortuin niets, aen eigen' verdienſten alles te danken heeft, mag, met reden, voor zeldzaam gehouden worden.

De natuur vormt de neigingen, en ſtort de zaeden, om groot te worden, in het harte: wanneer nu een rechtſtreekſche en oplettende opvoeding deeze zaeden, in hunnen groei, koestert, zuivert en opleidt, dan konnen zy

een' mensch vermaerd en nuttig maeken in de maetſchappy, en de tydgenooten danken dan te recht den opvoeder en den opgevoeden, zo haest zy, in welken ſtand ook, het nut dier voltooide hoedanigheden ondervinden. Welke dankbaerheid zyn wy dan niet verſchuldigd aen hem, die met dezelfde oorſpronglyke eigenſchappen begiftigd, maer deeze zo wenſchelyke handleiding en opvoeding ontbeerende, egter, als een alleen gelaeten wynrank, uit zigzelven den besten byſtand weet aen te grypen, en, opgeklommen uit de laegte, zyne volkomenheid en vruchten met de besten monſteren mag.

Ik onderneem de beſchryving van een' Man, die, niet door zyne geboorte, vermogen, of opvoeding, maer, blootelyk, door de aengeboren hoedanigheden van zyn verſtand, en eigen' onvermoeide werkzaemheid, zig in zyn Vaderland en Geboorteſtad vermaerd gemaekt heeft.

Naerdien ik, door vriendſchap, en huwlyk met zyne Zuster, verſcheiden' jaeren, een' naeuwen omgang met hem gehad heb, en tot zyn dood, in zyne geheimſte leevensbyzonderheden heb mogen deelen, ben ik, om die reden althans, niet gantſchelyk ongeſchikt, om hem den Vaderlanderen, naer waerheid, af te beelden.

JAN

JAN WAGENAAR was de eerstgeboren van JAN WAGENAAR en van MARIA SAGTLEVEN, luiden van eerlyk herkomen, en eenvoudigen burgerftand: de Vader was een inboorling deezer Stad; de Moeder was uit Gelderland, en eene bloedverwante van den vermaerden Schilder SAGTLEVEN. Uit deeze Egtgenooten werdt Hy te Amfterdam geboren, op den 28 October 1709.

Zy, die zig op de opvoeding toegelegd hebben, weeten, hoe vroeg de natuur haere opperfte neiging, ten minften in de meeste kinderen, zien laet. De jonge JAN, die, bykans, even fpoedig liep en las, nog maer weinige maenden oud zynde, vertoonde, met der haest, dat de lees- en weetlust zyne overheerfchende hartstogt was, die alle andere neigingen overmeesterde.

Like Aaron's ferpent, fwallows up the rest.

Want de leeslust, door het aenhoudend handteeren van een boek, en de weetlust, door het geduurig vraegen, bleeken zo duidelyk in het Kind, en verflonden, in hetzelve, der kinderen gewoone begeerte tot fpeelen en fpeeltuig; zy ontvouwden de zaeden van weetgierigheid, naer maete het jong verftand uitbotte, zo zigt-

baer aen allen, die het kenden, dat veelen, eerlang, den Ouderen zogten te beduiden, dat de Jonge tot de ftudien behoorde opgebragt te worden. Dan zulks was de gelegenheid der Ouderen niet: de Vader, Mr. Schoenmaeker van hanteering, hadt wel een tamelyk ruim beftaen; maer hy en zyne Vrouw, jonge luiden zynde, vervielen allengs in een goed aental Kinderen, waerom 'er de kosten voor de geleerde Schoolen niet af mogten. Evenwel befloten zy deezen hunnen Zoon, dien zy erkenden, dat voor hun bedryf niet gevormd fcheen, alles in den grond te laeten leeren, wat hem, ten eenigen tyde, in ftaet ftellen kon, om door of met den Koophandel zyn fortuin te maeken: ten dien einde werdt hy naer de beste Schoolen deezer Stad gefchikt, om in het fchryven en cyfferen bekwaem te worden; gelyk hy, wat laeter, om dezelfde reden, ook de Franfche taele leerde.

Het zal niemant vreemd geeven, nu wy de oorfpronglyke zielsneigingen van den jongen JAN aengeweezen hebben, dat de Poëzy, die uit zigzelve aenlokkende is, hem, nu op de Schoolen zynde, bekoorde; byzonder viel hy op de tooneelfpellen, welke liefhebbery in deeze Stad, wegens de gelegenheid van den Schouwburg, veelal, jonge luiden aenlokt: hy vondt, lig-

ligtelyk, onder zyne medeſchoolieren, makkers, welken daer ook te huis lagen, en maekte al vroeg versjes, die deeden zien wat 'er van hem te wagten ware, zo hy deeze liefhebbery hadt blyven aenkleeven. Ook ſchreef hy toen, ſlegts elf of twaelf jaeren oud zynde, een Klugtſpel, doelende op eene onlangs bekende gebeurtenis in deeze Stad: van welk Spel iemant hem een afſchrift wist te ontfutſelen; en het was, niet lang daerna, dat hy 't, openlyk, tot zyne groote verwondering, by de Beurs, gedrukt hoorde uitventen. In 't jaer 1722, te Zandvoort zynde, maekte hy voor den Koster van dat Dorp, die met zyne Ouders vermaegſchapt was, een Vers op de Inhaeling van den Heer PAULUS LOOT, dat te *Haerlem* by de *Wed. van Hulkenroy* gedrukt werdt. Gelyk 'er nog verſcheiden' rymen, zo van dien tyd als van laeter tyd, geſchreeven en gedrukt, van hem voorhanden zyn.

Deeze kleinigheden hebben haer nut in de historie van groote verſtanden: zy ontvouwen, uit haere eerſte beginſels, den trapswyzen opgroei en vordering tot verhevener arbeid. Schoon de Jongeling dit Spel en ſoortgelyke ſtukken, tot ernſtiger ſtudien geraekende, vernietigd heeft, hing hem de Schouwburg lang

aen; ook ſpeelde hy, met zyne Kennisſen, jonge luiden van beiden ſexen, nu en dan een Tooneelſtuk, by wyze van liefhebbery.

Deeze uitſpanningen egter verminderden, toen de Jongeling by voornaeme Roomſche Koopluiden op het comptoir geplaetst was, in welke betrekking hy, terſtond, zyn post ter harte nam: want dit was ook één zyner aengeboren hoedanigheden, 't gene hy begreep zyn pligt te zyn (en hoe vroeg kende hy zyne pligten!) behartigde hy volkomen: dit was geen byzondere of tweede hoedanigheid; maer eene waere ſpruit zyner heerſchende, of de heerſchende neiging zelve; want by den koophandel te zyn, was den handel leeren, en alles wat hem iets kon doen leeren vermeesterde zynen geest, en het gevolg was, dat zulks, in eene ziel als de zyne, den pligt aenſpoorde en leevend hieldt. By dit waerneemen der zaeken van zyne Patroonen, beſteedde hy egter een gedeelte van den nacht en van den zondag om zyne onverzaedelyke lees- en weetlust te voldoen; ja zelfs de oogenblikken, in welken hy wagten moest, aen de Posthuizen, naer het uitgeeven der Brieven, waeren hem te dierbaer omze te dooden met beuzelingen, naer den trant veeler jonge Comptoirbedienden, neen;

hy

hy plaetſte zig in eene ſtoep om te leezen, ten welken einde hy gewoon was altyd een boekje by zig te draegen. Dikwerf heeft hy verhaeld, met welk eene graegte hy, op die uuren, de Engelſche Spectators, welken toen vertaeld begonnen uit te komen, las en herlas; ja onder zyne handen verſleet.

Evenwel ſcheen zig, ten deezen tyde, eene afwyking van zyne overheerſchende neiging op te doen. De natuur, hoe eenpaerig zy werke, heeft ſomtyds haere zygangen; maer als het gezond verſtand die afwyking in 't oog krygt, herbrengt het de natuur op den weg der eenpaerigheid. Zeker is het, dat de natuur, in haere werking, het verſtand niet ontbeeren mag. Onze Jongeling, zestien of zeventien jaeren oud, en nog op het comptoir, beſteedde den ſaturdag namiddag of avond, met zyne makkers, die, by geluk, jonge luiden van eenigen ſmaek en kundigheden waeren, meestal in de eene of andere herberg, en ſomtyds ook in den Schouwburg. Dit leeven, en dit doorbrengen van den tyd, hoe onſchuldig, en onverſchillig ook, ſtreedt, zekerlyk, met de kennelyke zielsneigingen van onzen WAGENAAR; evenwel hy nam 'er, eenigen tyd, deel in. Wat gebeurd 'er? Eén zyner Gezel-

len, onder jonge luiden, die werk maekten van den Godsdienst, geraekt zynde, begon te begrypen, dat zyn gedrag verkeerd was, en dat hy het gaen naer de herbergen behoorde af te ſchaffen. Dit beſluit, en de reden van hetzelve, zynen vriend medegedeeld hebbende, bragt WAGENAAR ook tot omdenken. Hy, te gelyk van deezen makker aengeſpoord tot het vlytig leezen der H. Schrift, nam dien raed ter harte, en van dit oogenblik kreeg onze Jongeling dien gevestigden trant en trein van denken en leeven, welke hem ſedert bleef aenkleeven. Door deezen Makker geraekte hy ook in de Remonſtrantſche en Doopsgezinde Kerken, en, met naeme, in de Godsdienſtige Oefeningen van gemelde jonge luiden, die, ten deezen tyde, hunne zondag-morgen Vergaderingen hadden in één der Vertrekken van het Weeshuis de Oranje-appel; gelyk men in dat zelfde Vertrek, ook eene openlyke namiddag-oefening hieldt, welke Oefening, of Vergadering, egter van een veel ouder oorſprong dan dit Weeshuis was (*a*). De jonge WAGENAAR

(*a*) *Zie* G. BRANDS Hist. der Reform. *D.* IV. *p.* 98 enz. J. WAGENAAR, Amſterd. VIII. *St.* *p.* 76 enz. 8vo.

NAAR bezogt dezelve meermaels. Zyne Ouders waren vroome luiden, leden der Gereformeerde Kerke, en gezet op den kerkgang; zy hadden hem, van der jeugd af, gewend, nevens hun, den uitwendigen Godsdienst by te woonen; waerom hy, ontwyfelbaer, scheen geleid te worden naer den schoot dier Kerke. Het duurde niet lang, of zy kreegen kennis aen de gangen van hunnen Zoon, uit zulken, die hun de gevaerlyke en zielbederflyke begrippen afmaelden, waer in het geschapen stondt dat hun Zoon vervallen zoude. Dit smertte den Ouderen, en maekte hun verlegen en te onvrede. JAN WAGENAAR, die hen hartelyk beminde, beduidde hun zynen pligt als mensch en als Christen, en verzogt hen den uitslag, op den weg van onderzoek, door hem ingeslagen, met hem af te wagten. Doch zy, door hunne eenvoudigheid, buiten staet om den Zoon door redenen te keeren, bleeven onvoldaen. Eindelyk werdt het gevoelen gevraegd van een Vriend der Ouderen, te Haerlem woonagtig, voor wiens kundigheid de Vader en Moeder beiden veel agting hadden. Deeze Man, dezelfde Kerkbelydenis als de Ouders toegedaen, maer ongemeen gemaetigd, besliste het verschil ten voordeele van den Zoon, en bragt dus het

huisgezin, en het hart der Ouderen, in de voorige ruste.

Onze Jongeling, thans agtien of negentien jaeren oud zynde, en aen zigzelven overgelaeten, vervolgde zynen weg. Iemant, door de natuur als gevormd om uit eigen' oogen te zien, is onbekwaem iet toe te ſtemmen voor dat de overtuiging zig opdoet: het verſtand van zulkeen' blyft, tot zyne volkomen rypheid toe, veilig om vooringenomen of gekluisterd te worden van eenig *Sistema*. Zodanig was de jonge WAGENAAR. Zyn verſtand begon nu de denkbeelden, door aenhoudend leezen het geheugen ingedrukt, met de hulpe van een aenrypend oordeel te ontwikkelen en toe te pasſen; dat is, hy begon nu naer de waerheid te zoeken. Deeze verſtandige bezigheid zyner ziele, door geen belang, gezag of vreeze gehinderd; maer in eene volſtrekte vryheid ſtaende, leide hem by trappen op tot dat Godsdienſtig *Sistema*, welk het geheele Christendom omvangt, geen' Christen uitſluit, maer ook van niemant wil ingeſloten worden. Deeze denkbeelden uitbreidende, werdt hy een geſtreng voorſtander van vryheid en verdraegzaemheid in den Godsdienst, zonder uitzondering. Voorts begreep hy toen, tot naeuwgezetheid toe, de noodzaekelykheid niet alleen

van

van een zedig leeven; maer ook, dat ieder kundig Christen zynen naesten tot de kennis en vreeze Gods, door voorgaen en vermaenen, moest opleiden. De Christelyke Kerk vondt hy overal; dan, ten aenzien van begrippen, ook overal verloop en verlies van de eerste Apostolische bronnen. Hy hieldt het niet mogelyk om het Christendom tot eenpaerigheid te brengen in begrippen; eenpaerig, meende hy, zou het konnen zyn, in het voorstaen, en oefenen van deugd en vryheid. Deeze vryheid in den Godsdienst, dit zedig en onderwyzend leeven, meende hy nu gevonden te hebben: waerom hy, schoon hy ook somtyds elders de Predikaetsien bywoonde, op de straks genoemde Vergaderingen, veele jaeren, zyne uitsteekende gaeven, in 't openbaer, tot veeler nut, aengelegd en besteed heeft.

Beschouwt men nu den jongen WAGENAAR, twintig jaeren oud wordende, in het blaekendst zyner jeugd, getreeden op een' weg van ernst en onderzoek, en daer op voortgeleid door eene overheerschende neiging naer kennis, wysheid en waerheid, dan zal men erkennen moeten, dat hy, door deeze zyne natuurlyke en zedelyke vermogens, in staet is geweest, om daer op groote vorderingen te doen. De Wysbe-

begeerte, brengt zy het vuur der jeugd, de bedaerdheid van een fyn verſtand, en de alles overmeesterende zugt naer kennis, tot één ſtuk, mag, uit zulk een geheel, een uitwerkſel verwagten, dat zig zelf altyd en overal gelyk is. JAN WAGENAAR was inderdaed dus ſamengeſteld, en bleef altyd van één ſtuk, en zig zelven gelyk.

De Godsdienst, en wat daer toe betrekking heeft, was reeds lang zyne hoofdſtudie; doch hier ontdekte hy, die alles in het harte wilde kennen, terſtond behoeften, welken hy vervullen moest. Om de H. Schrift, en de Zeden dier tyden, te verſtaen, en om met de oudſte Kerkvaders omgang te hebben, was de kennis der taelen nodig. Het Fransch, als gemeld is, hadt hy op de Schoolen geleerd; de Latynſche taele was hy ook, ten deezen tyde, reeds magtig; hy oefende zig in het Grieksch, en verſtont iet van 't Hebreuwsch: wat laeter leerde hy ook de Engelſche ſpraek. In de Rekenkunst was hy zeer bedreeven, welke hem ook geleidde tot de kennis der voornaemſte gronden van de *Matheſis*. Tot de *Metaphiſica*, of Overnatuurkunde, hadt hy eene byzondere neiging, zo ver zy diende om God en onze pligten te kennen;

nen; hy oefende zig in dezelve tot deeze edele einden. De *Gronden van Zekerheid* van NIEUWENTYD; S. CLARKE, over *Gods Eigenschappen*, de *Vryheid*, en de *Zedelyke daeden*; LOCKE, en anderen, heeft hy niet alleen geleezen; maer uitgetrokken, en hunne ſtellingen onderzogt, uitgebreid, en opgehelderd. De Natuurkunde, vooral de *Newtoniaenſche*, was ook zyne liefhebbery, waer mede zig, ten deezen tyde, in 1731, by gelegenheid der Lesſen van Dr. DESAGULIERS, in deeze Stad gegeven, veele jonge luiden van ſmaek bezig hielden.

In dit ruime veld van Oefeningen onledig, ſchreef onze Jongeling eene groote menigte van Redenvoeringen; Brieven over gewigtige *Theologiſche* en *Metaphiſiſche Queſtien*; Aentekeningen; Verhandelingen en Ontwerpen, welken ten deele onder zyne papieren gevonden worden, en ten deele door hem, in zyne menigvuldige Werken, verbezigd zyn.

Ten deezen tyde vertolkte hy eenige *Predikaetſiën* van den beroemden Aertsbisſchop TILLOTSON; welken in 1730—1732 in VI Deelen in 4to uitgegeven werden.

Ook vertaelde hy, uit het Fransch, eene *Histo-*

torie der Pausfen (*b*). Voor dat Boek plaetfte hy een Voorberigt, en fchreef onder het Werk eenige Aentekeningen. WAGENAAR hadt onder zyne byzonderfte Vrienden, een of twee, welken hy, om hunne jaeren en bekwaemheden, hoogfchatte, deezen floegen byzonder agt op de talenten en vorderingen van den Jongeling, en het waren deezen, welken, in die proef van zyn' opluikenden fmaek, eene gefchiktheid ontdekten tot het beoefenen der oudfte Kerkelyke Gefchiedenisfen; waerom zy hem dat fpoor verder zogten in te leiden.

De Boekverkooper *Tirion* befloot, in deezen tyd, uit te geeven eene *Verzameling* van *Verhandelingen* over de *Verdraegzaemheid*. Onze Jongeling begunftigde eene onderneeming, die zo zeer met zyne gronden ftrookte, en vertaelde, in dat Werkje, *uit het Fransch*, de Aenmerkingen van den Profr J. BARBEYRAC, en, *uit het Engelsch*, de Predikaetfie over Christus Koningryk, van den Bisfchop HOADLY.

Zyne liefhebbery voor de Natuurkunde maekte hem bekwaem tot het vertolken van ftukken over die ftoffe in de *Filozoofifche Verhandelingen*,

(*b*) Het I *Deel* verfcheen in 8vo 1733; doch het Werk is niet verder vervolgd.

gen, welken by Deeltjes in 1734 begonnen uit te komen; waerin hy de onderstaende bezorgd heeft (*c*).

Ins-

(*c*) I *Deel* I *Stuk.*

I. DESAGULIERS, Berigt over de Weegkundige Proeven omtrent de Planten. *Uit het Engelsch.*

II. DE REAUMURS, Historie der Motten, I Deel. *Uit het Fransch.*

VII. P. V. MUSSCHENBROEKS Waarneemingen van het Weder. *Uit het Latyn.*

XI. S. HALES, Proeven omtrent den Steen der Nieren en Blaaze. *Uit het Engelsch.*

XII. P. V. MUSSCHENBROEKS Waarneemingen van het Weder. *Uit het Latyn.*

XIII. H. BOERHAVE, Proeven omtrent de Kwik. *Uit het Latyn.*

XV. DESAGULIERS, van de Dampen, Wolken en Regen. *Uit het Engelsch.*

II *Deel* I *Stuk.*

III. Vervolg van S. HALES Berigt wegens den Steen. *Uit het Engelsch.*

IV. DU FAY, over de Electriciteit. *Als boven.*

V. W. CURTEIS, over de Planten in water groeijende. *Als boven.*

VI. DESAGULIERS, over de te rugkaatsende Verrekykers. *Als boven.*

VII. ———— over 't gebruik van Verrekykers voor byzienden. *Als boven.*

VIII. MORTIMER, Ontleding van een' Bever. *Als boven.*

IX. H. SLOANE, van de Ratelslangen. *Als boven.*

X.

Insgelyks vertaelde hy den *Filozoofischen Onderwyzer van* B. MARTIN, en vermeerderde het Werk met eenige byvoegsels (*d*).

Een Vertaeler heeft zyne verdiensten, als hy, by de kennis der onderwerpen, de tael, die hy overbrengt, en die, waerin hy schryft, wél verstaet; als hy getrouw vertaelt, en ons, in een' duidelyken styl, het zelfde zegt, dat de Schryver gezegd heeft, dan verdient hy billyk den lof zyner leezers. De kundigsten hebben geoordeeld, dat de genoemde Stukken van eene bekwaeme pen overgezet waren. WAGENAAR was niet bekend dan by zyne Vrienden, welken meer met hem ingenomen waren dan hy met zig zelven. Hy was nog een vergeeten burger. Zyne gaeven konden wel in 't openbaer gezien en gehoord worden; maer hoe weinigen leerden hem op deeze wyze kennen! Het was nog de tyd niet, dat geheel Nederland zig over hem verwonderde. Terwyl hy zig

X. N. CYRILLUS, van het Weder en de Aarde te Napels. *Uit het Latyn.*

XI. V. BACON, van eene Vergiftiging, door 't Kruid Monniks Kap genaamd. *Uit het Engelsch.*

(*d*) Dit was de eerste Druk, in 1737 uitgegeven. De tweede Druk van dit Werk heeft Dr. GRASHUIS bezorgd.

zig in zyne nedrigheid verbergde, werdt hy groot en grooter. Ook geraekte hy op den weg, om de vermaerdste Historieschryver van zyn Vaderland te worden, zonder dat hy zulks zogt. Zie hier by welke gelegenheid.

De jonge WAGENAAR nu, als aengetekend is, aen het vertaelen geraekt zynde, begreep, hoe nodig het ware, wilde hy als Schryver eenig figuur maeken, om de Nederduitsche tael in den grond te kennen. Gelyk hy nu in alle zyne studiën de bronnen opzogt, zo meende hy, dat hy hier ook behoorde te doen, en dit hielp hem aen het leezen van onze oudste en eerste Schryvers, zo wel die in *prosa*, als in rym, geschreeven hadden. MELIS STOKE, KLAAS KOLYN, de *Spiegel Historiael* en andere oude Historie- en Rymchronykschryvers, las en herlas hy, met oogmerk om zig in de taele te oefenen; maer, zie, onder deezen arbeid werdt in hem eene nieuwe weetlust geboren, de kennis, naemelyk, van 's Lands oude Geschiedenis. Uit de genoemde Schryvers maekte hy aentekeningen, eerst wel om de tael, maer naderhand om de historie; ontwerpende uit dezelven een' schakel van de Geschiedenissen onzer eerste Graeven. Door dit aenhoudend leezen en uitschryven hadt hy,

vooral MELIS, bykans geheel in het hoofd. De kundigſten zyner vrienden werden nu volkomen overtuigd, dat WAGENAAR zeer geſchikt was om een Historieſchryver te worden. Zy ontdekten daartoe zyn heerſchend beginſel, en zy hielpen hem, metderhaest, aen de gelegenheid om eene proef te geeven van deeze zyne bekwaemheid te geeven.

De Boekverkooper I. Tirion, hebbende van het jaer 1736 uitgegeven den *Tegenwoordigen Staat van alle Volken*, ten grooten deele uit het Engelsch vertaeld, beſloot, omtrent het jaer 1738, dat Werk, eer men uit Duitschland tot de andere Europiſche Gewesten overging, te vervolgen met eene Beſchryving der Nederlanden. Dan, vermits hier het geleide van den Engelschman onvoldoende was, zag hy zig genoodzaekt eene oorſpronglyke beſchryving van de Nederlanden te doen opſtellen. Tot deezen arbeid werdt JAN WAGENAAR verzogt. Hy ondernam dien, met beding van onbekend te blyven. De

TEGENWOORDIGE STAAT
der Oostenrykſche, Franſche en Pruisſiſche
NEDERLANDEN,

verſcheen in 1738: en in de jaeren 1739--1744 ſchreef

ſchreef hy de *Vyf eerſte Deelen* van den
TEGENWOORDIGEN STAAT
der
VEREENIGDE NEDERLANDEN;
zynde de volgende Deelen van eene andere hand; die egter tot de beſchryving van het platte Land van het *Noorder-Quartier* zyn opſtel gebruikt heeft. Schoon het Werk met genoegen ontvangen en ſterk gelezen werdt, moeten wy egter bekennen, dat het nog ver af was van die ſchoonheid, welke hy ſedert aen de historie wist te geeven. Dat naeuwkeurige, dat nette, dat ſchakelagtige, dat onzydige, die kennis aen de waere bronnen, werdt 'er nog te weinig in gevonden. Voorts is het beſchryven van een' tegenwoordigen toeſtand van Land en Steden, ſamengeſteld uit medegedeelde berigten, dikwerf door onbekwaemen, of overhaestigen, opgemaekt, aen veele misſlagen onderhevig. De beſchryving van 's LANDS HOOGE REGEERING is het best van allen uitgewerkt.

JAN WAGENAAR ontdekte zelf waer hy zwak was, en, onder het ſchryven en uitgeeven in ſterkte en bekwaemheid vorderende, zag hy telkens op het gebrekkige met weêrzin te rug: waerom hy met het *Vyfde Deel*, als gezegd is, van dien arbeid afzag; ſchoon hy,

in het jaer 1758, op sterk aenstaen van den verlegen Drukker, nog het *Eerste Deel* van den

TEGENWOORDIGEN STAAT

van

UTRECHT

geschreeven heeft. Terwyl hy met het schryven van de straks genoemde Vyf eerste Deelen van den Tegenwoordigen Staet bezig was, begon hy zyne ontwerpen van de Geschiedenissen onzer eerste Graeven in orde te brengen, en, reeds van het jaer 1738 af, bouwstoffen te verzamelen tot het opmaeken en vervaerdigen van een' volkomener en uitgewerkter beschryving van de Historie van zyn Vaderland.

Ondertusschen was hy, in het jaer 1739, in den Egt getreden met CHRISTINA VERGOES, te Haerlem op den 17 Maert 1714 geboren. Ook ving hy in 1740 den Houthandel aen; welken JAN DE JAGER, een zyner vrienden, voorspoedig gedreeven, en nu door den dood ontruimd hadt.

Onze WAGENAAR, door geene gezelschappen of plaizierpartyen, van die uuren, welken hem zyn bedryf vry lieten, beroofd, besteedde dezelven bestendig in zyne geliefde studiën; onder welken thans ook de Historiekunde was. Hy las nu, gelyk hy eerst de oudsten gedaen hadt,

hadt, alle onze laetere Geſchiedenisſchryvers, en, met deezen, ook die van andere Volken ;tekenende uit allen aen, wat hem, in het vervolg, zou konnen te ſtade komen. DE GROOT behaegde hem om zyn' beknopten Latynſchen ſtyl: UITENBOGAERT noemde hy een' bekwaem Schryver: G. BRANDT ſchatte hy hoog, en beminde in hem de naeuwkeurigheid in het aenhaelen zyner auteuren, en de nette ſchakeling in het verhaelen der gebeurten: den Drosſaert HOOFT las en herlas hy geſtadig; evenwel mishaegde hem, dat die groote Man, dikwyls, aen een' te-vergezogten ſierſtyl het klaere en het verſtaenbaere opgeofferd hadt. Hy nam deezen allen tot voorbeelden, ook de beste Franſche Historieſchryvers; den duidelyken ſtyl van deeze laetſten heeft hy byzonderlyk nagevolgd. Ook heeft hy den vermaerden Romein LIVIUS het kunſtig aeneenhegten der gebeurten, en andere fraeiheden, afgekeeken. Om zonder ſcheiding van *Perioden* door te ſchryven, als THUANUS gedaen heeft, dien de Groot, Hooft, en Brandt gevolgd hadden, behaegde hem niet. Uit deeze beöefening, en, reeds vroeger, uit het leezen der Schriften van den Profesſor DRIEBERGE, wiens manier van ſchryven hem zeer behaegde, ver-

kreeg hy, ten deezen tyde, een' vasten styl en schryftrant, welke hem zo eigen werdt, dat hy dien zelfs niet wist af te leggen, als hy het somtyds, om zig te vermommen, ondernam te doen.

WAGENAAR, in den jaere 1740, met het schryven van den Tegenwoordigen Staat der Nederlanden, en met andere oefeningen, bezig, kreeg een Werkje, toen uitgegeven, in handen, onder den titel, *Bedenkingen en Verhandelingen over den Kristelyken Waterdoop, byzonderlyk over den Kinderdoop*. De Bedenkingen waren, zo men sedert vernam, door een' overleden, en de Verhandelingen door een' toen nog leevenden Remonstrantschen Predikant, KOENRAAD BREMER, geschreeven. WAGENAAR, zeer gevestigd in het gevoelen van den Doop der Bejaerden, hadt, om zyns zelfs wille, over dat onderwerp genoegzaem alles, by ouden en hedendaegschen naergespoord en gelezen, waer van 't gevolg geweest was, in 't jaer 1730, dat hy zig dien Doop hadt laeten toedienen; waerom hy zig verpligt oordeelde om de

OUDHEID *en* SCHRIFTMAATIGHEID
van den
KINDERDOOP,

welken deeze Schryvers beweerden, te onderzoe-

zoeken. „Het heeft my toegescheenen," zegt hy in de leezenswaerdige Voorrede, „dat de rede-„ nen voor den Kinderdoop, begreepen in dee-„ ze Bedenkingen en Verhandelingen, op verre „ na zo veel niet bewyzen, als onze Schryvers „ willen, en dat 'er met grond vry wat tegen „ in te brengen is. Dit bewoog my de pen op „ 't papier te zetten." — Voorts tradt hy, als een voorzigtige en welgewapende, in het stryd-perk. Hy behandelde zyne partyen edelmoedig; maer drong hen ook in den hoek. Hy toont terstond aen eene wezenlyke misslag in de bewyzen van deeze Schryvers, te weeten, dat ze nergens bepaeld hadden, wieze door *Bejaerden* en *Kinderen* verstonden, en, daer dit duisterheid over hunne redenkaveling verspreid hadt, verspreidde de nette bepaeling van Bejaerden en Kinderen een groot licht over de bewyzen van WAGENAAR; terwyl zy het zwakke van hunne bewyzen ontdekte. Door tael- en oordeelkunde toont hy, op veele plaetsen, dat zy de oude Kerkvaders verkeerd verstaen, hunne kerkgebruiken niet doorgezien, en uit hunne woorden bewyzen voor den Kinderdoop ontleend hadden, die, of zulks niet beweezen, of geheel iet anders bedoelden.

 Voorts

Voorts vestigde hy den Doop der Bejaerden op gronden zo hegt als ooit gelegd zyn.

De Schryver der Verhandelingen, door zulk een' aenval verzet, zogt, eenigen tyd, naer nieuwe kragten, en giste naer den Aenvaller; schoon JAN WAGENAAR, om zig te beter te verbergen, zyn Geschrift, als te Leyden gedrukt, uitgaf. Na eenige maenden verloops verscheen 'er eene *Verdediging der Verhandelingen*, waerin de Schryver geen edelmoedig gebruik maekt van zyne gissing op den persoon van zyne Tegenparty. WAGENAAR, die deeze Verdediging kortelyk beantwoordde in een'

BRIEF *aan den Heer* N. N,

klaegt 'er over in het begin van dien Brief, met deeze woorden, „ Moet ik stil staan „ op het gene myn' Persoon in 't byzonder „ betreft, en de weereld van zekere geval„ len onderrigten, waarop de Verdediger van „ den Kinderdoop, hier en daar, het oog „ heeft? Verwagt het niet. Men moet nie„ mant vergen, zelfs maar eene halve bladzy„ de te leezen over levensbyzonderheden van „ een' gering vergeeten Burger." — Het is al eene oude aenmerking in de geschillen, dat hy, die den Persoon van zyne Tegenparty onder de bewyzen mengt, zyne zaek verraedt; zyne

ne zwakheid zien laet, en het geding verliest: alzo gevoelden, in deezen twist, ook de verſtandigſten. Onze WAGENAAR, ondertusſchen, nu, als met den vinger, aengewezen, vondt goed dien Brief te onderſchryven, Amſterdam 31 December 1741 J. W.

Deeze geringe vergeeten Burger, die, in zynen pas-dertigjaerigen leeftyd, reeds zo veele blyken van uitneemende begaefdheden zien liet, en te recht den naem van een' man van verſtand verdiende, was ook een waer Christen. Hy hadt eene ziel, die hem niet alleen aendreef om alle nuttige kundigheden naer te ſpooren, om tot de geheimen van waerheid en wysheid in te dringen; maer ook om zyne pligten jegens God en den Naesten volvaerdig te volbrengen. Deeze zielshoedanigheid bragt hem altyd, als zig de gelegenheid voordeedt, in beweeging. Hy was een yverig medehelper in het opzoeken, bezorgen, en uitreiken van penningen en voorraed, verzameld ten beste van zyne in ongeluk gedompelde medemenſchen. Het jaer 1737 hadt hem dus gezien in het verzamelen en verzenden van behoeften voor ongelukkige Landluiden, omtrent Dantzig, door eene geweldige overſtrooming tot elende en

en ſtille geſteldheid van ziel poogde hy ook zynen medeburgeren in te prenten. Ten dien einde beſloot hy eenige kleine traktaetjes te ſchryven onder den naem van Praetjes; dat egter by het eene bekende

KOFFYHUISPRAATJE,

welk toen uitkwam, gebleeven is. Want, gelyk het meêrmaels in ons Gewest gezien is, als de vyand op de grenzen, en de vrees den ingezetenen in het harte ligt; als elk op den Heer, die de Redder zyn zal, het oog heeft, dan is de munt van gemaetigdheid valsch; dan moet 'er ſterk en ſtreng tegen de Overheid en 's Lands Regeerders geſchreuwd en geſchreeven worden: waerom de meesten dit Koffyhuispraetje belagchten; terwyl bedaerde verſtanden het goede oogmerk ontdekten, en het preezen. Onze WAGENAAR, agter de ſchermen ſchuilende, ging voort, gelyk hy begonnen was, te weeten, met dezelfde gemaetigdheid, maer op eene andere manier. Hy ſchreef nu een Weekelyks Blad, dat onder den titel van

PATRIOT

uitgegeven, en gretig gelezen werdt. Doch ook dit aen de verwagting van ſommige heftige Prinsgezinden niet beantwoordende, en de ty-

tyden, tegen al het fchryven voor gemaetigdheid aen, geweldiger wordende, werdt niet verder dan tot dertig Vertoogen vervolgd, die met een gedeelte van het jaer 1748 afliepen (*f*).

De zonderlinge gebeurten, de baldadigheden, de muiteryen en beroerten binnen ons Vaderland, in 1747 en 1748, voorgevallen, bewoogen JAN WAGENAAR eene

DAGELYKSCHE AANTEKENING

te houden van 't gene hy zag, en uit goede berigten vernam. Met welk een innig hartzeer hy in deeze zyne Geboortestad die geweldadigheden, het woelen en wrokken tegen de Wethouderfchap, en eindelyk de openbaere plonderingen aengezien hebbe, weeten zy, die toen met hem verkeerden, en zyne Aentekeningen toonen 'er de blyken af. Een ftael van zynen waeren Vaderlandfchen yver kan ik niet voorby hier, tot zyne gedagtenis en eer, met zyne eigene woorden, aen te tekenen. „ 1748. Juny „ 25, werdt het huis van *Otto Schutte*, portie „ hebbende in de Wyn-admodiatie, doch geen „ Di-

(*f*) Het 3de, 6de, 13de, 17de, 25fte, 28fte, 29fte, en 30fte Vertoog is niet van J. WAGENAAR; ook is de Brief in het 15de, en de eerfte Brief in het 18de Vertoog van eene andere hand.

„ Directeur, een en andermaal gedreigd; doch
„ men hieldt het volk met goede woorden af:
„ Omtrent 6½ uur vond ik daar nog eene vergade-
„ dering van volk, meer onkundig dan kwaad-
„ aartig; die ik voorhield," dat men door deeze
plonderingen meer kwaads aan 't Land dan aan
de Pagters deedt; dat het Land geld hebben
moest; dat, de invordering van de gemeene
middelen gestremd zynde, het Krygsvolk niet
zou konnen betaald worden: ook aan Wedu-
wen en Weezen geene Intresfen van Obliga-
tien; dat de Huiszittenhuizen geene uitdee-
lingen zouden konnen doen, zo zy geene Inte-
resfen kreegen van hunne Obligatien op 't Land;
dat de Arbeidsloonen vermidderen zouden zo
dra de eetwaaren goedkooper werden; dat, zo
men een hoofdgeld invoerde, de doorreizende
Vreemdeling vry van lasten zyn zou, en de
Ingezetenen voor hem zouden moeten betaa-
len; dat men, nu den ophef der gemeene mid-
delen stremmende, tegen den tyd der verpag-
ting maakte dat het Land geene verpagting zou
konnen doen, als tot merkelyk minder somme.
„ Men hoorde dit discours, daar ik eenige af-
„ keuringen van de knevelaryen der Pagters
„ onder mengde, met veel stilte aan, en som-
„ migen stemden het toe."

Schoon

Schoon JAN WAGENAAR, in dit jaer 1748, een jaer zo vruchtbaer in ontwerpen, van verſcheiden' kanten aengezogt werdt, om in deeze of gene *Artikelen*, door zyne ondertekening, deel te neemen, heeft hy zulks altoos, hier heuſchelyk, daer met verontwaerdiging, van de hand geweezen. Want niet alleen zag hy al dat werk aen voor oproerig of onwettig; maer na dat men zyne goede oogmerken, en de gemaetigdheid zyner penne nutteloos gemaekt hadt, beſloot hy zig in zyne eigen' onſchuld te verbergen, en, als of hy by zigzelven gedagt hadt,

Sat Priamo Patriaque datum.

(Genoeg voor Priamus en 't Vaderland gedaen.)

nu de vrye uuren, van zyn bedryf uitgekogt, tot het voortzetten van het groote werk zyner Historien van ons Vaderland te beſteeden.

Wy ſtappen dan nu van dit zeldzaem jaer 1748 over tot dat van 1749, in het welke JAN WAGENAAR het toppunt van roem naderde, op het welk hy, ſedert, met verwondering van alle Nederlanders, en die het Nederlandsch verſtaen, gezien is.

Met den aenvang, dierhalve, van dit genoemde jaer 1749 verſcheen het *Eerſte*, en, op

op het einde van 't zelve, het *Tweede Deel* der

VADERLANDSCHE HISTORIE.

Onze WAGENAAR hadt nu meer dan tien jaeren aen dit beroemde Werk gearbeid; evenwel zo geheim, dat niemant iet van deeze zyne bezigheid bekend was buiten eenigen weinigen zyner byzonderfte Vrienden; waar onder de Heer Mr. FRANS VAN LIMBORCH, *Advocaet-Fiscael van de Domeinen van de Ed. Gr. Mog. de Heeren Staeten van Holland en Westvriesland, enz. enz. in 's Hage.*

Onze Historiefchryver befloot, in het befchryven van de Gefchiedenisfen van zyn Vaderland, een' weg te bewandelen, dien niemant, onder ons, nog hadt ingeflagen. 's Lands oude Historie, te weeten, die der Graeven, was door verfcheiden' pennen, en op onderfcheiden' tyden, befchreeven. Onze laetere beste Schryvers begonnen, meestal, met den aenvang der Beroerten. Maer WAGENAAR wilde zynen Landsluiden eene Historie van het Vaderland aenbieden, die, van de vroegfte tyden aengevangen, door de oude en nieuwere Graeflyke Regeeringe voortloopende, tot op deezen tyd vervolgd ftondt te worden. Eene groote onderneeming, waerlyk! welke, zoze wél uitgevoerd werdt, geen' geringen dank by de tegenwoordige zo

wel

wel als volgende Nederlandſche Geſlagten verdienen zou.

De Boekverkooper I. Tirion wist gelegenheid te vinden om uit de Boekeryen van aenzienlyke Liefhebbers der Vaderlandſche zaeken, egte ſtukken en geſchriften te bezorgen: maer, vooral, opende de Fiscael van Limborch zynen beroemden letterſchat voor onzen Historieſchryver. In Maert 1747, ſpreekt hy dus in het ſlot van eenen Brief aen den Heere Fiscael: „ Met de Historie onzes Vaderlands heb „ ik het nu, in 't ruwe, gebragt tot aan WIL- „ LEM *den goeden*. De gevallen onder hem, „ en zynen Zoone, ſchynen my naeuwlyks ee- „ nige behoorlyke ſamenſchakeling toe te laa- „ ten. Weet UwWelEd. my ook eenige aan- „ wyzing te doen van Schryvers of Stukken, „ die deeze tyden ophelderen? —— Ik bid „ myne vrymoedigheid toe te ſchryven aan „ eene opregte begeerte om mynen Landslui- „ den, door het ſamenſtellen hunner Historie, „ dienst te doen: eene begeerte, die, zoze „ met genoegzaam vermogen tot de uitvoering „ gepaard ging, waaraan ik twyfel, zekerlyk „ goedgekeurd en begunſtigd zou worden van „ alle edelmoedige kenners en liefhebbers on-

„ zer Vaderlandſche Zaaken, onder welken
„ UwWelEd. uitmunt.”

Uit dit ſchryven zien wy, dat hy, in 1747, tot het jaer 1306, wanneer WILLEM *de* III, Zoon van JAN *den* II, begon te regeeren, gekomen was, zynde een gedeelte van het *Derde Deel*, welk in 1750 uitgegeven werdt. Ook zien wy 'er de braeve oogmerken uit, die hy hadt, in het ſamenſtellen zyner Historie, en hoe zeer hy zyne bekwaemheden wantrouwde. Hy ontvouwt uitvoeriger, in de VOORREDEN van het *Eerſte* en *Zesde Deel*, zyne oogmerken, en zyne behandeling van de Historie: welke Voorredens wy allen Liefhebberen raeden aendagtig te leezen. JAN WAGENAAR hadt eene byzondere bekwaemheid, om dezelven zo te ſchryven, datze met nut en vermaek konden gelezen worden; ook gavenze te gelyk den Leezer een licht in de hand, dat hem, tot beter verſtand van 't Werk zelf, ongemeen te ſtade kwam.

De Vrienden van onzen Historieſchryver bewaerden getrouw het geheim, en byna niemant raemde van waer het Werk kwam. Zelfs wist men zo kunſtig het vermoeden op den Schryver af te wenden, dat men hem voorby zag, en naer een' anderen hoek, en op andere perſoo-

ſoonen, het oog vestigde. Ik weet, hoe zulks onzen Historieſchryver ſmaekte. De tyden, waerin het Werk verſcheen, en de gewoone vooroordeelen der menſchen, maekten, meende hy, het geheim, vooreerst, noodzaeklyk. Ook kon hy, buiten kennis en vermoeden blyvende, met te meerder rust en vryheid dien arbeid voortzetten. Hy heeft my, meermaels, betuigd, hoe zeer hy wenschte om lang onbekend te blyven; hy begreep, wat gevaer hy anders liep om van de eene of de andere party aengezogt te worden, en hoe bezwaerlyk hy dan meester van zyne pen zou konnen blyven, en van eene vryheid, die voor eenen Historieſchryver volſtrekt nodig is. Weinige jaeren, evenwel, kon hy zig ſchuilhouden: Want, naermaete de tyden gewigtiger werden, en de Kerkelyke zaeken zig meer onder de *Politike* begosten te vermengen, en de *Politike* gebeurten zelven, in de Zeventiende Eeuwe, een gewigtiger, en *delicater* aenzien kreegen, deedt men ſcherper onderzoek naer den Schryver van eene Historie, die nu reeds in zo veele handen, vooral in eene algemeene agting, geraekt was. JAN WAGENAAR hadt uitdruklyk beding gemaekt met den Uitgeever, dat hy ſchryven mogt, zo als hy 't begreep; mits hy de ge-

volgen voor zyne rekening nam. Evenwel kreeg Deeze nu zyne zwaerigheden. De vrees van ſtremming in het vertier van 't Werk deedt hem partydigheid vinden, juist daer onze Historieſchryver naeuwkeurig het tegendeel meende in agt genomen te hebben. Dit verwekte hem, thans, niet weinige moeilykheden. Toen het 37 *Boek* van het X *Deel* ter perſſe gaen zou, waerin de *Oorſprong der verdeeldheid over den Godsdienst, in de Vereenigde Gewesten,* mitsgaders, *de Leer der oude en laatere Christenen, omtrent de betwiste punten,* beknoptelyk, ontvouwd werdt, ontmoette hy, by ſommigen, die hem meenden te kennen, en, vooral, van de zyde des Uitgeevers en deszelfs vrienden, zo veele zwaerigheden en vitteryen, dat niet alleen het voortdrukken eenigen tyd geſtremd werdt, maer zelfs het voortſchryven der Historie zelve gevaer liep van gantſchelyk afgebroken te worden.

Ik vind, onder de papieren van den Historieſchryver het volgend Geſchrift, betreffende dit Geſchil, met zyn' eigene hand geſchreeven, 't welk ik niet voorby kan hier in te voegen.

Staat van 't Geſchil.

„ Of 'er ſchyn van partydigheid zy, in 't ver-
„ haal

„ haal van den Oorſprong der Kerkelyke Ge-
„ ſchillen in de Vereenigde Nederlanden?

„ Men beweert van *ja.*

1. Om dat de Methode van dat verhaal dezelfde is, die de Arminiaanschgezinde Schryvers gehouden hebben,
2. Om dat men partydige Schryvers, gelyk VOSSIUS en GROTIUS, aanhaalt.

Antwoord op de *eerſte* reden.

„ 1. Zo de Methode van partyen te volgen
„ ſchyn van partydigheid geeft, dan geeft
„ TRIGLAND zelf dien ſchyn, alzo hy ook
„ met de oude Kerkleeraars begint: men zegt,
„ hy doet dit, niet uit verkiezing, maar om
„ dat hy zo voorgegaan was door Uitenbogaart,
„ die hy wederleggen en verbeteren moest.
„ Maar zo kan ook de Vaderlandſche Histo-
„ rie de Methode volgen, die zy volgt, om
„ dat Arminiaanſche Schryvers zo voorgegaan
„ waren, en om ze, hier en daar, te verbe-
„ teren.

„ 2. De Vaderlandſche Historie kon geene
„ Waereldlyke Historieſchryvers volgen dan
„ Arminiaanschgezinden, om dat 'er geene
„ anderen zyn: of moest men BAUDART in
„ Methode gevolgd hebben, die geene Me-

 „ tho-

„ thode heeft; by zyne geloofsgenooten zelven
„ in kleinagting is, en tegenwoordig byna geen
„ geld waardig gehouden wordt, op eene ver-
„ kooping?

„ 3. Zegt men, dat de Vaderlandsche His-
„ torie, van Kerkelyke Zaaken spreeken-
„ de, Kerkelyke Historieschryvers moest ge-
„ volgd hebben, onder welken 'er zyn, die
„ de zaaken zo hoog niet ophaalen. Ik ant-
„ woord (1) dat zulken dit, naar allen schyn,
„ gedaan hebben, om de gevoelens der eerste
„ Kerke, uit welken de Arminiaanen argumen-
„ ten in hun voordeel trokken, voor de Lee-
„ zers, te verbergen. Hen te volgen, zou dan
„ den Arminiaanen partydig gescheenen heb-
„ ben. (2) BURNET, die, in 't voorstellen
„ van de geschillen over de Predestinatie, voor
„ een voorbeeld van onpartydigheid gehouden
„ wordt, haalt ook de gevoelens der Ouden
„ op, op gelyke wyze omtrent als de Va-
„ derlandsche Historie. Is 't schyn van par-
„ tydigheid geeven, als men den onpartydig-
„ sten volgt?

Antwoord op de *tweede* reden.

„ 1. Grotius is, over dit verhaal, nimmer
„ van partydigheid beschuldigd. Daar hy ee-

„ nig-

„ nigzins partydig schynt, heeft men hem niet
„ gevolgd. Hy moest aangehaald worden, op
„ dat men by de Arminiaanen niet partydig zou
„ schynen.

„ 2. Vossius wordt aangehaald, om dat hy,
„ van ouds, en tegenwoordig, by Remonstran-
„ ten en Contra-Remonstranten, voor onpar-
„ tydig gehouden is, immers in 't algemeen,
„ en zekerlyk met opzigt op de plaatsen, die,
„ hier, uit hem aangehaald worden.

„ 't Is waar, dat hy zig, in 't jaar 1618 en
„ 1619, door zyne moderatie, by veelen, ver-
„ dagt hadt gemaakt, als of hy te zeer naar de
„ Remonstrantsche gevoelens neigde. (*Brandt*
„ III Deel bl. 845, 848.) Evenwel werdt hy
„ toen nog door de Synode te Leyden aange-
„ merkt als een Lidmaat der Gereformeerde
„ Kerke, (bl. 896.) by welke hy zig, volgens
„ FESTUS HOMMIUS verhaal, (Verv. op
„ Merula p. 1051.) sedert gehouden heeft.

„ Uitenbogaart zegt wel by *Brandt* (III Deel
„ bl. 845.) dat Vossius in 1615 de vyf Arti-
„ kelen toestondt; doch dit deedt hy slegts in
„ zekeren goeden zin, (bl. 896.) en sprak
„ voorts, na 't houden van 't Synode, van ver-
„ scheiden' persoonen en zaaken gunstiger dan
„ te vooren (bl. 922.): waarom hy zyn cre-

„ dit by de Kerke nooit verlooren heeft: zie
„ *Brandt* IV Deel bl. 523, 525.

„ 3. Men heeft in de Citatien ook BASNAGE
„ gesteld, die 't met Vossius eens, en een on-
„ dertekenaar en voorstander der Dordrecht-
„ sche Synode is."

De Historieschryver klaegt over deeze ver-
drietlykheden, in een' Brief van den 29 Septem-
ber 1753, aen den Heere van Limborch geschree-
ven, aldus: „ Voor UwWelEds. aenhoudende
„ aenmoediging, om met het Werk voort te
„ vaaren, ben ik UwWelEd. zeer verpligt.
„ Ook heb ik ze thans hoognodig. Nooit ben
„ ik zo moedeloos geweest, zo maakt my de
„ tyd, na 't sluiten van 't Bestand, tot welken
„ wy nu met drukken gekomen zyn. Daar is
„ 'er, onder die my meenen te kennen, die
„ zig verbeeldt, dat my het onzydig beschry-
„ ven van dien neteligen tyd niet te wel is te
„ betrouwen. Dit smert my, die meene, zon-
„ der eenige zugt voor de eene of andere par-
„ tye, aan 't beschryven der Geschiedenissen
„ van dien tyd gegaan te zyn. *Moderatie* kan
„ ik, ik beken 't gaarne, niet afleggen; maar
„ zal moderatie my tot partydig schryven aan-
„ leiding geeven? Ik geloof dat 'er, onder
„ beide de partyen, *immoderaten* geweest zyn,

„ en

„ en misſchien nog zyn. Deezen zal ik niet
„ voldoen. Maar behoef ik my dit voor te ſtel-
„ len — Ondertusſchen zou de tegenſtribbe-
„ ling, dic ik hier over ontmoete, wel ligt
„ maaken konnen, dat het vervolg zeer traag
„ voortging, of — — — maar laat ik nog
„ wat zwygen, enz."

JAN WAGENAAR, die 't genoemde 37 *Boek* van 't X *Deel* met zo veel bedaerde omzigtigheid aengevangen en geſchreeven hadt, liet zig ondertusſchen door geene ongegronde en angstvallige vitteryen beweegen om eenige veranderingen van belang in dat ſchoone Verhael te maeken. Zo dat de Uitgeever, en die 't met hem hielden, eindelyk moesten loslaeten, wildenze den Historieſchryver genoegen geeven, en het Werk voortgang doen hebben. Op het einde van een' Brief, die het IX *Deel*, in November 1753, naer den Fiscael geleidde, ſpreekt hy aldus: „ UwWelEd^s. gegronde aenmerkin-
„ gen over de redelykheid om onpartydelyk de
„ *waarheid*, de *geheele waarheid*, en *niets dan*
„ *waarheid*, te ſchryven, hebben mynen flauw-
„ moedigen geest niet weinig opgebeurd. Ik
„ wil dan zien, of ik, met den winter, wan-
„ neer ik wat meer ruimte van tyd wagte dan
„ my tegenwoordig overſchiet, de pen, die my

 „ reeds

„ reeds meer dan eens uit de hand gevallen is,
„ wederom kan opvatten."

De Historiefchryver evenwel begreep, met al zyne gematigdheid en voorzigtigheid, dat hy in het befchryven deezer netelige tyden veelen ftont te mishaegen, en, vooral, dat hy gevaer liepe, fchoon hy voortvoer de waerheid alleen te fchryven, om in eenige ongelegenheid te geraeken: waerom hy zig in een' Brief van den 23 February 1754, aen den Heere Fiscael, dus uitdrukt: „ Ik word meer en meer bevestigd „ om de waarheid te fchryven op eene zedige „ en befcheidene wyze. Maar 't zou misfchien „ niet kwaad zyn, dat ik hier te Amfterdam een „ Patroon had onder de Heeren der Regee- „ ring, gelyk Brandt en anderen fchynen ge- „ had te hebben; die zou my dekken konnen „ tegen 't gene ik *de facto* mogt te vreezen „ hebben, wanneer ik fchoon *de jure* geen' „ nood had."

In het ftraks genoemde IX *Deel* hadt de Historiefchryver naer waerheid te boek gefteld, dat OLDENBARNEVELD een prefent van de Franfchen hadt ontvangen. Dit gaf ongenoegen aen veelen der yverigfte Voorftanders van 's Lands Advocaet. „ Maar ik meen," zegt WAGENAAR, in den laetstgenoemden Brief, „ dat

„ de

„ de pligt eens onpartydigen Historieſchryvers „ vordert aan te wyzen, om wat reden men „ misdaad, of ſchyn van misdaad, heeft kon- „ nen vinden in een *fait*, dat de Advocaat er- „ kend hadt, en hem zelfs in de Sententie, „ *nisi fallor*, tot misdaad is toegerekend."

Zodanig is het lot der beste Historieſchryvers! zy, die hem nu toejuichen, zyn naderhand onvoldaen: de party, die hem thans op zyne zyde meent te hebben, roept, daerna; dat hy de tegenovergeſtelde aenhangt. Hoe! mag de Historieſchryver geene deugden in Vyanden, geene gebreken in Vrienden, als hyze vindt, te boek ſtellen? Of zal hy dit of dat *politiek Sistema* volgen? Of moet hy ſchryven als geen *Sistema*, geen' Godsdienst, geen Vaderland, Vrienden noch Vyanden hebbende? Onnodig is het hier op te antwoorden.

Toen men het 37 *Boek* des X *Deels* las, waerin JAN WAGENAAR, als ſtraks gemeld is, zo ſtrikt de onzydigheid meende bewaerd te hebben, zeiden ſommige Contra-Remonſtrantschgezinden, dat 'er de Remonſtrantſche pen in te beſpeuren was: De Remonſtrantschgezinden, die 'er tamelyk meê te vrede waren, verzetteden zig nogthans, zo haest in het 40 *Boek* van dat zelfde X *Deel* gelezen werdt, *dat eenige bekende Remon-*

monstranten deel hadden aan den toeleg op MAURITS *leeven*, tegen den Schryver, als hen ongunstig; ja de Auteur van een Werkje, genaemd, *de Onschuld der Remonstranten* enz., vergetende dat voornaeme Mannen, onder hen, niet geschroomd hadden hetzelfde te schryven, twyfelt, of dit niet door den Vaderlandschen Historieschryver dus verhaald wordt, *om haet te verwekken, of om sommiger haet te voldoen, en te vleien* (g), „ Dingen, waar van ik zo vreemd „ ben als 't licht van de duisternis," zegt JAN WAGENAAR, in een' Brief van den 10 May 1754, aen den Heere van Limborch, die zelf over dit verhael niet voldaen was, gelyk my gebleeken is uit zyn schryven van 31 Maert 1755, in welk zyn Ed. zig dus uitdrukt, „ Ik zie in het „ X Deel met leed, dat UwEd. *eenige Remon-* „ *stranten* schuldig stellende aan de samenzwee- „ ring tegen den Prins, niet eveneens denkt als „ ik, die zeer gepersuadeerd ben, dat die woor- „ den, met goeden grond, niet kunnen ge- „ bruikt worden." Onze Historieschryver hadt zig reeds eenigzins verdedigd, en reden gegeven van dit zyn schryven, in den straks genoemden Brief van den 10 Mai; maer zulks scheen den Heer Fiscael in geen ander begrip gebragt te

(g) Zie dat Stukje pag. 88. in de *Noot*.

te hebben: ook vind ik niet, datze elkander ſedert over dit onderwerp nader hebben onderhouden. Indien de zaek ondertusſchen waer is, zou dan de Historieſchryver, met ze te verzwygen, of te bewimpelen, niet te veel ſchyn van partydigheid gegeven hebben? Nu verhaelt hy ze volgens Brandt, en anderen; en zegt ook, als zy, dat het Remonſtrantschgezinden waren, die den aenſlag ontdekten (*h*). Wat geſchreeuw 'er toen, en ſedert van 't geval gemaakt zy, verſtandigen hebben altyd geoordeeld, dat het den Remonſtranten niet meer tot verwyt ſtrekte, dan de heillooze daed van JUDAS zynen Elf Medebroederen.

De Contra-Remonſtranten begonnen toen te twyfelen, of de Historieſchryver ook meest hunne party toegedaen ware; ſommigen, of hy het met geen van beiden hieldt; en deezen hadden het zekerlyk aen 't rechte eind.

Andere Gezindheden, vooral de heerſchende *Factien* in 't *Politike*, gelyk de Historieſchryver by het uitgeeven zyner Verhaelen van de gebeurtenisſen van de jaeren 1650 en 1672 ondervonden heeft, hebben nu eens genoegen gehad,

(*h*) Brandt IV *Deel bl.* 930 enz. Vaderl. Hist. X *Deel bl.* 479.

had, en zyn dan eens kwalyk te vrede geweest.
Ten zy ik my geweldig bedriege, zyn zulke verschynsels juist bewyzen van de waerheid; althans van de onzydigheid, eener historie.

Terwyl JAN WAGENAAR zo veel vlyts en zorgs onledig hieldt, hadt hy, onder het waerneemen van het Mede-Regentschap over 't Weeshuis de Oranje-Appel, de jonge luiden van dat Huis onderweezen in de gronden van den Godsdienst, en hun, in het byzonder, eenige Lessen gegeven, die in het jaer 1752 uitkwamen onder den titel van

ZEVEN LESSEN
over het verhandelen der
HEILIGE SCHRIFT.

Vermits dit Werkje meer dan eens gedrukt, en in veeler handen is, en nog dagelyks gekogt wordt, zal ik alleen zeggen, dat alle gezindheden van Christenen het leezen: duidelyke blyken van waerde en gematigdheid. Het is, zo my berigt is, op één onzer vermaerdste Hoogeschoolen den Studenten, ter beoefeninge, aengepreezen.

Ondertusschen hadt hy den Houthandel tot den jaere 1757 niet onvoorspoedig gedreeven; maer, ten deezen tyde, door eene gevoelige

bank-

bankbreuk van één zyner Correspondenten te Hamburg, en om het nadeel by hem daer door geleeden, een weêrzin in het koopbedryf gekreegen hebbende, verliet hy hetzelve, en ook de Haerlemmer Houttuinen, waer hy, eenige jaeren, om diens handels wille, gewoond hadt.

Hy was nu, als Historieſchryver, in Holland, bekend en geagt. De Regeerders van Amſterdam in het byzonder wierpen een gunſtig oog op deezen hunnen lofwaerden Burger; ook geraekte hy met ſommigen der aenzienlykſten in eene byzondere verkeering, en de meesten kreegen van naby kennis aen zyne verdienſten: 't gevolg was, dat hy, eerlang, toezegging kreeg van zulk eene openvallende Stadsbediening, die hem en der Stede van nut zou konnen zyn. Hy was reeds in December des jaers 1756 van Burgemeesteren aengezogt, en voorts aengeſteld, om opzigt te hebben over het ſchryven en uitgeeven der Nederduitſche Stads Courant, *welke Courant*, (dus ſpreeken Burgemeesteren in de Acte van aenſtelling,) *in agting en aftrek zeer begon te verminderen, het tyd was geworden op middelen te denken om den ſchryftrant en nouvelles met beter ſtyl en gepaster oordeel te verbeteren: dat men daarom goedgevonden hadt, om aan den Oudraad daartoe voor te draa-*

gen

gen den perſoon van JAN WAGENAAR, *van wiens kunde en bekwaamheid men ten vollen overtuigd waare enz.* Hy verrigte deezen arbeid tot het jaer 1760, wanneer hy, op zyn verzoek, van dien post ontheven werdt.

Terwyl JAN WAGENAAR met ſchryven en drukken van zyn groot Historiewerk; met het ſchryven en uitgeeven der Courant, en met de bezigheden van zyn beroep, de handen vol werk, en zou men zeggen, geen ledig oogenblik over hadt, heeft hy egter tyd weeten uit te vinden, om zyne nette pen ook te beſteeden aen het ſamenſtellen van andere Schriften, welken zyne naerſtigheid en kundigheid, reeds alom bekend, zo hoog verheften, dat men, met reden, ſcheen te mogen twyfelen, of alles wel de arbeid van een' mensch zyn konde: dies werdt hy ook van veelen, by het uitkomen eeniger Schriften, zonder zyn' naem, voorby gezien, en ſtaet ook nog niet, by het gros onzer Landgenooten, als ſchryver van ſommige Traktaeten, bekend. Waerom ik voorheb, vermits de grafzerk het bevoorrechte blad is om allen waeren lof op aen te tekenen, en hy de dooden dekt voor 't gevaer van 'er zig op te verhovaerdigen, hier te ſpreeken van zulken zyner Schriften, welken, te gelyk met de Vaderlandſche Histo-

rie, en zyne andere Werken, de Tydge-
ooten overtuigen moeten van de uitgebreid-
eid des verſtands, van het edel vernuft, van
e onafgebroken' oefening, en van de recht-
hapen' Vaderlandſche gevoelens, deezes ver-
aerden Mans, en hem, leeft deeze Afbeel-
ing zo lang, den volgenden Nederlandſchen
eſlagten, en den aenſtaenden Burgeren dee-
er magtige Stad, voor te ſtellen als de eer van
ne Eeuwe, van zyne Geboorteſtad, en van
n Vaderland.

Men weet, hoe tusſchen Groot-Britanje en
rankryk de verſchillen, met naeme over de
ensſcheiding der wederzydſche bezittingen in
oord-Amerika, by de Vrede van Aken, in
'48, onvereffend gebleeven waren; dat, ſe-
rt, by het regelen der Grenzen, in dat wae-
lddeel, tusſchen deeze Twee Mogendheden
euwe twisten, en, eindelyk, vyandelykhe-
n, ontſtonden; dat het Engelſche Hof, in den
ere 1755, door het wegneemen van eenige
ranſche koopvaerdyſchepen in Europa, den
orlog uit Amerika, waer hy begonnen, en
t hiertoe allcen bepaeld geweest was, in Eu-
pa overbragt. Engeland dierhalve, in ons
'erelddeel met Frankryk in openbaeren oor-
g geraekt, en gedreigd, zo dit Ryk voor-

gaf, met eenen inval in Groot-Britanje, eischte van de Republiek den onderstand, volgens de Traktaeten bepaeld. De Gouvernante, meenende dat wy tot het zenden van dien onderstand verpligt waren, dreef dit stuk zo yverig by 's Lands Staeten, dat het genoegzaem by alle de Gewesten werdt toegestemd. Schoon nu sommige Leden en Steden besluiteloos bleeven, en Amsterdam, by naeme, 'er zig tegen verklaerde, evenwel stondt het geschapen, dat het besluit doorgaen, en het zenden van hulpe naer Engeland voortgang hebben zou; in welk geval zig de Republiek, reeds gedreigd door Frankryk, waerschynelyk een' kostbaeren en verderflyken oorlog stondt op den halze te haelen. In dit allerhaglykst tydstip werdt JAN WAGENAAR, overtuigd van 's Lands onverpligtheid in het zenden van deeze hulpe, en beevende voor 't gevaer eens oorlogs, welk zyn Vaderland boven 't hoofd hing, van eenen edelen yver aengenoopt, om een klein Traktaet te schryven tot styving van de Resolutien van Amsterdam tegen de overzending van de 6000 man naer Engeland. Hy bezat, ten dien tyde, het gemeenzaem vertrouwen van sommige aenzienelyke Heeren, welken hem te woord stonden, en het nodige licht mededeelden: ook was het op

op hunne aenmoediging, dat hy de pen op 't papier zette.

Het schryven en uitgeeven van dit Stukje vereischte niet alleen spoed; maer het was ook ten uitersten nodig, dat de Schryver onbekend bleeve. Het eerste hing van hem af; voor het tweede werdt op deeze manier gezorgd: de inrigting, by wyze van een' Brief uit eene andere Stad geschreeven, de naemen van drie Steden, en drie Boekverkoopers, op den titel geplaetst, vermomden het Stukje: ook gebruikte men eene min gezogte Drukkery, en, op dat de hand van den Schryver, zo bekend by alle letterzetters, onder niemants oogen kwam, herschreef ik, al wat JAN WAGENAAR gereed hadt, ten zynen huize, in verdraeid schrift, uit het zyne, over, en deeze Copy ging naer de Drukpers. Aldus verscheen, binnen drie dagen, in de wereld de

BRIEF

van een KOOPMAN *te* R.

aan een

zyner VRIENDEN *te* A.

R— 20 *Maert* 1756.

Drie drukken werden van denzelven, in weinige dagen, vertierd en verspreid.

Ik behoef hier niet te zeggen, welk eene uitwerking dit Geſchrift gehad hebbe op het gemoed van weldenkende, en van welgezinde Vaderlanderen; maer, en daer het eigenlyk om geſchreeven was, het nut, dat 'er onze Republiek en Regeering uit raepte, mag thans, ter duurzaeme eere des Schryvers, te boek geſteld worden. Zy dier Leden, die den eisch der hulpe, en onze verpligting volgens de Traktaeten, of kwalyk begreepen, of twyfelagtig ingezien hadden, konden nu, door de krágt der redenkaveling, de klem van bewyzen, en het licht, in 't welk de letter van het Traktaet geplaetst werdt, volkomen overtuigd worden van de onverpligtheid der Republiek, in het tegenwoordig geval, tot de zending van de 6000 man. Hoe 't zy, op den 15 Mai 1756 werdt 'er van afgezien, en verklaerd, *dat de Republiek zig, in den Oorlog, tusſchen Engeland en Frankryk, dagt te houden aen eene exacte neutraliteit.* Welke verklaering de oorzaek is geweest van de uitwendige rust, die ons Gemeenebest ſedert genooten heeft, en nog geniet.

De Burgemeester CICERO, die Rome uit den gevaerlyken aenſlag van CATILINA gered heeft, mogt hier, kon hy opzien, zig verwonderen over de wysheid en trouwe van een ver-

ge-

geten Amſterdams Burger, die zo treffelyk medewerkte, om zyn Vaderland te behoeden voor een' gevaerlyken Oorlog, en die het loon dier braeve daed, niet in eigen' luidrugtige lofſpraeken, maer in zigzelven, in zyn gemoed, ſtilzwygende, gevonden heeft.

Schoon een menigte ſchryvers en ſchreeuwers, hongerende huurlingen van baetzugtige Boekverkoopers; zoekende in het zog dier zaeken winst te doen, tegen den Brief in het ſpel kwamen, onze WAGENAAR heeft ſlegts één of twee derzelven, die 't eenigzins verdienden, beantwoord in nog

DRIE zulke BRIEVEN,

welken hy op den eerſten volgen liet; waer door het ſtuk in verſchil van alle zyden beſchouwd, voldongen en afgedaen werdt. Hy liet ook toen, en wat laeter, wanneer de rooveryen der Engelſchen onze Scheepvaert zo geweldig benadeelden, de onderſtaende Stukjes drukken (*i*).

Maer

(*i*) *Memorien* van de Ambasſadeuren YORKE en D'AFFRY, vertaeld, en agter den Derden Brief van den Koopman te R. enz. gevoegd. gr. 8vo.

Tractaet van Marine tusſchen Groot-Britannje en de Vereenigde Nederlanden: met een AANSPRAAK van den Uitgeever aan alle *Koopluiden* en *Schippers* deezer Landen. gr. 8vo. 1756.

 Het

Maer het volgende jaer 1757 verschafte onzen Historieschryver geen minder aendoenlyk en roemryk onderwerp om 'er zyne welbesneeden' pen aen te besteeden.

In den Haege, in 't gezigt van 's Lands Hooge Regeering, onder de oogen der Hoven van Justitie, en in het aenzien van het Stadhouderlyk Hof, verstoutte zig zeker, moet ik zyn' naem schryven? zeker *Pieter le Clercq*, veele jaeren reeds bekend als een Vertaeler, meer vlug dan getrouw, van Engelsche en Fransche Werken, verstoutte zig, zeg ik, deeze man, als een ander *Choerilus esuriens qui*

—— —— *famosi digna libelli*
Præmia mendico turpiter ore petat,

(Die voor zyn eerloos schrift, met logenen bemorst,
Gelyk een Cherilus het schandloon pragchen dorst).

in openbaeren druk, evenwel zonder zyn' naem, uit

Het GEDRAG DER ENGELSCHEN omtrent de REPUBLIEK der Vereenigde Nederlanden. 4to. 1756.

Memorie omtrent de *Pryzen* door de Engelschen op onze Westindieschvaarders gemaakt, uit het Fransch vertaald. fo. 1758.

De VRYE VAART en HANDEL op de West-Indiën verdedigd, met een AANHANGZEL. fo. 1758.

Brief van WILLIAM TEMPLE van 6 Nov. 1672, vertaald, en met een Voorberigt uitgegeven. fo.

uit te geeven, *Het Karakter van den Raadpensionaris de Witt*; een Werkje, waerin hy dien grooten en eerlyken Staetsman durfde afmaelen als een' Verraeder van zyn Vaderland; als een' Guit, een' Vriend en Loontrekker van Frankryk, met byvoeging, dat de meeste der tegenwoordige Regeering, als van zyne *Factie* zynde, dezelfde Landverderflyke *maximes* aenkleefden. Dat zulk een *Libel*, ongeftraft, door de handen ging, en loop hadde, moet een volgend Geflagt, met reden, verbaezen; maer dat Geflagt zal, mag men vertrouwen, gelegenheid vinden om te leezen, 't welk nu niet mag geleezen worden, welke de reden was in 1757 van dat fchryven, van dat ongeftraft fchryven, welk met verontwaerdiging van alle rechtfchapen' Hollanders werdt aengezien.

WAGENAAR, die, als Historiefchryver, dat is, gemaetigd, koel en naer waerheid, in zyne Vaderlandfche Historie, DE WITT en zyn bedryf afgebeeld hadt, kon den laster, dien beroemden Staetsman aengewreeven, en den hoon, der tegenwoordige Regeeringe in 't aengezigt gefmeeten, onmogelyk dulden. Zyne bedaerdheid, als Historiefchryver, week nu voor den ernst en het vuur, welk de verontwaerdiging in een eerlyk gemoed ontfteekt, en

maekte hem tot een' edelaertig verdediger der gehoonde onſchuld. Hy

Wittiadum vindex, pretio non emtus,

ſcherpte dan zyne pen, en ſchreef,

Het EGT *en* WAAR KARAKTER
van den Heere Raadpenſionaris
JOHAN DE WITT,
overgeſteld tegen het
VALSCH *en* WANSCHAPEN KARAKTER
onlangs in 't licht gegeven.

Met welk eene graegte en vermaek werdt dit Werkje gelezen van alle eerlyke Vaderlanders! Ik durf hier het gevoelen van een' voornaem Man, wylen den Heere UNICO WILLEM, *Graeve van Waſſenaer, enz.*, als het gevoelen van alle Braeven, uit zekeren zynen Brief afſchryven, „ Ik kan, nog met mond, nog „ met penne uitdrukken de gevoelens van *in-* „ *dignatie* die in my verwekt heeft, het in- „ fame, en lompe Libel van le Clercq; dog „ myne *admiratie* over het antwoord gaat „ nog veel verder; ik heb nimmermeer iet- „ wes geleeſen in dien ſmaak, dat ſoo ſolide, „ ſoo kragtig, en ſoo wel gedemonſtreert ge- „ ſtelt is als gemelte antwoord: door het ſel-

„ ve

„ ve word den pasquil- en oproermaker foda-
„ nig verplettert, dat hy voor altoos fig be-
„ hoorde fchuil te maaken, als onwaardig met
„ eerlyke Burgers te verkeeren, Ik verzoek
„ den Heer Autheur van mynent weege her-
„ telyk dank te feggen, dat fyn Ed. fig heeft
„ verledigt, om de eere van eene onfer
„ grootfte Staatsmannen, mitsgaders van de
„ Regeering en Regenten van dien tyd, en
„ van de tegenswoordige, met foo veel cor-
„ daetheit en kragt te verdedigen. Het is my
„ een grooten troost te mogen fien, dat ons
„ Land fulke brave ingefetenen in fyn boefem
„ bezit. enz."

Dit Traktaetje behoorde, door de kragt der overtuiging, door de recht mannelyke en onweerftaenbaere trekken van eerlykheid en waerheid, alle heftige aenhangers van dien Vaderlandfchen aterling den mond voor eeuwig gefnoerd te hebben. Sommigen egter van dat eerelooze Gild waegden het zig te verzetten tegen dit Egt Karakter, en, maer tot hunne eigen' fchande, de waerheid aen te vliegen.

Onze WAGENAAR, fchoon het der waerheid naeuwlyks te vergen zy zig tegen de aenhoudende onbefcheidenheid der valschheid te verzetten, vondt egter goed, in één Stuk, twee

dier ontaerde Nederlanders; of liever ingelyfde Nederlanders, den klem zyner penne en kundigheid te doen gevoelen, onder den titel

VRYMOEDIGE AANMERKINGEN
over de
Zedige Beproeving enz.
En
AANHANGSEL,
waarin de Zugt van J. de Witt
GETOETST *wordt.*

De eerste hadt De Witt, in navolging van het Haegsche Karakter, afgeschilderd als een' *Vyand* en *Verraader van zyn Vaderland.* De ander, als een' *onbekwaam* en *oneerlyk Staatsdienaar.* De reden van dit zyn tweede schryven ontvouwt hy in het daarvoor geplaetst BERIGT: geschiedende, zegt hy eeniglyk om eerlyke Luiden te verdedigen; de waerheid van 's Lands Geschiedenissen in een' helderen dag te stellen, en, voorts, in dit Geschrift, eenige punten van gewigt, de *Historie* en *Regeering* onzes Lands betreffende, op eene wyze op te helderen, waervan hy meent geen voorbeeld gezien te hebben. Dus wist deeze bekwaeme Man den weêrzin, die twistschriften gewoonelyk verwekken, te maetigen, door het invlegten van zulke zaeken in dezelve, die zyn' Landsluiden nuttig konden zyn.

De

De Schryver van de *Zedige Beproeving*, en die van de *Zugt van J. de Witt*, zoekende, door het laetste woord te hebben, zig eenigen triomf toe te eigenen, wierpen in de wereld twee andere Stukjes hunner waerdig. Het eerste getiteld, *Gepast Antwoord* enz., het ander, *Oordeel over den Raadpensionaris J. de Witt* enz. Onzen WAGENAAR, deeze luiden genoeg ontwapend hebbende, en zig een verder gevegt met zulke kwaedaertige en onbedrevene Knaepen schaemende, beving de lust, gedagtig aen het bekende zeggen van HORATIUS

—— —— —— Ridiculum, acri
Fortius & melius, magnas plerumque secat res.

(Bestraffend schertsen treft de dwaesheid menigmael,
Veel dieper, tot haer nut, dan ernst en ronde tael),

hun, boertende, te zeggen waer 't op stondt.

Eer hy nog de *Zedige Beproeving* ernstig hadt beantwoord, hadt hy reeds dat Geschrift, en dien Schryver, op eene aertige manier, onder schyn van lofspraek, door een met voordagt slegt gemaekt Vers, getiteld

LOF-BAZUYN *gevlogten* enz.,

bespottelyk afgebeeld: maer toen het *Gepast* *Ant-*

Antwoord, en het *Oordeel* enz. verſcheenen, ſchreef hy, in den zelfden ſmaek,

MARTEN VAN ROSHEMS
TWEEDE LOF-BAZUYN
Gevlogten om het hoofd der beroemde Heeren
C L, *Schryver van 't gepast Antwoord*,
en A. V. K,
Schryver van de Zugt en 't Oordeel,
met AANTEKENINGEN *van verſcheiden' Geleerden opgehelderd en bevestigd.*

Deeze twee Werkjes, en byzonderlyk het laetſte, behaegden elk, en hun vooral, die de *kragt* van 't *ridiculum* voelen konden; ook troffen zy, als uit Geſchriften van dien tyd bleek, gevoelig daer zy treffen moesten. De Schryvers worden 'er zo duidlyk in aengeduid, en hun oogmerk, dwaesheid en onweetenheid zo klaer aengetoond, datze 't zig geſchaemd hebben, en de *Oordeel-Schryver* het zig nog ſchaemt.

Onze Historieſchryver, ondertusſchen, werdt toen, en is, tot nu toe, by de meesten niet gehouden voor den Auteur van deeze geestige boertery. Is dit vreemd? Holland kende en eerbied-

biedde alleen den ernſtigen en deftigen WAGENAAR. Maer verſtanden van de eerſte ſoort zyn meesters van hun vernuft en penne, en maeken zig ſtyl en ſtoffe onderdaenig.

Met hoe luttel vermaek onze WAGENAAR in deezen twist deel genomen hebbe; wy, en de Nakomelingſchap, egter, zyn, door zyne manier van ſchryven, waer toe deeze verſchillen hem aenleiding gaven, bevestigd in waerheden en feiten de Historie en de Regeeringe onzes Lands betreffende. Aldus doet ons de Dwaesheid ſomtyds dienst, als zy, haers ondanks, aen de Wysheid gelegenheid geeft, om een licht te verſpreiden over zaeken en perſoonen, die de kwaedaertige Onweetendheid zogt te verdraeien of te verduisteren.

Onder het gewoel deezer twisten verzuimde onze Historieſchryver geen' anderen arbeid ten dienſte zyner Landsluiden. Hy was toen bezig met het ſamenſtellen van het nuttig Werkje

De VADERLANDSCHE HISTORIE *verkort*, *en by* VRAAGEN *en* ANTWOORDEN *voorgeſteld*,

en gaf het uit in 1758. Ook liet hy hetzelve terſtond overzetten, door een bekwaeme penne, in de *Franſche taele*, om het Boekje dus

tot

tot een algemeener gebruik te maeken, zo wel in de Schoolen, als in de Huisgezinnen. Ik kan niet nalaeten hier andermael het gevoelen aen te hegten van den ſtraks genoemden kundigen Heere, Graave van Wasſenaar: „Wy hebben," dus ſchryft hy, „het *Kort begrip van de Va-*
„*derlandſche Historie* —, niemant beter dan
„de Autheur ſelve konde diergelyk Werk in't
„licht brengen; het is ſeer nuttig voor jong en
„oud, en vermeerdert de verpligting van on-
„ze Nederlanders aan den roemwaarden Au-
„theur. Ik keure de methode goed, en is van
„meer dienst voor de Jeugd als de Spaenſe
„en Franſe Tirannye, die nergens toe dienen
„kan, als om een nationale haat te voeden."

Eindelyk verſcheenen op deeze verkorte Vaderlandſche Historie, in het volgend jaer 1759, de twee laetſte *Deelen* van het groote Werk zelf; te weeten, het XX *Deel*, welk met het jaer 1751, en de dood van zyne Hoogheid, de geheele Historie beſloot, en het XXI *Deel*, zynde een Bladwyzer over het gantſche Werk.

Ik weet, met welk een wanlust onze Historieſchryver het Werk tot zo ver gebragt heeft, als wy 't nu bezitten. Indien hy zyne eigen' verkiezing gevolgd hadt, zou hy, by de aen-

ſtel-

ſtelling van den Stadhouder, in 1747, of met het ſluiten der Vrede te Aken, in 1748, ſpâe geſtoken hebben; zynde hy te wel overtuigd, dat men van de gebeurtenisſen der laetere tyden niet *zo veel*, niet *zo vry*, noch met de *vereischte zekerheid*, ſchryven kan, als nodig is voor eene Historie, welke reeds eene algemeene agting verkreegen hadt. Veelen egter, en onder die aenzienelyke luiden, oordeelden 'er anders af. Eén van deezen, wylen de Heer *Theſaurier Generael* HOP, ſchreef in een' Brief uit 's Hage 3 Dec. 1759, „ Ik had my geflat-
„ teerd, en anderen nevens my, dat het over-
„ lyden van Haere K. H. den Hr. Wagenaar
„ bewogen ſou hebben om 's Lands Historie
„ tot haar doot — te vervolgen, en ik wil niet
„ ontveinſen, dat de reden van nalating, die
„ in het Berigt voor 't 21ſte Deel gevonden
„ wordt, my niet ten eenemaal voldoet. Ik
„ erken wel dat het ſchryven van verſche ge-
„ beurtenisſen moeylyk is, maar ik bevroede
„ niet, dat deeſe periode van tyd moeylyker
„ ſoude ſyn geweest, als die van de jaeren
„ 1746, 1747 en 1748, die ook in verſche
„ geheugen zyn. Ondertusſchen bezeffe ik,
„ dat men groote reden heeft van zig te vrede

„ te

„ te houden met het geen de Auteur goedge-
„ vonden heeft ons te geeven. Ik wensche aan
„ hem een lang en gelukkig leven ten nutte der
„ wetenschappen."

Het licht der vermaerdheid van JAN WAGENAAR hadt nu het hoogste toppunt bereikt, en het werdt niet alleen met verwondering aengezien in onze Vaderlandsche Gewesten; maer ook overal, daer de kennis onzer taele gelegenheid gaf om dat licht te bespiegelen. Ik meen, doch het recht bescheid is my ontgaen, dat 'er buiten 's Lands een ontwerp, en zelfs een aenvang, gemaekt is om het Werk in het Fransch over te brengen. In het Hoogduitsch is het geheel vertaeld, en te Leipzig in den jaere 1756 en vervolgens, in VIII *Deelen* in Quarto, uitgegeven.

De Wethouderschap van onze groote Stad zag meer en meer hunnen beroemden Ingeboren met onderscheiding aen, en maekte zig zyne kundigheden ten nutte. Zy deedt meer: het was op de goedkeuring, en onder begunstiging deezer Regeeringe, dat onze Historieschryver, in 't vorige jaer 1758, besłooten hadt, eene waerdiger en volkomener Beschryving, dan men nog bezat, van Amsterdam te vervaerdigen, en het bleek toen, wat agting de Wet-

Wethouderſchap hadt voor onzen Historieſchryver, en welk een vertrouwen zy in hem ſtelde. Want, op den 30 Juny van dit jaer, verkreeg hy, op zyn verzoek, van Burgemeesteren de vryheid, om ter Secretarye, ter Charterkamer, en elders, ook in de Gods- en Gasthuizen enz., onder verbintenisſe van de vereischte *ſecretesſe*, onderzoek te doen naer de Oudheden, Staet, Historie, en Regeeringe deezer Stad; eene begunſtiging en vryheid, waernaer voorheen, door anderen, en zelfs door den vermaerden Historieſchryver Pieter Cornelis-zoon Hooft, te vergeefs getragt was geworden. Hier kwam by, dat, in dit zelfde jaer, op den 26 October, by de Wethouderſchap en den Oudraed goedgevonden werdt en verſtaen, aen hem op te draegen den Titel van HISTORIESCHRYVER der Stad, waervan hem eene behoorlyke *Acte* werdt ter hand geſteld. Die begunſtiging der Regeeringe, en, vooral, de zo nodige toegang tot de geheimſte Archiven, ſtelden onzen WAGENAAR volkomen in ſtaet, om van zyne Geboorteſtad eene Beſchryving te vervaerdigen, die de voorige Beſchryvingen in waerde moest overtreffen. Wie zou hier aen twyfelen, die te gelyk in aenmerking neemt zyne dertigjaerige

hebben, en die vrye avonduuren werden gewyd aen zyne geliefde letteroefeningen. Was dit anders, en waren zyn huis en boekvertrek niet de meestbeminde plaetſen voor hem, geduurende zyn leeven, geweest, hy zou zo veel niet hebben konnen uitvoeren.

Omtrent deezen tyd, 1761, begon men uit te geeven een Maendelyks Werkje, onder den titel van *Vaderlandſche Letteroefeningen.* Onze WAGENAAR werdt, in den beginne, gehouden voor den Schryver, of één der Schryveren van hetzelve: het bywoord Vaderlandſche op den tytel, dat door hem in gebruik gebragt, en toen nog niet gemeen geworden was, verwekte en ſterkte dit vermoeden. Schoon hy nooit eenig ander deel aen dit Werk gehad heeft dan het leveren van maer enkele Uittrekſels, werdt hy van de kundigſten terſtond gekend aen de Beoordeeling van, en Aenmerkingen over het Werkje van Mr. THYMON BOEY, *Bedenkinge over de Outheit, het Aanſien en Gezag van den Hove van Holland*, enz. te vinden in de *Vaderl. Lett.* I Deel, bl. 81. — Zyn oude Vriend, de Heer F. van Limborch, ſchreef hem in Maert van dit jaer, aldus, „ In het ver- „ handelde over het Tractaatje van den Hr. „ Boey, heb ik zeer klaar, op de eerſte lec-

„ ture,

„ ture, (want ik heb het al ten minſten 3 maal
„ gelezen,) ontdekt, dat niemand anders dan
„ de Autheur der Vaderl. Historie dat kon ge-
„ ſchreven hebben. De nette verdeeling en
„ ordre, de naauwkeurige naſpeuringe, en de
„ uitmuntende kundigheid der oudheid, dien
„ Schryver klaar uitduidende, lieten my geen
„ twyfel, dien aangaande, over."

Geduurende het waerneemen van zyn bezig Ambt, voltooide hy het aenzienlyk Werk

AMSTERDAM,
in zyne Opkomst, Aanwas enz.
BESCHREEVEN.

Hy liet het drukken in groot Folio, in klein Folio, en in groot Octavo, en gaf'er het laetſte Stuk van uit in 't jaer 1768.

Welk een vlyt, naervorſching, arbeid, en naeuwkeurigheid hy aengewend hebbe, om van alles wél onderregt te worden, weeten Charterkamer en Secretary; weeten Collegien, Kerken, Godshuizen, Scholen, Gilden, ja, de Straeten van Amſterdam zelven: met dit alles egter is hy ſomtyds misleid; vooral by eenige Gilden, door de onderregting van zulken, by welken men de vereischte kundigheid hadt behooren aen te treffen. Dan weinige misſlagen van zulk een' aert krenken luttel de algemeene

waerdy van dit Werk; waerom het een Werk zal blyven zulk eene groote en aenzienelyke Stad waerdig.

Wanneer, in dit jaer, onze Stad vereerd werdt met een Bezoek van hunne Hoogheden, en derzelver verblyf van eenige dagen, Amſterdam van eene drukke en woelige handelſtad, in eene ſtad van Vorſtelyke vermaeken en feesten, en het beroemde Raedhuis in een Prinslyk Hof, veranderd hadt, heeft JAN WAGENAAR eene Beſchryving vervaerdigd van de Komſte en de Tegenwoordigheid dier Hooge Perſonaedjen, en zulks volgens eene Reſolutie en op bevel der Regeeringe; gelyk ik dit door hemzelven met deeze woorden vind aengetekend: *Men verſtaat, dat de inhaaling van hunne Hoogheden, en 't gene 'er verders gedenkwaardigs, by hoogst derzelver verblyf alhier, zal voorgevallen zyn, op last van Burgemeesteren, door den Historieſchryver deezer Stad, uitvoeriglyk, beſchreeven, en in 't licht gegeven zal worden.* Het kwam uit in gr. 8vo. en gr. fo. onder den titel van

VERHEUGD AMSTERDAM

enz.

Om de orde van 't verhael aeneen te lasſchen, ſtap ik te rug tot het jaer 1766, in welk jaer

jaer te Leyden eene Maetſchappy der Nederlandſche Letterkunde was opgeregt, ſtrekkende om de kennis der Nederlandſche Taele, Dichtkunst, Welſprekendheid, Oudheid, en Historie, op te bouwen, en uit te breiden. JAN WAGENAAR werdt in Hooimaend van dit zelfde jaer tot Medelid deezer Maetſchappy aengeſteld. Hy heeft derzelver jaerlykſche Vergadering eens bygewoond, en medegewerkt aen de ſamenſtelling haerer Wetten. Hy zou, hadt zyn leeven van langer duur mogen zyn, der Maetſchappy met zyne kundigheden van dienst hebben konnen weezen. Een ſtuk heeft hy haer egter nagelaeten, waervan wy de omſtandigheden, die gelegenheid tot het ſchryven van hetzelve gegeven hebben, van wat hooger zullen moeten ophaelen.

Onze WAGENAAR, toen hy de Vaderlandſche Historie onder handen nam, hadt, in het te boekſtellen onzer eerſte Graeflyke geſchiedenisſen, nevens Melis Stoke, ook gebruik gemaekt van Klaes Kolyn, en deezen laetſten, als een' goedgekeurden Schryver, op zyne plaetze, aengehaeld. Eenige jaeren laeter vernam men, dat de Heer BALTHAZAR HUYDECOPER de egtheid van Klaes Kolyn ontkende, en in de uitgave van zynen Melis Stoke bewyzen

zoude, dat deeze Rym-Chronykschryver nimmer bestaen gehad hadt, het Werk bedriegery, en misschien in de laetst verlopen', of in het begin deezer eeuwe, opgesteld was. Onze Historieschryver, wien sommigen reeds hadden willen doen twyfelen, maer te vergeefs, aen de egtheid van Kolyn, toen hy zig van hem bediende in de twee eerste Deelen zyner Vaderlandsche Historie, werdt nu aen het wankelen gebragt door dit gevoelen van zulk een' kundig Man. Hy was te groot een vriend van de waerheid, dan dat hy thans zyn gevoelen van het tegendeel, zonder onderzoek, zou blyven aenkleeven. Tot dit onderzoek der egtheid of onegtheid van Kolyn werdt hy sterker genoopt, vermits 'er, onder zyn opzigte, eene nieuwe druk der Vaderlandsche Historie stondt vervaerdigd te worden. Hy las en herlas Melis Stoke en Klaes Kolyn, met dezelfde aendagt als hy hen, voorheen, zo dikwyls gelezen hadt. Hy vergeleekze met elkander; hy lette op tael, op spelling, en op feiten; hy sloeg den tyd, en de manier, op welken het ondersteelde Handschrift van den Laetsten 't eerst bekend geraekt was, gade; hy onderzogt van sommige handschriften, hier en daer onder liefhebbers berustende, het papier en den vorm der letters; kortom,

om, hy vorschte, op allerhande wyze, naer, wat 'er van Kolyn te ontdekken ware. Hoedanig was 't gevolg? Hy viel in 't gevoelen van de onegtheid deezer Rym-Chronyke, en befloot, terftond, datze in zyne Vaderlandfche Historie, als een goedgekeurd Werk, geene plaetze langer behoorde in te houden. WAGENAAR ondertusfchen, wien nooit de onbevallige hoogmoed der Geleerden beheerscht hadt, en die zyne dwaeling zo gaerne verbeterde, als ontdekte, was verheugd, dat hy, nog by zyn leeven, een gebrek uit zyne Werken weeren, en Klaes Kolyn dezelve doen ruimen mogt. Deeze, en eenige andere verbeteringen in den nieuwen druk zyner Vaderlandfche Historie, heeft hy ook den bezitteren der eerfte drukken bezorgt, omze agter elk Deel te konnen voegen.

De Heer Huydecoper gaf federt Melis Stoke uit; maer de beloofde Verhandeling over de onegtheid van Kolyn werdt 'er niet by gevonden. Ondertusfchen werdt het gemis van dat Stuk, door den ouderdom en de verzwakking der verftandelyke vermogens van deezen Heere, onopgemaekt agtergebleeven, te recht, door de liefhebbers onzer taele en oude Historie, beklaegd. Dit bewoog JAN WAGENAAR om over deeze onegtheid, volgens zyn eigen on-

derzoek, eene Verhandeling te vervaerdigen voor de Leydsche Maetschappye, gelyk zy ook, eerlang, onder haere Werken, in het licht zal komen, met den titel,

TOETS
van de Egtheid der RYM-CHRONYKE
die op den naam van KLAAS KOLYN
uitgegeven is.

Dit alles viel voor omtrent den jaere 1771, en wat laeter.

Ten deezen tyde overleedt, te Amsterdam, de vermaerde Advocaet HERMANNUS NOORDKERK. Onze WAGENAAR, die veel agting voor dien uitmuntenden Man gehad, en hem van naby gekend hadt, kon niet nalaeten deszelfs verdiensten, in eenige bladzyden, af te maelen onder den titel van

SCHETS
van het Leeven, den Aart en het gedrag
van den Heere Mr. H. NOORDKERK.

Onze Historieschryver, die nu eenenzestig jaeren bereikte, gevoelde nog naeuwlyks de ongemakken van den naderenden ouderdom. Schoon hy zynen meesten tyd zittend, leezende en schryvende, versleeten hadt, werdt hy egter nimmer van het graveel, de gewoone kwaele der Geleerden, aengerand. Het ongemak, dat

dat naderhand erger werdt, en hem in 't graf gesleept heeft, openbaerde zig ten deezen tyde: hy noemde het eene *talmagtigheid in 't watermaeken*, en schreef het toe aen eigen verzuim, door niet tydig, als hy in 't yverigste zyner studien was, den aendrang der nature ingevolgd te hebben. Zyn geest ondertusschen had kragt, noch zyn verstand eenige scherpte verlooren; en, gelyk eene steeds byblyvende gewoonte aen het ligchaem zekere houding geeven kan, die het nimmer aflegt, zo krygt ook de geest eene geschiktheid van doen en denken, welke hem altoos eigen blyft. Zulk eene hebbelykheid hadt de geest van WAGENAAR voor de studien gekreegen. Zyne lust tot letteroefeningen scheen niet eer dan met zyn leeven te konnen worden uitgebluscht; en, inderdaed, zy heeft geduurd tot aen zynen jongsten adem toe. Te leeven, en ledig te zyn, was in hem eene tegenstrydigheid. Schoon hy, met HUYGENS, zeggen mogt,

De groote Webbe is af,

en hy met eere de pen zou hebben mogen nederleggen, en zig in rust met de nagedagten vermaeken, hoe veel hy, in weinige jaeren, ten nutte zyner Landgenooten verrigt hadt, was het egter hem onmogelyk stil te zitten, en niet meer te doen.

My-

Myne Leezers zullen uit deeze aentekeningen gemerkt hebben, dat onze Historieſchryver reeds vroeg eene geſchiktheid hadt, en eene neiging gewaer werdt, tot het ſamenſtellen eener Kerklyke Historie. Omtrent deezen tyd herinnerde ik hem deeze geneigdheid en dien arbeid; maer zyn antwoord was, en met reden, *myne jaeren zyn tever verloopen, dan dat ik zulk een moeilyk werk onderneemen zou.* Dit geſprek evenwel herdenkende, verwekte in hem de gedagte tot het ſchryven eener Historie der eerſte Eeuwe van het Christendom. Hy bepeinsde terſtond het onderwerp, beraemde de ſchikking en de te houdene orde; hy begon het Werk met zyn' gewoonen yver, en voltooide het in korten tyd. Zyne kwaele ondertusſchen meer en meer verergerende, beſloot hy de Historie, nu geheel afgeſchreeven, in dien ſtaet te laeten liggen. Evenwel veranderde hy, door deeze en gene redenen, van gedagten, en gaf het Werk ter drukpersſe. Maer het voortdrukken, dat in den aenvang traeg, naderhand wat ſpoediger, voortging, werdt, eindelyk, merkelyk belemmerd door het gevoel zyner nu pynelyker wordende kwaele. Hoe dikwyls heb ik den Man gevonden, krimpende van weedom, terwyl hy bezig was met het

het leezen van een proefblad! Weinige dagen voór zyn' dood, en eer hy nog te liggen raekte, trof ik hem aen in dien arbeid, terwyl 't gevoel der pyne op zyn gelaet te leezen was. Het Werk is tot het grootste gedeelte van het IV Boek onder zyn toezigt gedrukt, en, vermits het volkomen afgeschreeven was, kon het overige, met weinige moeite, ook afgedrukt worden: gelyk het dan nog in het zelfde jaer van zyn overlyden uitgegeven is onder den titel van

GESCHIEDENISSEN
DER
CHRISTELYKE KERKE
IN DE EERSTE EEUWE,
beschouwd als bewyzende de WAARHEID
van den
CHRISTELYKEN GODSDIENST.

JAN WAGENAAR, die, in deeze Evangelische Historie, de eenvoudigheid der oorspronglyke Schryveren, in hunne verhaelen, poogde naer te volgen, en de oogmerken, de leerwys, en leerstellingen, in hunne Brieven, voorhadt op te geeven, en te ontvouwen, heeft zig, doorgaends, onthouden van het inmengen van gevoelens, waeromtrent de Christenen verschil-

len.

len. Dit eenvoudige en klaere, zowel in het verhaelen der bedryven van CHRISTUS en zyne Apostelen, als in het ontvouwen der Brieven, zal, misschien, luttel smaeken aen hun, die gewend zyn aen, ik weet niet welke, letterlyke, zingeheime, en zinnebeeldige uitleggingen van 's Heilands daeden, ontmoetingen, en leerredenen; of vermaekt konnen worden met hoogvliegende begrippen, en ingewikkelde omschryvingen van leerstukken, die, in de H. Schrift, of naeuwlyks, of duister, voorkomen: welke hoogvliegende denkbeelden, reeds vroeg in de Christelyke Kerke, door de Heidensche Philosoofen, ingevoerd, de edele eenvoudigheid van JEZUS en zyner Gezanten leere opgesierd, of liever ontsierd en verbasterd hebben. Konden alle Christenen hunne schoolsche denkbeelden, hunne dikwyls onverstaenbaere en onderling strydende gevoelens, afleggen, en dan hunnen aendagt leenen aen de eenvoudige tael van Jezus, en van zyne eerlyke en wel onderweezene Evangelisten en Apostelen, zy zouden dan met een gevoelig vermaek deeze Historie der Apostolische Eeuwe leezen; dan zoudenze recht proeven konnen, om maer één voorbeeld aen te wyzen, hoe kunstig en schoon de byééngetrokken' leerwyze van den

den Heiland gesteld, en hoe bekoorlyk zyn Karakter gemaeld is; dan zoudenze, door de verrukkelyke klaerheid, waermêe de oogmerken tot het schryven der vermaerdste Brieven, en den leertrant en leerstellingen der Brieven zelven, aengetoond wordt, ingenomen zynde, het Werk leezen en herleezen, en eindelyk erkennen, dat de voortreffelyke Schryver hen op den weg hadt geholpen, om den edelsten aller Godsdiensten, niet in duistere en diepe verborgenheden, maer in zyne oorspronglyke klaerheid, zuiverheid, en eenvoudigheid te eerbieden.

Voorts kan ik het lofwaerdig oogmerk, dat onze braeve Man verder gehad heeft in het schryven van dit Werk, niet beter dan met zyne eigen' woorden, uitdrukken, in het slot van het Voorberigt te vinden,

„ De geloofwaardigheid der Evangelische
„ Geschiedenis, en de waarheid van den Chris-
„ telyken Godsdienst, die 'er op gebouwd is,
„ te bevestigen, is het groot oogmerk van dit
„ myn schryven. God geeve, dat het strekke,
„ om de opregte belyders van dien Godsdienst
„ te versterken in 't aangenomen geloof; om
„ wankelenden en twyfelmoedigen te onder-
„ steunen, en, mag het zyn, zelfs om zulken,
„ die de Evangelische Historie en den Christe-

„ lyken Godsdienst verwerpen, van derzelver,
„ waarheid te overtuigen."

Iemant, die met zulke daeden en oogmerken de rustelooze loopbaene zyns leevens eindigt, mag hoopen, niet slegts op de gunstige gevoelens der Nakomelingschap, maer op eene grootere vergelding,

—— —— Hunc labor æquus
Provehit, & pulcro reddit sua dona labori.

(—— —— Aen 't wys en bezig leeven
Wordt zulk een loon, zyn eigen loon, gegeven.)

Dus meen ik alles aengetekend te hebben wat JAN WAGENAAR geschreeven en uitgegeven heeft: ik voeg 'er by, *uitgegeven;* want wilde ik alle zyne voltooide nagelaten' Schriften opnoemen, ik zou deeze Lyst merkelyk konnen vergrooten. Waerschynelyk zullen van die onuitgegevene Stukken eenigen, eerlang, het licht zien.

Weinige maenden voor zyn' dood, te weeten in Wintermaend des jaers 1772, zondt het Genootschap te Vlissinge hem een *Diploma* te huis, waer uit bleek zyne verkiezing tot Medelid van hetzelve: maer hy schikte, na zig eenige dagen beraeden te hebben, het gemelde *Diploma* te rug, heuschelyk dankzeggende voor deeze aen hem bewezene eere.

Na

* * * *

Nu kom ik, helaes! aen dat tydſtip, welk de deur van dit aerdſche bedryf aen den beroemden en arbeidzaemen WAGENAAR voor eeuwig toefloot.

In 't jaer 1771 gevoelde hy, als ik in 't voorbygaen heb aengetekend, de eerſte beginſels zyner kwaele. Thans verergerde dezelve, niettegenſtaende eene vermyding van alles, wat men nadeelig agtte, en een gebruik van 't gene men voor nuttig hieldt; vooral, na eene gevaerlyke ziekte in den zomer, des jaers 1772, uit welke hem eene aenhoudende ongeſteldheid bybleef, terwyl zyne andere kwael, van eene onpynlyker in eene allerpynlykſte perſing, en in eene opſtopping van water, veranderde; die, nu wat korter, dan wat langer duurende, eindigde in het loozen van water, dat, ſtilſtaende, een dik en taei-aeneenhangend ſlym, in merkelyke hoeveelheid, afſcheidde. In dit najaer werden de aenvallen pynlyker, en langduuriger, en namen met den winter dermaete toe, dat 'er, by nacht en by dage, naeuwlyks twee of drie uuren ruſt tusſchen beide was. Eindelyk ſteeg de heftigheid der kwaele, in de zeven of agt laetſte dagen, ondanks alle vlyt,

tot die hoogte en kwaedaertigheid, datze ontsteeking verwekte in den hals der waterblaeze, en de bygelegen' deelen; waer zig een tegennatuurlyke gesteldheid ontdekt hadt. De Heer PIETER FONTEIN, wiens omgang met, en agting voor den Historieschryver bekend is, heeft aengemerkt, dat de beroemde ISAACUS CASAUBONUS door eene byna gelyksoortige kwaele uit het leeven gerukt is. Zy, die 't Latyn verstaen, konnen de beschryving daervan vinden in de hier onder aengewezen' plaetse (*l*). Op deeze gemelde ontsteeking volgde thans eene versterving, en de gelaten en lydzaeme Lyder, vindende in het midden zyner smerten troost in die gronden van Godsdienst, welken hy, geduurende zyn leeven, zo wel gelegd hadt, en in eene geloovige hoope op de barmhertigheid van God in Jezus Christus, overleedt op Maendag morgen den eersten Maert 1773. Op den zesden dier maend werdt het lyk ter aarde besteld in de Nieuwe Kerke, ten zuiden voor het Orgel.

Al-

(*l*) *Vide* RAPHAËLIS THORII *Epistolam de* ISAACI CASAUBONI *morbi mortisque caussa, in Vita* Casauboni, *Epistolis ejus præfixa*, pag. 64. Ed. Rot. in Fol. 1709.

Aldus eindigde JAN WAGENAAR zyn leeven, dat vierenſestig jaeren geduurd hadt; een leeven welk, byna van dat hy gaen kon tot aen het graf, met leezen en letteroefeningen doorgebragt was. Een leeven van bedryf en bezigheid, dat door geen ledig zyn, noch plaizieren; want hy kende het eene, noch zogt de andren: door geen' langen ſlaep; want hy was gewoon vroeg het bed te verlaeten, gehinderd noch verminderd werdt. Hy was, van zyne jeugd af, wel niet van een *robust*, als men ſpreekt, maer van een gezond geſtel geweest. Zyne onafgebroken - eenpaerig - maetige leevensmanier hadt hem voor geweldige ziekten bewaerd, en hem een welgegroeid en vast lighaem gegeven. Hy was van eene meer dan middelbaere grootte, welgemaekt, bloozend van wezen: uit zyne oogen, waerin bedaerdheid en zagtheid van ziel te leezen was, ſtraelden te gelyk uit ſchranderheid en ſcherpte van vernuft. Hy was fyn van geſtel, en ongeſchikt voor lighaemlyken arbeid, en kon geene *fatigues* veelen. Gelyk zyn verſtand voor de ſtudien, zo ſcheenen zyne handen alleen gevormd tot het hanteeren van pen en boek. Was zyn geest ſterk en onvermoeid, zyn hoofd en herſenen waeren het niet minder; en deezen dienden vaer-

dig elkander: nooit heb ik hem over vermoeidheid van geest, of zwakheid van hoofd, hooren klaegen. Hy ſtudeerde altyd wonderbaerlyk vlug en gemakkelyk, en hy ſtapte, van de ingewikkeldſte oefening tot een gemeenzaem onderhoud met een' vriend over, zonder dat iemant, immer, afgetrokkenheid van gedagten, of onbekwaemheid voor een nieuw gesprek, in hem gewaer werdt. Hy wist, ſomtyds, den ernst van zynen aert, door vrolyke en heuſche boertery, als 'er zig, onder zyne gemeenzaeme vrienden, gelegenheid toe opdeedt, te lenigen. Zyne aenminnige deftigheid maekte zig terſtond meester van elks agting; zelfs van die van vreemden. Waer hy verſcheen, moesten ſtuursheid, zo wel als losheid van zeden, de wyk neemen; of, liever, de ſtrakke ſtuurſche werdt, in zyne tegenwoordigheid, handelbaer, en de wufte onzedige bedaerd en beſcheiden. Hy was een groot vriend van zyn Vaderland en Geboorteſtad; en zulk een beſtendig verdediger van het bedryf zyner wettige Overheid, dat hy daerin, dikwyls, naer ſommiger meening, wat te ver ging. Hy was een getrouw en liefhebbend egtgenoot. Op de vriendſchap ſtelde hy een' hoogen prys; hy werdt beſchaemd, zodra hy ondervondt, dat hy dien prys kwa-

lyk

besteed hadt, en het ging hem aen 't har-
als hy erkennen moest rouwkoop te hebben.
Vaere Vrienden, zo zeldsaem aengetroffen,
t hy het geluk te vinden, en te behouden.
ler veelen, was wylen de zo zeer geagte Heer
LHEM VAN MAURIK, tot deszelfs dood
, door eene wezenlyke overeenkomst van
ek, en zielsneigingen, zyn hartvriend: ge-
ook zyn Broeder, de Heer JUSTUS VAN
URIK, zo lang onze WAGENAAR leef-
eene oprechte vriendschap met hem on-
ıouden heeft.

Iy was, in de eigenlyke betekenis der woor-
, een waer vriend. Hy diende zyne vrien-
, wat zeg ik, vreemden zelven, met ee-
vaerdige bereidwilligheid. Deedt zig, som-
s, de gelegenheid op om hun eenen wezen-
en dienst te konnen doen, dan was hy lou-
yver; dan waren alle zyne geesten, zyn
eel hart, in beweeging; dan rustte hy niet,
hy de zaek tot een goed einde gebragt
lt. En het byzonder van dit deel van zyn
akter was, dat hy zynen vrienden dienst
:dt, zonder dat hy 'er zig iet op liet voor-
en. Daer is 'er, die erkennen zullen, dat
N WAGENAAR, terwyl hy, inderdaed,
:ken van aenbelang voor een' ander behartig-

de, veeleer zigzelven dienst en plaizier ſcheen te doen dan hem voor wien hy bezig was. Eene beminlyke edelheid van ziele, door geene kunst of oefeninge verkreegen, maer eene gift der Natuur zelve.

De neiging tot de Dichtkunst, die by hem, in zyne jeugd, als gezegd is, gevonden werdt, heeft hem nooit geheel verlaeten: hy heeft, nu en dan, in zyn' gevorderden ouderdom, een vers geſchreeven: altyd bleef hy een beminnaer van ſchoone en kunſtige dichtſtukken; hunne treffendſte trekken voelde hy volkomen, terwyl hy 't zwakke terſtond gewaer werdt.

Sedert hy als Schryver van de Vaderlandſche Historie, in ons Gemeenebest, was bekend geworden, werdt hy, van overal, door luiden van ſmaek, aenzien, of geleerdheid, opgezogt; van deezen uit nieuwsgierigheid, om hem van naby te kennen, van genen om zyne gedagten of onderregting te vraegen over oude of duistere Nederlandſche wetten en gebeurten. Hoe noode hy, om geen verlies aen tyd te lyden, zig in eene uitgebreide verkeering wikkelde; hoe gering hy zig zelven agtte, om by 's Lands aenzienelykſten in aenmerking te komen, en hoe zeer hy zyne kundigheden wantrouwde, hy kon egter, wilde hy welleevendheid en beſcheiden-

heid

heid doen gelden, niet voorby, zyn huis, zyn tyd, en pen, ook ten dienste zyner hoogschatteren gereed te houden. Getuigen hiervan zyne menigvuldige brieven, opstellen, en memorien, welken onder zyne papieren gevonden worden.

Uit der aert hadt hy eene beschroomdheid over zig, welke hem voor eene algemeene verkeering met menschen eenigzins hinderlyk was: dezelve werdt gevoed, door zyne veeljaerige afgezonderde studeerende leevenswyze; en, schoon hy, in het laetste gedeelte zyns leevens, door den omgang met luiden van aenzien en soorte, waertoe zyne hooggeklommen' vermaerdheid, en, laetstelyk, ook zyne Bediening op 't Stadhuis hem aenleiding gaven, meer vrymoedigheid in de verkeering zien liet, zyn geest, egter, was nergens vryer en onbeschroomder dan onder zyne bekenden en vrienden. Om deeze reden vertoonde hy doorgaens, voor de eerste reis in het byzyn van een' onbekenden verschynende, zekere agterhoudendheid, of, dat ik het zo noeme, beteuterdheid, waer agter degroote Man zig schuil hieldt. Voor alle dingen moest by hem het kennen van iemants zeden, en manier van denken, vooraf gaen, eer hy gemeenzaem worden, of zyne beschroomdheid afleggen kon. Ware hy wat meer met zig-

zelven ingenomen, en wat ſtouter op zyne kundigheden geweest, deeze ſchroomvalligheid van aert zou hem minder in den weg hebben geſtaen; doch het zou, mogelyk, zyn karakter niet verbeterd, noch zyne waere verdienſten meer opgeluisterd hebben.

Verders was het de gierigheid op zynen tyd, welke misſchien geen weêrgade gèhad heeft, die hem, met zo veel drifts, zyn eigen gezelſchap deedt zoeken. Met zigzelven alleen zynde, kon hy zig de oogenblikken, die by hem zo dierbaer waren, ten nutte maeken. Deezen zynen eigen' tyd genietende, ontweek hy, zo veel hem mogelyk was, alles wat hem iet van denzelven kon ontrooven: ja, dit ging zelfs zo ver, dat hy tot het bereiden zyner ſchryfpennen nooit, tot het herſtellen zeldzaem, beſluiten kon, vermits zulks hem te veel tyds, gelyk hy plagt te zeggen, wegnam; waerom hy de eene na de andere afſchreef, en dan herſtellen liet.

Gaerne ontweek hy alles, wat hem, als de geleerde en beroemde Man, eenige vertooning kon doen maeken; en my heugt der moeite nog, die ik had, eer ik hem te zitten kreeg voor 't palet van den Schilder.

Hy werdt tweemael geſchilderd. *Tibout Regters* heeft hem ten voeten toe, zittende, afgebeeld,

beeld, welk ſtuk, door bygevoegde ſtoffaedje, uitvoerig en fraei is. Maer, naderhand, heeft de bekende portraitſchilder *Jacobus Buys* hem best, en wonderwel, getroffen; naer welk ſtuk hy, ook door den vermaerden *Jacob Houbraken*, in 't koper gebragt is. Dezelfde Buys heeft van zyn geſchilderd portrait, niet lang na 's Mans dood, eene *Copy* vervaerdigd voor den Heere JACOB KOOL, die begeerig was, het zo wel gelykend afbeeldſel van zynen besten Vriend voor zyne oogen, en in eigendom, te mogen hebben.

Indien men JAN WAGENAAR als Historieſchryver beſchouwt, dan zal hy zig vertoonen als alleenſtaende, als *origineel*. Men zal zien, dat hy op de Historieſchryfkunst eene wyze geſteld heeft, nog, mogelyk, door niemant ingevoerd. Hy heeft wel, als gezegd is, de beste Vaderlandſche en vreemde Historieſchryvers beſtudeerd, en van hen ſommige kunstgreepen ontleend (*m*); maer hy heeft ook alles, wat hy overnam, met zyne eigen' verkiezing zodanig gemengd, dat men zeggen moge, dat hy een geheel nieuw *Sistema* gevolgd heeft. Toen hy zig in die kunst van ſchryven begon te oefenen, begreep

(*m*) Zie *p.* 17, 20, 21.

greep hy, terstond, dat klaerheid, naeuwkeurigheid, en waerheid de gronden eener historie moesten zyn; dat geen zwier van styl en woorden, geene trekken van vernuft, geene stoute beslissingen, maer het net voorstellen en ontwikkelen van daeden en gebeurten, de ziel en de schoonheid van eene historie waren. Eenvoudige leezers voldeedt men best, meende hy, als zy in een' klaeren, en sierlyk-eenvoudigen styl verstaen mogten wat 'er verhaeld werdt. Den schranderen gaf men het plaizier van aenmerkingen te maeken over *feiten*, die naer waerheid ontvouwd worden; behalve, dat een goed historieschryver, naer zyn oordeel, niet beslissen moest, maer den leezer slegts de stoffe leveren tot *reflectien*. Daerenboven, indien de Schryver zig de vryheid geeft van over daeden en persoonen te oordeelen, of hen slegts door een bywoord te omschryven, geeft hy vermoedens van partyzugt, of *passie*. Kortom, de leezers behooren de bedryvers en de bedryven te zien, als of alles voor hunne oogen gebeurde; terwyl hun eigen verstand, onder dat zien, hun gevoelens moet inboezemen van goedkeuring of van afkeuring. Deezen trant volgde hy in het schryven zyner Historien. Als men zodanige regels niet in agt nam, ontaer-

werde, dagt hy, de deftigheid eener waere geschiedenisse in een schimp- of lofrede, of in een roman; hoedanig hy die van VOLTAIRE hieldt, wien hy daerom ook een bederver der historien noemde.

Zyne grootste liefhebbery was zaeken van Staet, en van Regeeringe, naeuwkeurig te ontwikkelen, en uitvoerig te beschryven. Hy maekte, ten dien einde, vooral gebruik van de egte en oorsprongelyke stukken, en ik durf zeggen, dat geen historieschryver hem hierin overtroffen heeft. Als hy het staetkundige en het inwendige der regeeringe van onze Republiek onderhanden hadt, dan was hy inderdaed in zyne grootste kragt. Hoe uitvoerig, hoe naeuwkeurig, beschryft hy de Handelingen van Staet, Oorlog en Vrede; welk een helder licht verspreidt hy, onder anderen, over het berugte verschil, ontstaen uit de geeischte aenwerving van 16000 man, in den jaere 1685. Eindelyk, niemant heeft, mogelyk, met meer vlyt en naeuwkeurigheid, de eerste bronnen opgezogt, en zyne schryvers netter en getrouwer aengehaeld dan onze vermaerde Man.

Zyne veeljaerige beoefening van de Vaderlandsche Wetten en Gewoonten, van de belan-

langen en voorregten der Steden, en nu onlangs het doorbladeren van alle onze Stads-archiven, maekten niemant ooit bekwaemer tot het wel waerneemen van 't aen hem opgedraegen Ambt. De Wethouderschap, en allen die ter Secretarye toegang moeten hebben; de Burgery, die 'er dagelyks de nodige hulp moet haelen, erkennen nog van welk een' dienst JAN WAGENAAR aldaer geweest is.

Hy heeft zig, nu en dan, in pennestryden, gelyk wy aengetekend hebben, moeten wikkelen, in welke stryden hy, door zyne kundigheid, koelzinnigheid, en bedaerdheid van geest, altyd veel vooruit hadt op zyne partyen. Zeldzaem, evenwel, heeft hy zig tegen rechtstreeksche aenvallers verzet; hy zagze met verontwaerdiging aen, en hy was te zuinig op zynen tyd dan dat hy dien met zulk een' arbeid zou verliezen: waerom ook de schimp- en andere schriften, die tegen hem in de wereld werden geworpen, ten groote deele reeds vergeten en vergaen zyn, gelykze waerdig waren.

Vermits onze Historieschryver zig ongezind getoond heeft, om de pen op te vatten tegen onkundige of laeghartige aenvallers, zo zou het onvoegzaem zyn dat wy de deftigheid van deeze Leevensbeschryving met eenige geringe

of

of beuzelagtige gebeurtenissen ontsierden. Dit moet ik, in 't voorbygaen, zeggen, dat het hem niet ontbroken heeft aen verscheiden' edelmoedige Verdedigers, die, buiten zyn weeten, ja zonder dat hyze kende, zig somtyds zyner eere aengetrokken, en zyne verdiensten recht gedaen hebben.

Het leeven van onzen WAGENAAR was, inderdaed, een aeneengeklonken schakel van bezigheid en verstandelyken arbeid, en, mag men zeggen, de bezigheid van zynen geest was ook zyne rust; want hy zogt die rust niet, welke in den styl der wereld uitspanning genoemd wordt. In de bezigheden wist hy rust te raepen. Zyne gesprekken, zyne wandelingen, zyne ledigheid zelve, mogten zyne drukke letteroefeningen verpoozen; nogthans hieldenze altyd de ziele bezig. Het werkend wezen houdt het logge in arbeid, gelyk een veer de raders van 't horologie. De stof, uit haeren aert, geneigd tot ruste, wordt in beweeging gebragt door een vermogen buiten haer, en volhart in dezelve, naermaete dat vermogen sterk, en de tegenstand zwak is. Hoe meer de vorm, de hoedanigheid, of de strekking dier saemgeronnen stoffe in den mensch met het werkend beginsel overeenkome, zo veel te beter en bestendi-

ger

ger werken dezelven op elkander. Waer het lighaem, van de beste en volmaektste *organa* voorzien zynde, bewoond en bewogen wordt door een aendoenelyk en recht-verheven beginzel, dat wy ziel noemen, daer zyn de beweegingen en daeden onafgebrokener, edeler, en grooter; en naermaete deeze beiden gebrekkelyker zyn, vermeerdert de logheid, werkeloosheid, en onkunde. Zulk eene ziel en zodanige welgeschikte stoffelyke werktuigen vormden, met elkander, den beroemden WAGENAAR; en hy heeft getoond wat 'er met deeze gelukkige hoedanigheden te verrigten zy. 't Gene de Engelschman POPE in 't algemeen zegt van den mensch, is vooral, toegepast op JAN WAGENAAR, eene waerheid;

His strength of mind was Exercise, not Rest.

(De sterkte van zyn ziel was Oefening, geen Rust.)

Groote Mannen, luiden van verdienste, die zig door voortreffelyke Schriften hebben vermaerd gemaekt, leert men kennen uit hunne Werken: door het leezen van dezelven wordt onze agting voor hun aengekweekt, wy verwonderen ons over hun verstand, geleerdheid, of wysheid, wy neemen deel in 't gene hun be-

betreft, wy beminnen, wy verdedigen hun, en konnen niet veelen, datze van iemant met klein-agting behandeld worden: maer zy, die 't geluk en de gelegenheid hebben met den grooten Man als vriend om te gaen, die hem zien buiten zyn ſtudeerkamer, die zyne manier van doen beſchouwen in zyne bedryven, te huis, ter tafel, in gezelſchappen, by vrienden en vreemden, leeren hem van veel nader by kennen; en, vinden zy, dus in zynen boezem en bezigheden indringende, behalve kennis en geleerdheid, ſchoone zedelyke hoedanigheden; treffen zy in hem den braeven, den deugdoefenenden Man aen, die by geleerdheid nedrigheid, by kennis zedige twyfeling, en by waere verſtandelyke verdienſten een effen' en ingetogen' ziele bezit, dan moet hunne agting, eerbiedenis, en liefde tot nog veel hooger peil ryzen. Waerlyk, niet alleen wat de Geleerde ſchryft, maer ook wat hy doet, hoedanig hy leeft, voltooit of verheft zyne verdienſten, maekt hem in eere en aenzien uitſteekend, en beminnenswaerdig by allen.

Zy, die met onzen Historieſchryver gemeenzaem omgingen, weeten, hoe getrouw het afbeeldſel en het karakter is, dat wy hier van hem geſchetst, en voorts, zo veel ons mogelyk was,

op-

opgemaekt hebben; zy weeten, uit eigen' bevinding, datze in hem den wyzen en deugdoefenenden Man, door zyn geheele leeven, vereenigd hebben gevonden. Niets dan de dood alleen zal dit gevoelen in de harten zyner bekenden en vrienden vernietigen konnen. Onze Vaderlandſche Nakomelingſchap zal 'er eene eere in ſtellen mogen, dat hun Landsgenoot, JAN WAGENAAR, het getal dier groote Mannen vermeerderd heeft, welken hunne geleerdheid met waeragtige deugden verſierd hebben.

L Y S T

VAN DE

WERKEN EN SCHRIFTEN

VAN WYLEN

JAN WAGENAAR,

Zo als dezelven, in deeze Leevensbeſchryving, volgens de orde des tyds, ſtaen aengetekend.

I. *Predikaetſien* van den Aertsbisſchop TILLOTSON. In 4to. Amſt. by *Iſ. Tirion*, 1732. Bladz. 13.
Van deezen heeft J. W. vertaeld, de 207, 208, 209, 210, 211, 212, en 213 in het V Deel. De 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, en 254, in het VI Deel, nevens de Gebeden, die hier op volgen. De Registers, op het gantſche Werk, zyn door hem ſamengeſteld.

II. *Historie der Pausſen.* Uit het Fransch vertaeld. In gr. 8vo. Amſt. by *Iſ. Tirion*, 1733. Bl. 13, 14.

III. *Twee Stukken* in de Verhandelingen over de Verdraagzaamheid en Vryheid van Godsdienst. In 8vo. Amſt. by *J. ter Beek* en *Iſ. Tirion*, 1734. Bl. 14.

IV. *Filozoofiſche Verhandelingen.* In gr. 8vo. Amſt. by *Iſ. Tirion*, 1734. De Stukken, door J. Wagenaar vertaeld, worden in de Aentekening opgeteld. Bl. 14, 15 en 16.

V. *Filozoofiſche Onderwyzer* van B. MARTIN. In gr. 8vo. Amſt. by *Iſ. Tirion*, 1737. Bl. 16.

XVII. ZE-

XVII. ZEVEN LESSEN over het verhandelen der Heilige Schrift in de Godsdienstige Byeenkomsten, In gr. 8vo. Amst. by *J. ter Beek*, 1752. Bl. 46.

XVIII. BRIEF van een Koopman te R. aan een zyner Vrienden te A., ter gelegenheid der overgeleverde Memorien van de Heeren D'Affry en Yorke. In gr. 8vo. Amst. by *J. Kamers*, Rott. *H. Maronier*, Middelb. *L. Taillefert*, 1756. Bl. 51, 52.

XIX. DRIE zulke BRIEVEN. In gr. 8vo. by *Dezelven*. Bl. 53. En eenige STUKKEN in de Aenteekening opgeteld. Bl. 53, 54.

XX. Het EGT en WAAR KARAKTER van den Heere *Raadpensionaris* JOHAN DE WITT, getrokken uit de Brieven van den Graave *D'Estrades* en andere Schriften; overgesteld tegen het *valsch* en *wanschapen Karakter*, onlangs in 't licht gegeven. In gr. 8vo. Amst. by *Is. Tirion*, 1757. Bl. 54, 55, 56, 57.

XXI. VRYMOEDIGE AANMERKINGEN over de Zedige Beproeving van de voorgestelde Karakters van den Raadp. Johan de Witt: en AANHANGSEL waar in het Werkje, genaamd, *de Zugt van J. de Witt voor zyn Vaderland en deszelfs Vryheid*, getoetst wordt. In gr. 8vo. Amst. by *Is. Tirion*, 1757. Bl. 58, 59.

XXII. LOFBAZUYN, gevlogten om het hoofd van den Hoog-gebooren, Wydberoemden Heer en Meester, den doorluchtigen samensteller van het nooitvolprezen Boek, met regt genaamd *Zedige Beproeving* van de voorgestelde Karakters van Jan de Witt. In gr. 8vo. Bl. 59.

XXIII. MARTEN VAN ROSHEMS TWEEDE LOFBAZUYN gevlogten enz. 1757. In gr. 8vo. Bl. 60.

XXIV. De VADERLANDSCHE HISTORIE verkort,

en by Vraagen en Antwoorden voorgefteld. In 8vo. Amft. by *If. Tirion*, 1758. Bl. 61, 62.

XXV. BEOORDEELING en AANMERKINGEN over Mr. Thymon Boey's Bedenkinge over de Outheid, het Aanzien en Gezag van den Hove van Holland enz., te vinden in de *Vaderl. Letteroef.* I Deel, Bl. 81—96.

XXVI. AMSTERDAM, in zyne Opkomst, Aanwas, Gefchiedenisfen, Voorregten, Koophandel, Gebouwen, Kerkenftaat, Schoolen, Schutterye, Gilden en Regeeringe befchreeven. Amft. 1760. De twee Eerfte Stukken, in Fol. en de negen Eerfte in gr. 8vo. by *If. Tirion*; het Derde Stuk, in Fol. en de vier laatfte, in gr. 8vo. by *Yntema* en *Tieboel*. Bl. 64, 65, 66, 69, 70.

XXVII. 't VERHEUGD AMSTERDAM, ter gelegenheid van het plegtig bezoek hunner Hoogheden enz. In gr. Fol. en gr. 8vo. Amft. by *Yntema* en *Tieboel*, 1768. Bl. 70.

XXVIII. TOETS van de Egtheid der Rym-Chronyke, die op den naam van KLAAS KOLYN uitgegeven is. Uitgegeven onder de Werken der Maetfchappye der Nederl. Letterkunde te Leyden. Bl. 71, 72, 73, 74.

XXIX. SCHETS van het Leeven, den Aart en het Gedrag van den Heere Mr. HERMANNUS NOORDKERK. In gr. 8vo. Amft. by *Yntema* en *Tieboel*, 1771. Bl. 74.

XXX. GESCHIEDENISSEN der CHRISTELYKE KERKE in de eerfte Eeuwe, befchouwd als bewyzende de Waarheid van den Christelyken Godsdienst. In gr. 8vo. Amft. by *Yntema* en *Tieboel*, 1773. Bl. 76, 77, 78, 79.

BRIE-

BRIEVEN

VAN EN AAN

JAN WAGENAAR.

BRIEVEN

VAN EN AAN

JAN WAGENAAR.

EERSTE BRIEF.

Aan den Heere F. VAN LIMBORCH (*),

Wel-Edele Geftr. Heer!

I. BRIEF.

Hier by bekomt Uw WelEd. het eerfte Stuk van *Rymer* te rug, met hertelyke dankzegging voor 't gebruik. Ik ben befchaamd, dat ik het zo lang heb durven houden: doch Uw WelEd. verpligtende heuschheid zal, hoop ik, deezen gemeenen misflag van Boekoefenaaren, in my, die veel uit goede boeken te leeren, en daar toe veel tyd noodig heb, wel een weinig over 't hoofd willen zien.

De verwarringen onder den Graave van Loon; de onderhandelingen van Floris den V met Engeland, en de Historie van zyne gevangenis en dood ontvangen, zeker, vry wat lichts, uit dit ftuk van *Rymer*. Ik zie hier, dat Jan van Kuik, die de hand zo zeer hadt in de famenzweering tegen Graa-

(*) *Advocaat-Fiscaal van de Domeinen van de Ed. Gr. Mog. de Heeren Staaten van Holland en Westvriesland, enz. enz. enz.*

I. BRIEF. Graave Floris, diep in de gunst ſtondt van Koning Eduard den I, die hem ergens (*Tom.* I. *P.* III *p.* 191) *Affinis noster* noemt, zig, in gewigtige Handelingen, van hem bediende, en hem een jaargeld van twee duizend ponden toegelegd hadt. Zie Tom. I. P. III. p. 145. En dit bevestigt het verhaal onzer oudſte en beste Schryveren, dat Eduard kennis van en veelligt wel daad aan den aanſlag tegen Floris gehad heeft.

De Koophandel tusſchen Engeland en deeze Landen was, leer ik hier, reeds omtrent het midden der dertiende eeuwe, in bloei. Het oudſte blyk der Zeeuwſche Kaapvaart, dat my voorgekomen is, vind ik in deeze *Acta* (Tom. I. P. II. p. 150) op het jaar 1275. Ik zie (Tom. I. P. II. p. 235) dat Graaf Floris zilver uit Engeland komen liet om 'er hier geld van te munten. Doch van waar de Engelſchen het zilver hadden, is my onbekend. In 't voorbygaan, merk ik dat Floris, (van wien *Melis Stoke*, (Bl. 96) zegt, dat men hem in zyne jeugd, deedt

ter ſcolen gaen,
WALSCH *ende Dietsch* LEREN WEL.)

een goed Leerkind ſchynt geweest te zyn; alzo men hier (Tom. I. P. II. p. 212) Brieven in 't Fransch van hem vindt, die eigenhandig ſchynen.

Doch met eenige bevreemding, zag ik, (Tom. I. P. III. p. 165) dat Eduard de I, in het Opſchrift van eenen zyner Brieven, A°. 1296 geſchreeven, de Stad Zierikzee in Holland plaatst. In 't eerst

hield

hield ik dit voor eene druk- of schryffeil; doch bemerkende, dat 'er, ten zelfden tyde, een Brief aan Wouter van Kruiningen en de gantsche Gemeente van Zeeland geschreeven werdt, viel ik in 't vermoeden of niet wel Zierikzee, of liever gantsch Zeeland Beooster-Schelde, van ouds als tot Holland behoorende is aangemerkt geworden. Melis Stoke getuigt (Bl. 243) dat de Vlaamingen wel gewoon waren Regt voor te wenden op Zeeland Bewester-Schelde; doch, zo men hem geloof geeft, behoorde Zeeland Beooster-Schelde, buiten kyf, onder 't gebied der Graaven van Holland. Is 't dan wel vreemd, dagt ik, dat eene Stad, Beooster-Schelde gelegen, in Holland geplaatst wordt. De Graaven van Holland, tot op Floris den V toe, plagten zig geene *Graaven van Zeeland* te noemen. Floris zelf deedt het niet in 't begin zyner Regeeringe, en misschien niet voor het jaar 1291 of 1292. Men vindt Brieven van hem, ten behoeve zelfs van Zierikzee en van Schouwen in 't gemeen, in de jaaren 1289 en 1290, gegeven, in welken hy zig enkelyk *Graaf van Holland* noemt (By *Boxhorn.* op *Reigersb.* II. Deel, bl. 96. en I. Deel, bl. 301.). Koning Eduard heeft dan, veelligt, Zierikzee, als van ouds, door de Graaven van Holland, onder den naam alleen van *Graaven van Holland*, beregt geweest zynde, voorbedagtelyk in Holland geplaatst. Hoewel my ook niet onbewust is, dat het Land Beooster-Schelde, in oude Stukken, dikwils Zeeland genoemd is.

I. BRIEF.

I. BRIEF.

Ik houde Uw' WelEd. met deeze dingen op, om eenige rekenschap te geeven van den tyd, dien ik, in het doorbladeren van *Rymers eerste Stuk* besteed heb. Tot nog toe, heb ik dit Werk niet naar genoegen konnen magtig worden. Mogt ik Uw' WelEd. nog om het *tweede Stuk* verzoeken; ik zou 'er insgelyks goed gebruik van tragten te maaken.

Ik lees by *Martene* en *Durand* (*Thes. Tom.* I. *c.* 1032) en ook nergens anders, dat de Graaven van Holland Land van de Schotsche Koningen ter Leen hielden. Welk dit Land geweest, hoe het aan de Hollandsche Graaven gekomen, en wat 'er verder van geworden zy, weet ik niet. Zou 't ook, denk ik, van de Schotsche Prinses Ada, die met Floris den III gehuwd was, afkomstig weezen? Uw' WelEd., zo bedreeven in onze Oudheden, zal my hier, waarschynlyk, eenig licht weeten te geeven.

Toen ik de eer hadt, Uw' WelEd. laatst ten haaren huize te spreeken, werd ik onderrigt, dat het noodig was agt te slaan op den naam van *Geertruid*, die sommigen aan Vrouwe *Petronelle* geeven. Ik zag toen ook de *Dissertatie* van *Dithmarus* en zyne redenen ter loops. Sedert zie ik dat *Scriverius* (*Graaven*, bl. 119) van deeze tweeërlei benoeming reeds uit eene oude Chronyk kennis gekreegen hadt, en oordeelde, dat de Schryver de Vrouwe van Floris den I met de Vrouw van Floris den II verwarde. Van twee Schryvers, door *Eccard* uitgegeven, noemt een,

de

de Lunenburgsche Chronyk naamlyk, (Tom. I. c. 1369, 1372.) de Zuster van Locharius, of de Vrouw van Floris van Holland, geduurig *Geertruid:* doch de andere, de *Annalista Saxo*, zegt (*ad annum* 1123) dat zy genaamd was *Gertrudis sive Petronella.* Ik zou 't nog met deezen laatsten naam houden; doch geef gaarne 't myne om een beter.

I. BRIEF.

Met de Historie onzes Vaderlands, heb ik het nu, in 't ruwe, gebragt tot aan Willem den Goeden. De gevallen, onder hem en zynen Zoon, schynen my naauwlyks eenige behoorlyke samenschakeling toe te laaten. Weet Uw' WelEd. my ook eenige aanwyzing te doen van Schryvers of Stukken, die deeze tyden opthelderen. In Uw' WelEd. Register van Hollandsche *Diplomata*, wordt, op het jaar 1314, gemeld van eene Kwytschelding van Keizer Lodewyk aan Willem III, onder voorwaarden: en op 't jaar 1330, van een Bevel van den zelfden Vorst aan de Friezen, om Graave Willem voor Heere te ontvangen. Zo Uw' WelEd. my een Afschrift van deeze twee Stukken kon laaten toekomen, my zou ongemeene dienst geschieden. Ook zou ik het ongeschonden, en zo ras als 't Uw' Wel Ed. goed mogt vinden, te rugzenden.

Ik bid Uw' WelEd. myne vrymoedigheid toe te schryven aan eene opregte begeerte om mynen Landsluiden, door het samenstellen hunner Historie, dienst te doen: eene begeerte, die, zo ze met genoegzaam vermogen tot de uitvoering gepaard ging, waar aan ik twyfele, zekerlyk

I. BRIEF. goedgekeurd en begunstigd zou worden van alle edelmoedige Kenners en Liefhebbers onzer Vaderlandsche zaaken, onder welken Uw WelEd. uitmunt.

Ik ben, enz.

Amst. Maart,
1746.

TWEEDE BRIEF.

Aan den Heere F. VAN LIMBORCH.

Wel-Edele Gestr. Heer!

Het waardig M. S. heb ik, met veel smaak, doorleezen, en vind 'er veel fraais in, dat de Historie der Hoekſche en Kabeljaauwsche twisten en des Oosterschen Krygs, onder Hertoge Filips, opheldert: ook andere keurlyke byzonderheden. Spaart de Hemel Uw' WelEd. en my het leeven; Uw' WelEd. zal, vertrouw ik, bevinden, dat 'er, dikwils, nuttig gebruik van gemaakt is.

Voor de memorie wegens 't Zeventuig (a), ben ik Uw' WelEd. insgelyks, verpligt. Over de zogenaamde *Judicia Dei*, heb ik wel eenige dingen, in myne *Adversaria*; doch my is geen voorbeeld bekend van 't gebruik der meesten, met naame der

(a) [Zie J. WAGENAAR, Amsterdam, III *Stuk*, *bl.* 23 in Fol. en X *Stuk*, *bl.* 78. enz. in gr. 8vo.]

der vuur- en waterproef, hier te Lande. De voor- II. BRIEF.
beelden, die *Boxhorn*, in zyne *Nederlandsche Historie*, opgeeft, zyn algemeen. Doch van Uw Wel Ed. bedenkingen over 't Muntregt der Graaven, en over de verandering in 't Regt, ter gelegenheid der Kruisvaarten, heb ik gebruik gemaakt. De *Dissertatio sub Præsidio Boehmeri* is fraai. Onder 't leezen derzelve, is my ingevallen, of onze *welgeboornen* ten platte Lande niet wel oorsprongklyk zyn mogten van die *vryen*, die de Landgoederen kogten of huurden, welken, door Slaaven, die 't Kruis hadden aangenomen, bewerkt plagten te worden. Uw WelEd. gedagten hier over zou ik, by gelegenheid, gaarne verneemen.

Ik vind, in de orde der Resolutien van Holland van de jaaren 1566 en 1567 eene zonderlinge verwarring. B. v. 27 January 1566 (p. 1) delibereeren de Staaten op de Propositie van den Prinse van Oranje te Schoonhoven, die eerst 2 November 1566 (p. 51) gedaan werdt. 8 January 1567 (p. 3) resolveeren de Staaten Alva te gaan verwellekomen, die, in Augustus 1567, eerst in 't Land kwam. Waar komt dit van daan, Myn Heer? 't Gene laater geresolveerd is kan immers, in de geschreeven' Resolutien, niet vroeger geregistreerd zyn. Zou men mogen denken, dat zy, die de Resolutien, toen dezelven gedrukt stonden te worden, in orde geschikt hebben, geen agt hebben geslaagen, op den styl van den Hove, en dat zy de orde, waar in de geschreeven Resolutien waren geregistreerd, willende verbeteren, dezelve be-

II. BRIEF. dorven hebben? Dit 's my waarschynlyk; want by de Resolutien van 8 January 1567, staat *stilo curiæ Hollandiæ*, dus moesten zy, na de Resolutien van 16 December 1567, geplaatst geweest zyn, en zy staan in 't begin van 't jaar 1567. Uw Wel Ed. zou my verpligten, met my, by gelegenheid, te melden, wanneer men begonnen heeft, de Resolutien te doen drukken.

Ik ben, enz.

Amst. 21 July,
1749.

DERDE BRIEF.

Aan den Heere F. VAN LIMBORCH.

Wel-Edele Gestr. Heer!

De *Zeeuwsche Keur* is overfraai, en geeft veel licht aan 't Kampregt, waar over ik eene uitweiding maak in het III. Deel der *Vad. Hist.* die Uw Wel Ed., hoop ik, zal doen zien, dat ik eenigzins van Uw Ed. keurlyke aanmerkingen heb weeten te profiteeren.

In een noot op deeze Keure p. 30 werd gegist, dat zy na de dood van Koning Willem gemaakt is. Doch zou men uit *Art.* XV. *Lat.* XXVII. *Belg.* niet mogen vermoeden, dat zy nog by zyn leeven is gemaakt. Zeker, 't schynt vreemd, dat 'er van een Zoon des Graaven gewaagd wordt, daar de Graaf zelf, Floris V, pas drie jaaren bereikte.

Zou

Zou men dan de Keur niet best in A°. 1254 plaatsen, toen Koning Willem uitlandig, toen Floris zyn Broeder, in Zeeland, en Floris zyn Zoon, maar weinige maanden oud was?

De Vad. Hist. behoort, *ut fcitè mones, lentè festinando* voorttegaan. Met drukken komen wy nu aan de Hoekfche en Kabbeljaauwfche tyden. Ik herinner my dat Uw Wel Ed., laatftelyk hier zynde, vermaande van de Privilegien, volgens welken niet meer dan 't lyf en zekere ponden plagten verbeurd te worden: doch ik vind, by Heemskerk, dat verfcheiden' deezer Privilegien gegeven zyn op tyden, dat de Burgertwist, of niet begonnen, of reeds geëindigd was. In 't Noorderkwartier alleen, zyn ze in 1355, 1356 en 1357 gegeven. Maar hier was de Burgertwist, zo ik 't wel heb, zo vroeg nog niet aangevangen. Op wat fondament oordeelt Uw WelEd. dat de Hoekfche tweefpalt aanleiding tot het verkrygen deezer Privilegien heeft gegeven. Zou 't fnoode werk van 1730 ook aanleiding gegeven hebben tot het affchaffen der Confiscatien, in 1732. Ik heb wel geleezen, en, zo ik meen, ook uit Uw WelEd. verftaan, dat de Crimineele Ordonnantie van 1570, door Viglius opgefteld is. Sedert vind ik in zyne Brieven twee Plaatfen, waar uit blykt hoe zulks te verftaan zy. *Epist.* CI. p. 586. „ Pleraque, „ quæ in [Criminalibus] Ordinationibus continentur, per Secretum Confilium Duci fuere fuggesta." Hier uit blykt, dat de geheime Raad in welken Viglius Prefident en fchier fac totum

was,

III. BRIEF. was, 't grootfte deel der Ordonnantie ontworpen heeft. Doch de Raad der Beroerten heeft 'er ook eenige punten van opgegeven. *Epist.* CXXII. p. 607. „ Adverfus Ordinationes Criminales hîc publicatas „ multæ pasfim exurgunt quærimoniæ Provincia„ lium & in his potisfimum articulis quos Crimi„ nale Confilium adjecit ac quibus privilegiis Con„ fuetudinibusque ipforum derogatum fuit."

Ik blyf, enz.

Amft. Jan.
1750.

VIERDE BRIEF.

Aan den Heere F. VAN LIMBORCH.

Wel-Edele Geftr. Heer!

Uwe WelEd. aanmerking, wegens het algemeen beloop der Vaderl. Hist. die te weinig uitweidingen heeft, om eene Volks-Historie te zyn, en Scriverius, Goudhoeven en anderen noodzaaklyk zou maaken, zo zy niet iets meer van 't Vorftelyke vervatte; ook, veelligt, zonder dit laatfte, te fchraal zyn, verdient, gewisfelyk, haare bedenking, ten hoogften. Ik weet 'er niets tegen in te brengen, dan 1. Dat de Voorrede geene *enkele Volks-Historie;* maar eene Historie die *meer het Volk dan den Vorst* betreffen zou, beloofd heeft. 2. Dat de Vaderl. Hist., zo als zy uitgevoerd is, het voornaamfte, meen ik, vervat, dat den

den Vorst, in zyn' Persoon, als Graaf van Holland, aangaat: de *omissien* uitgenomen, waar van Uwe WelEd. 'er eenigen meldt. 3. Dat 'er, vooral in het IV. en V. Deel, nog al iet meer van de Vorstelyke Historie te vinden zal zyn, dan men zig, uit de Voorrede, zou beloofd hebben, zelfs eenigen hunner uitheemsche bedryven, alhoewel gedoodverwd en in 't verschiet. Kan dit het gros der Leezeren niet voldoen; ik hoop dat Uw Wel Ed., veel heuscher en genereuser, myn ontwerp niet geheellyk zal afkeuren.

IV. BRIEF.

Uw WelEd. aanmerking over 't verzoeken om niet van de Graaflykheid gescheiden te worden, komt my zo gewigtig voor, dat ik 'er, in 't vervolg, nog eene bekwaame plaats voor zoeken zal.

Leicester, *met wien men*, gelyk Hooft in zyne Brieven spreekt, *hier veel te ontmangelen gehad heeft*, heeft my vry wat spels gebaard. De verschillende leezing, in 't beroemd vertoog van den jaare 1587, was, door my, nog niet opgemerkt. 't Komt my voor, dat de woorden *voor 't Hof van Holland* daar geheel niet behooren. Want, zo ik my niet bedriege, werden de Staaten wel, dikwils, *door*, maar nooit *voor 't Hof* beschreeven: en zy vergaderden ook wel, zonder door 't Hof beschreeven te zyn. Wegens het Leidsche Werk, waarin Leicesters leelykheid duidelykst bleek, schept men eenig licht uit de vonnissen, die gemeen zyn. Doch ik lees, in de Resolutien van Holland, dat de Confessien der handdaadigen aan de Steden gezonden werden, met last om dezelven

V. BRIEF. gezondheid en rust verleene, om het vervolg op gelyken voet te behandelen en uit te geven. Waarin, zo UwEd. zwarigheden ontmoeten, wel wat langer tyd tot ontknoping mag geemploieert worden; zo om dat de luiden nu een groot deel onzer Historie, en wel van de oudste en duisterste tyden aan de hand hebben, om gemakkelyk te lezen, en zelfs dit of dat point in de geallegeerde Aucteuren te kunnen nagaan, als om dat de gebeurtenisfen van den Overdragt der Landen in 1555, tot zo verre, en door zo veele, in kort en lang verhandelt zyn, dat ik geloof, eenige weinige pointen alleenlyk nog verburgen te zyn gebleven, en waar van ik dugte, dat UwEd. de regte openinge niet zal kunnen erlangen als by finguliere gelukken, daar op men geen staat maken kan.

Ik heb in het naslaan van een Ordonnantie van den Hove, waar van mentie gemaakt word, in het zogenaamde Repertorium van de Placcaten enz. van den Hove, bespeurt dat UwEd. zig bedient van den druk in folio van dat Werkje, die veeltyds gebonden word agter den druk van de Handvesten — van Amsterdam, zo als die zyn uitgegeven in den jaare 1624, waar agter ook de Handvesten van Weesp, Muyden enz. gevonden worden. Die druk geloof ik, dat zo exact is, als eene latere in quarto, met eene Latynsche letter, in den jaare 1643 uitgegeven, waar van ik my bediene, zo om het gemaklyker gebruik, als om dat dezelve is gecontinueert tot in den jaare 1642, daar die in folio eindigt met jaar 1623, dat zelfs daar-

daarin niet ten vollen geëindigt is, en waar agter gevoegt is een gelyk *Repertorium* — van de Staaten Generaal van 1584 tot 1642. 't Geen ik noteer met relatie tot den toekomenden tyd; want in opzigt van die dagen, waar van UwEd. tot nog toe gehandelt heeft, geloof ik indifferent te zyn welke druk UwEd. gebruikt. Alleen vertrouw ik, dat die laatere druk thans meerder bekend is.

Wyders zegt UwEd. pag. 171: *Aan de andere Nederlanden werden* —— *met naame aan Vlaanderen enz.* Daar toe allegeert UwEd. geenige autoriteit. Waar een diergelyk Handvest, als het groot Privilegie van Holland, en de Blyde Inkomst van Vrouw Maria aan Braband verleent, voor Vlaanderen te vinden zy, beken ik niet te weeten, en heb ook niets diergelyks in de *Chronologische* Lyst van de Placcaten, Octroien enz. van Braband en Vlaanderen gevonden. UwEd. zoude my plaisier doen, aan de hand te geven, waar dat Vlaamse Handvest te vinden is, om vervolgens te examineeren, of het ook gehad hebbe het lot, dat de Blyde Inkomst van Vrouw Maria in Braband, en haar Groot Handvest in Holland en Zeeland, ondergaan hebben, dat namentlyk haar Zoon Philips die niet heeft willen confirmeeren.

My spyt dat de gelegenheid om van de *Privilegia de non alienando* te spreken voorby is, speciaal om dat ze in dit Deel voornaamelyk plaats zou hebben gevonden, als zynde by verscheiden plaatsen verzogt en geobtineert van Philips van Bourgondie, en de laatste welke my voorgekomen

V. BRIEF. is behoort tot 1520, wanneer K. Karel confirmeerde het Handvest, dat Geertruidenberg daarvan bekomen had, in 1355.

Nopens de Inſtructie der Heeren Prinſen van Orange weet ik niets ſinguliers. Aitzema meld iets ter gelegentheid van de Verheffing van Prins Fredrik Hendrik. Ik twyfel of iemand dier Prinſen eed op een Inſtructie gedaan hebbe.

Ten beſluite wensch ik dat de Hemel UwEd. en zyne Huisvrouwe, dit aangevangen Jaar, onder veele zegeningen in gezondheid en voorſpoed, laate genieten, en ten einde brengen, en gelyke gaven veele volgende Jaaren in de Godlyke gunſte.

Blyvende, enz.

F. v. L.

Hage 3 Jan.
1751.

P. S. Ik heb geen tyd om op Granvelle te denken, maar misſchien zal UwEd. daarvan iet kunnen vinden in de curieuſe Brief van L'Abbé Boiſot à Mr. Pellisſon, *Contenant un projet d'une Hist. du Card. de Granvelle*, geinſereert in de *Hist. Litteraire de l'Europe.* Vale.

ZES-

VI. BRIEF.

ZESDE BRIEF.

Aan den Heere F. VAN LIMBORCH.

Wel-Edele Gestr. Heer!

Niets kan my meer animeeren, om, met het aangevangen werk, rustig, voort te vaaren, dan dat het Uw WelEd. eenig genoegen geeft. Van de Privilegien *de non alienando* meen ik dat nog bekwaamelyk zal konnen gesproken worden, ter gelegenheid der verpanding van Woerden, in 't jaar 1558, aan Hertoge Erik van Brunswyk: de laatste *veraliëneering*, misschien, onder de Graaflyke Regeering.

Den Druk van 't *Repertorium*, waar van Uw WelEd. meldt, kende ik, doch bezat hem niet; waarom ik my met dien, agter de *Handv. van Amsterdam* behelpen moest. Doch nu heb ik ook den Quarto-druk bekomen, dien ik, in 't gevolg, denk te citeeren.

De Handvest voor Vlaanderen, van inhoud als ons Groot-Privilegie, en ook door Vrouwe Maria gegeven, heb ik nimmer gezien. Doch 't gene ik daar van zegge rust op deeze authoriteit, die ik, by wat toeval weet ik niet, verzuimd heb, aan te haalen. In de *Sententie van Karel den V tegen de Gentenaars*, wordt gewaagd van een Privilegie, waar op zy zich beriepen, en welk, in 't

 jaar

VI. BRIEF. jaar 1477, door Vrouwe Maria, gegeven was, ten behoeve van Vlaanderen in 't gemeen. Uw WelEd. weet, dat deeze Sententie in de *Anal. Belgic.* Tom. III. P. II. uitgegeven is. De plaatſen, daar van 't Vlaamsch Privilegie gewaagd wordt, zyn p. 488, 497. 501. 507. Ook is 'er een woord van, in de *Memoires de Jean d'Hollander*, p. 292. Vide & *Præfat. C. P. Hoynck van Papendrecht*, p. 273—276.

Dat men, met drukken, wat langzaamer voortging zou my ook liefst zyn; ſchoon eenige Liefhebbers zeer op den ſpoedigen voortgang van 't Werk geſteld ſchynen. Anderen ſchynen, wederom, van ter zyde, het vervolgen van 't Werk te willen ſtremmen, te kennen geevende, dat men van 't gene na 't jaar 1555 gebeurd is geen waaragtig verhaal geeven kan, zonder de Grooten van onzen tyd te kwetſen; 't welk ik my egter niet verbeelde: zo om dat ik, misſchien, niet alles voor waar en beweezen houde, 't welk deezen Luiden waar ſchynt, als om dat ik niet geloof, dat onze tegenwoordige Regeering zig de misſlagen, onder diergelyke Regeering, te vooren, begaan, tot ſchande behoeft te rekenen. Koningen van Engeland, ja Koningen van Frankryk trekken zig niet aan, dat de gebreken hunner Voorzaaten, zediglyk en onpartydiglyk, beſchreeven worden. De Spreuk, die HOOFT voor zyne Historie dagt te zetten, ſchoon hy 't niet deedt, *Iliacos intra muros peccatur & extra*, wordt, denk ik, in allerlei

lei Historien, onder allerlei Regeeringsvorm, be- waarheid, en zal waarheid weezen,

Zo lang menſchen, menſchen zyn.

Mogt ik egter Uwe WelEd. een woord tot onderregting over 't beſchryven der tedere punten onzer Historie afvergen, 't zou my tot een fakkel op den weg ſtrekken.

Ik kan niet eindigen, zonder Uwe WelEd., op 't hoogst, te danken, voor Uwe WelEd. genegen heilwensch aan my en myne Vrouw, by den aanvang van dit Jaar, gedaan. Ik bidde den Alzegenaar, dat hy, in hetzelve en in veele anderen, zyne dierbaarſte gunſten, over Uw WelEd., Mevrouwe haar Ed. Egade en waardige Familie uitſtorte: voorts my Uwe WelEd. goede gunſte aanbeveelende.

Blyve ik, enz.

Amſt. 26 January,
1751.

ZEVENDE BRIEF.

Aan den Heere JAN WAGENAAR.

Myn Heer!

'T IS buiten myn oogmerk, dat ik Uwer Ed. laatſten van den 26 Januari dezes jaars, die my zeer aangenaam geweest is, niet eerder beantwoord heb; maar nodige bezigheden, algemeene traag-

 heid

VII. BRIEF.

heid des ouderdoms, niet weinig vermeerderd door het koude weder, dat my verhindert heeft, veel tyds op myne ſtudeer- of liever boek-kamer te kunnen pasſeren; en eindelyk ook, dat Uw Ed. my overliet om op myne volkomene commoditeit, het gezondene te overwegen, hebben te zamen als geconſpireert, om myn antwoord te doen uitſtellen. Behalven nog dat het ſtilleggen der Vragtſchuiten my ook heeft doen vastſtellen, dat 'er vóór het vaaren derzelve niets verzuimt wierde. Was dit laatſte anders, zo zoude ik ſchuldig zyn Uwer Ed. toegevendheid te imploreren. Dog in hoope van neen, ga ik aanvangen te zien, of ik iets ter voldoeninge van Uwer Ed. begeerte kan toebrengen. Zullende eerst nog iets zeggen op dien van den 22 Decemb. des voorleden jaars.

Het eerſte blad van het Vyfde Deel der Vaderl. Hist. gevoegt by het tweede, door Uw Ed. aan my gezonden, en 't geen my plaiſir gegeven heeft, fourneert my teffens de occaſie, om Uw Ed. met een voorbeeld te toonen myn begrip, nopende de *excurſus*, waar van ik voormaals gemeld heb, als, myns agtens, nodig, om de eenparigheid van eene Volks-Historie, door de beſchryvinge van zonderlinge voorvallen of perſonagien, een weinig te ſchakeren. 't Geen niet onaangenaam, dunkt my, kan voorkomen, wanneer de tyd genoegzaam niet anders medebrengt, als een weefzel van allerlei ongevallen, die de Ingezetenen dier tyden getroffen en gedrukt hebben; en waar in de gevolgen van oorlog, dwinglandy,

ver-

vervolging om den Godsdienst, en andere meerdere rampen, beurt om beurt vermeld, naauwlyks tyd overlaten, als om door droefheid den Leezer te bezwaren, die als moede word, van zig de elenden zyner Voorvaderen voor oogen te moeten houden. Dit alles, gelyk uit het beginsel my toeschynt, zal in dit Vyfde Deel ook plaats vinden. De onophoudelyke bezwaarnissen des Lands, die de gedurige Beden van den Keizer deden voordragen, komen met weinige veranderingen gedurig voor; en zo zal het moeten gaan ook omtrent de andere omstandigheden boven gemeld, gelyk de inhoud van het XVII. Boek te kennen geeft. Zou dan, ter gelegentheid van 't afsterven van de schrandere *Margo*, (Vad. Hist. V. D. bl. 14) vermeld, niet een kort uitstapje mogen plaats hebben, om haar ook in deeze goede Historie te kunnen kennen, door byeenvoeginge van eenige omstandigheden, Haar betreffende, en welke hier en daar verspreid gevonden worden, waar van ik iets noteer op de nevensleggende Memorie?

VII. BRIEF.

Ik twyfel zeer, of de Heeren Stadhouders ooit eenige Instructie, (schoon vertrouwelyk geconcipieert,) geaccepteert, of beëedigt hebben. Vorsten geboren, en zo groot een deel van de Souvereiniteit exercerende, konden ze naauwlyks door Instructien bepaalt worden. Commissien hebben veele Stadhouders gehad, uit welke egter weinige particularia te halen zyn.

Sedert mynen laatsten op de situatie van *Granvelle*

VII. BRIEF. *velle* gedagt hebbende, vond ik genoegzaam berigt in het Nederd. Geograph. Woordenboek van Raay, als gelegen, gelyk Uw Ed. gegist heeft, in Franche Comté, enz.

Uwer Ed^s. laatste boven gemeld, heeft my verlegen gemaakt, door het veel te groot compliment daar in aan my toegeschreven. Dog wat ik UwEd. voorstelle, Myn Heer, het dient nooit ergens anders toe, als om UwEd. myne gedagten te communiceren. UwEd. neme die nooit zo op, (ik meen het al meer dan eens gezegt te hebben) als wilde ik eenig voorschrift geven, om opgevolgt te worden. UwEd. moet zig altoos mainteneren by de vryheid van zyn eigen oordeel te gebruiken.

Ik ben geperfuadeert, dat UwEd. met regt observeert, van de *Privilegia de non alienando* zeer gevoegelyk te kunnen spreken, ter gelegentheid van de verpanding van Woerden aan Hertoge Erik, waar omtrent iets gevonden word by *Matthæus de Nobilitate.*

Ik ben voldaan nopende het Vlaamsch *Diploma*, waar van UwEd. my onderregt; hoewel ik bekennen moet, uit Uwer Ed^s. woorden sterker opvattinge te hebben gemaakt.

Ik vind geen fondament in het gevoelen der geenen, die oordelen, dat men van 't gebeurde na 1555 geen waaragtig verhaal zou kunnen geven. Dat sentiment lees ik, naar myn geheugen, voor 't allereerst in den Uwen. De rede erken ik niet te begrypen, na dat zig *zo veele pennen afgesloofte* *heb-*

hebben, om de figuurlyke spreekwyze van den Heer Hooft te gebruiken, om verhaal van onze Nederlandsche Oorlogen te maken tot de tyden van het Bestand toe. Over 't geene na dien tyd, tot het eindigen van het Synode van Dordregt, en over 't geen ter opvolginge van hetzelve, omtrent de Remonstranten geresolveert en geëxecuteert is, hebben beide Remonstranten, en Contra-Remonstranten, Inlanders en Vreemdelingen, vrymoedig geoordeeld en geschreven, in vroeger en laater tyden, zonder dat zig Hooge of Laage Overheden des gemoeid of aangetrokken hebben, zo dat des aangaande niets te dugten is. Dus is ook van de gebeurtenissen des jaars 1650, 1672, 1684 en 1688, by diverse verhaal gemaakt, oordelende ook naar elk gezind was. Weshalven ik naauwlyks denken kan, dat het herhalen, beknopt voorstellen, enz. van die gevallen offensie zal kunnen geven. De wyze van behandeling, die vrymoedig mag, maar teffens discreet moet, zyn, justificeert het oogmerk van een Schryver. En, wat buitenlandsche Vorsten betreft, ik weet niet of 't een Historieschryver passen zou, zonderlinge drift te gebruiken; maar ik weet zeer wel, dat hem geenzins voegen zou, zo vinnig te schryven als de Auteurs van die tyden zelf gewoon zyn te doen. Meer zou ik kunnen zeggen, dog dat UwEd. zelf t'over bekend is. Diergelyke *suggestien* schynen uit andere *sources* voort te komen. En ik durf UwEd. aansporen, om voort te gaan op de aangevange wyze, op welke ik, tot dus verre nog

VII. BRIEF.

VII. BRIEF. niet eene critique van wezentlykheid heb hooren maken.

't Geen UwEd. op pag. 31 en 32 aanmerkt, nopende den inhoud van de Instructie des jaars 1531, is conform deszelfs inhoud, en ik begryp zeer wel, dat Uw Ed. zig in een breed detail van gerigtelyke zaaken willende inlaten, zig ligtelyk zoude kunnen misnemen.

Myne excuse, in den aanvang van dezen gemaakt, heb ik nu hoognodig, nadien de Schuiten al zo lange hebben gevaren, dat ik nu kan schynen in schuld te staan, gelyk ook de eerste paginaas van dezen wel al 14 dagen, naar myne beste geheugenis, geschreven zyn geweest. Maar tot het nazien van het geen op de Memorie vervat staat, heb ik wat meerder tyd nodig gehad, als my zomtyds gebeuren mag aan myn plaisir te spenderen. Dog ik hoop, dat het geen ik geproponeert heb, UwEd. zal persuaderen, dat ik genegentheid voor het Werk, en veel agting voor Uwer Eds. exactitude en liefde tot de waarheid, benevens zyne onvermoeide vlyt, in de uitvoering, hebbe, waar in ik UwEd. courage, en tot alles bestendige gezondheid, van herte wensche, blyvende met alle bereidheid, enz.

Hage, 7 Maart,
1751.

F. v. L.

AGT-

VIII. BRIEF.

AGTSTE BRIEF.

Aan den Heere F. VAN LIMBORCH.

Wel-Edele Gestr. Heer!

By gelegenheid, dat ik my prepareerde, om, tot geleide van het VI. Deel der Vaderl. Historie, welk hier nevens gaat, my met een briefje aan Uw WelEd. te adresseeren, zag ik, met verwondering, dat Uw WelEd. jongste aan my, den 7den Maart des voorleeden jaars gedagtekend was, en dat ik reeds voor vyftien maanden antwoord op denzelven schuldig was geweest, daar ik my verbeeldde naauwlyks zo veele weeken agterlyk gebleeven te zyn. Zo kort valt my de tyd, sedert dat de Vaderl. Hist. my verpligt om veele en groote boeken te herleezen, om 'er het weezenlykste alleen uit te trekken, en tot een gevoeglyk Lighaam samen te stellen. Hieraan, gelieve Uw WelEd. myne groote slofheid, voornaamlyk, toe te schryven, en dezelve, naar Uw WelEd. gewoone heuschheid gunstiglyk te vergeeven.

Uw WelEd. reflectien over het vrymoedig en discreet beschryven der tederste punten onzer Historie komen in allen deele met myne gedagten overeen; gelyk Uw WelEd. zal konnen zien in de Voorrede, voor dit VI. Deel gesteld, in welke ik hoop dat redelyke Luiden niets stootelyks vinden zullen. Uw WelEd. zal ook merken dat ik in die Voorrede

nog

VIII. BRIEF. nog melding maake van 't gene Uw WelEd. my omtrent Granvelle aan de hand gegeven heeft, 't welk op eene andere plaats geschied moest zyn; doch my daar uit het geheugen gegaan was.

De twee Werken, door Uw WelEd., laatst hier zynde, my gerecommandeerd, te weeten de *Decis.* en *Resol.* van den Hove gedr. 1751. en Chais *sur les Jubilés*, heb ik met aandagt gelezen. Van het laatste zal ik weinig zeggen. 't Komt my gegrond en gemaatigd voor. Doch behoorde het niet korter te zyn? En blykt het niet te veel, geschreeven te wezen terwyl het gedrukt werdt? Maar het eerste vind ik voor my van een zeer nuttig gebruik. Het heeft my onder anderen gewaarschuwd tegen misvattingen, waarin ik op den voorgang van voornaame Schryvers zou vervallen zyn. De aantekening op bl. 185 heeft my geleerd dat 'er niet een, maar drie Raaden in den Haage gebleeven zyn toen de meesten in den Oogst van 1572 (in gemelden aant. staat aparent by faute van den zetter 1571) naar Utrecht geweeken waren. N. 264 bl. 146 lees ik dat onze berugte Amsterdamsche Burgemeester Hendrick Dirksz voor XLm. ∝ borg stelde. Hooft zegt (II. Boek bl. 61) voor twintigduizend guldens. Ik heb nagelaaten de somme te begrooten, (V. Deel, bl. 414) niet weetende wie gelyk heeft. Uw WelEd. zal (VI. Deel, bl. 487) zien dat ik met reflectie op de twyfeling, *Decis. en Resol.* bl. 154 Aant. (c) voorgesteld, de vrymoedigheid gebruikt heb van te gissen dat door *Staaten Generaal* in 1574 de Staaten van Hol-

Holland en Zeeland verftaan werden. My ftaat klaarlyk voor die benaaming in deezen zin in de Refol. van Holland van dien tyd gevonden te hebben; doch niet denkende dat zulks my ooit te pasfe zou komen heb ik verzuimd de plaatfen aan te tekenen.

VIII. BRIEF.

Zou van het woord *Crot* of *Kroot bl.* 151 *Aant.* (a) vermeld, niet gemaakt zyn het woord *bekroon*, dat is, ftoornis, by Hooft en anderen gemeen: oòk ons *bekreunen?* Een drukfeiltje of twee heb ik opgemerkt. Bl. 127 Aant. (a) ftaat *Johan* in plaats van *Ignatius Walvisch*, en bl. 203 in den Tekst van N. 380 fchynt *Stiefdochter*, Stiefmoeder, of in de Aant. (d) *Stiefmoeder*, Stiefdochter te moeten zyn. Ik heb deeze dingen aangeroerd, om Uw WelEd. te doen zien, dat ik dit Werk, met lust en ook naar myn vermogen met opmerking gelezen heb, en dat onkundigen ook fmaak konden vinden in kost voor de Regtsgeleerden, daar zulk een fauce van leerzaame aantekeningen over gegooten is. Nu nog een vraagje wegens een punt onzer Historie, waarin ik vertrouw dat Uwe WelEd. my beter dan iemant zal konnen onderregten.

De Schryver van het *geroemde ofte fameufe Boekje van het Public Gebed*, gelyk Uwe WelEd. ergens fpreekt, zegt I. Deel, bl. 183, en III. Deel, bl. 57, 86, des druks van 1707, dat het Markgraaffchap van Veere en Vlisfingen, fchoon onder de Souverainiteit van Zeeland gelegen, egter een Leen is van Holland, en door de Prinfen van Oranje

van

VIII. BRIEF. van de Staaten van Holland verheeven is geworden. Dit schynt my zeer byzonder. Is het waar, MynHeer! zo wenschte ik gaarne te weeten van waar dit herkomstig mag zyn. Ik meen wel dat Veere in 1282 ter Leen gegeven werdt eer de Graaven van Holland nog Graaven van Zeeland genoemd werden: doch Vlissingen wordt duidelyk een Leen van Zeeland genoemd in een Brief van Vrouwe Maria by Boxhorn op Reigersbergen, II. Deel, bl. 287. Ik weet deezen knoop niet te ontbinden. Doch 't zal Uwe WelEd., vertrouw ik, ligt vallen (*b*).

Tegenwoordig ben ik bezig met het naarspooren der *menées* gebruikt in de Vredehandeling met Kromwel. Ik kryg hier zo veel lichts niet uit het *Verbaal van Beverningh* en de *Brieven van en aan de Witt* als ik wel begeerde. Weet Uw Wel Ed. ook wie deeze Brieven en dat Verbaal uitgegeven heeft? My verwondert, dat men daar de Brieven van de Witt aan Beverningh, geduurende die Vredehandeling geschreeven, niet bygevoegd heeft. Of stak hier een geheim in, dat men verborgen wilde houden? Ik kan egter niet denken, dat de Raadpensionaris, gelyk men hem beschuldigd heeft, Kromwel in den mond gegeven zou hebben, dat hy de *Acte* van *Seclusie* vorderen moest. Doch men heeft dit gantsche werk zo bedekt behandeld, dat ik 'er niet regt doorzie. 't Zou my

(*b*) Zie VADERL. HISTORIE, VII *Deel*, XXVII *Boek*, *bl.* 386.

my lief zyn, zo Uw WelEd. my hieromtrent iets naders aan de hand kon geeven. *Thurloe's Papers* en *Ludlows Memoirs* heb ik. Ook nader ik, met groote ſchreeden, tot den gewigtigen tyd van 1672. Zo Uw WelEd. my daarvan eenige *Communicable* ſtukken kon laaten gebruiken, 't zou my hooglyk verpligten.

VIII. BRIEF.

Midlerwyl, enz.

Amſt. 26 Juny,
1752.

NEGENDE BRIEF.

Aan den Heere JAN WAGENAAR.

Myn Heer!

Zeer ben ik vermaakt geweest door Uwer Ed^s. jongst ontfangene Misſive, ziende dat de vryheid door my genomen UwEd. niet heeft mishaagt. Nopende 't geen UwEd. my vraagt wegens Montbas, heb ik alleen een boekje in 12°. van omtrent 80 bl. volgens den titel gedr. *à Cologne* 1673; zynde *Memoires de M^r. Le Comte de Montbas ſur les affaires de Hollande: ou reponſes aux calomnies de ſes Ennemis*, met eenige Brieven daar agter. Dit is het eenige op zig zelf. Dog gelove dat wel iets zal ſchuilen in een dozyn of anderhalf volumina met blaauw-boekjes, tot de vorige eeuw behorende, waar onder zeer dikke zyn, en die ik wel bereid ben, zo UwEd. zig de moeite

IX. BRIEF.

te van het feuilletteeren getroost, aan UwEd. te laten toekomen. De collectie is zonder veel orde, en gewisselyk zal 'er veel in zyn UwEd. reeds bekend. Doch uit dezelve alleen gewigtige waarheden te willen beweren oordeel ik onvast. Evenwel zyn 'er onder, die waarheden, elders duister voorkomende, ontwinden. Of het der moeite waardig zoude zyn, die met eenige attentie te doorlopen, zoude UwEd., naar zyne ongemeene bedrevenheid, uit den ophef ligtelyk kunnen ontdekken.

De Brieven van den Heere De Groot aan Wicquefort, die gedient hebben, om den eersten Heer criminelyk te *persequeren* heb ik onder my, en ben bereid dezelven aan UwEd. te leenen.

Wy hebben wel mondeling gehandelt over het beschryven van tyden, waar van de nakomelingen schrikken de waarheid te horen; gelyk is het gebeurde in 1618 en 1619. 't Zit hem daar niet, dat ze uwe gewaande *partydigheid* vreezen; maar de opregtste onpartydigheid, en de hoogste moderatie doet hen weedom: want de allerbescheidenste pen moet evenwel het gebeurde, naar bevonden waarheden, verhalen, zal de Historie zyn *Testis temporum*, & *Lux veritatis*, gelyk Cicero, onder meer andere nuttigheden, haar noemt. En is prima Lex historiæ, *Ne quid falsi dicere audeat*. Deinde, *Ne quid veri non audeat*, *ne qua suspicio gratiæ sit inscribendo*, *ne qua simultatis*, zo komt de zaak van zelfs daar op uit, dat met moderatie en bescheidenheid, al wat de Memorien der beschre-

ven

ven tyden mede brengen, nu ook geschreven mag worden. En, ik durf wel geen Assurateur zyn, maar ik mag opregtelyk zeggen, dat ik geen Regent ontmoet, tot de publique Kerk behorende, gelyk ze thans alle zyn, en moeten zyn, die het geen in de gemelde jaaren gebeurt is, op zig durft nemen te defenderen. 't Grootste waarmeê ik gezien en ondervonden heb, dat deftige luiden in hunne verlegentheid, zig behielpen, was, „ Ja waren de Arminianen meester geworden, zy zouden eveneens gedaan hebben". Waar op dient, 1. *contraria facta*, gelyk blykt uit de Placcaten, Resolutien en andere *tentamina*, aangewent in de jaaren 1613, vooral 1614 enz. die Mr. D. Cau uit het Groot Placcaat-Boek studieuselyk heeft uitgelaten; dog ten deele te vinden zyn in het Hollands Placcaat-Boek, dat in 1645 te Amst. uitgegeven is. 2. *Contrariam rationem*, om dat het *principium* der Arminianen tolerantie mede bragt, daar dat der Gomaristen, op het regt van te mogen uitwerpen, gegrond was. En waarlyk, my gedenkt niet, dat ergens, door Regenten, die de Remonstrantse zyde hielden, gedaan is tegen dat principium van tolerantie. Dat in de Tractaatjes dier tyden, door verscheiden' deftige Remonstranten, Uitenbogaart zelfs, *omnium coryphæus*, niet uitgesloten, nu en dan te sterk gesproken is, kan waar zyn. Maar wanneer men ziet, by welke gelegentheid de zulke het licht zagen, en waar over ze handelden, meen ik, dat ze zeer excusabel zullen gevonden worden. Ze waren menschen.

IX. BRIEF. Maar waarom zou iemand, die flegts waarheid verhalen wil, zulks niet kunnen doen zonder partydigheid te tonen? Zodanige zwarigheden komen, zo ik vast ſtel, van zulken, die, bang voor de waarheid, voorzien, dat deeze Deelen zo wel met graagte zullen worden geaccepteert als de voorige Deelen; en dat ze zo weinig vermogen zullen tegen dit Werk, als hunne Vaderen vermogten tegen de Hist. der Reformatie van G. Brandt. Maar ik ſcheide hier af, blyvende, enz.

Hage, 7 Sept. 1753.

F. v. L.

TIENDE BRIEF.

Aan den Heere F. VAN LIMBORCH.

Wel-Edele Geſtr. Heer!

Voor Uw Ed. aanhoudende aanmoedigingen om met het werk voort te vaaren ben ik Uwe WelEd. zeer verpligt. Ook heb ik ze thans hoog noodig. Nooit ben ik zo moedeloos geweest. Zo maakt my de tyd na 't fluiten van 't Beſtand, tot welken wy nu met drukken gekomen zyn. Daar is 'er, onder die my meenen te kennen, die zig verbeeldt, dat my het onzydig beſchryven van dien neteligen tyd niet te wel te betrouwen is. Dit ſmert my, die meene, zonder eenige zugt voor de eene of andere partye, aan 't beſchryven

der

der geschiedenissen van dien tyd gegaan te zyn. *Moderatie* kan ik, ik beken 't gaarne, niet afleggen. Maar zal Moderatie, schoon sommigen haar Arminiaansch noemen, my tot partydig schryven aanleiding geeven? Ik geloof, dat 'er, onder beide de partyen, *immoderaaten* geweest zyn, en misschien nog zyn. Deezen zal ik niet voldoen. Maar behoef ik my dit voor te stellen? Mag ik niet met Huygens zeggen.

X. BRIEF.

Staet uit, Arminiaen,
Die op den Gomarist uw tanden meent te slypen.
En staet uit, Gomarist, die desen meent te grypen;
En krabben d'oude roov van 't seer van Achtien op.

Ik wil zeggen, dat ik de heethoofden, in welke party ze ook zyn, veilig mag aanmerken als Luiden welken men niet voldoen kan; schoon men hun, misschien, nog minst mishaagt, als men, moderaat schryvende, noch de eene, noch de andere party toont voor te staan. Ondertusschen zou de tegenstribbeling, die ik hier over ontmoet, welligt maaken konnen, dat het vervolg zeer traag voortging, of —, maar laat ik nog wat zwygen.

Ik breek, derhalve, af, enz.

Amst. 29 Sept.
1753.

ELFDE BRIEF.

Aan den Heere F. VAN LIMBORCH.

Wel-Edele Geſtr. Heer!

Op Uwe WelEd. aanmoedigende Misſive van den 7den October heb ik, tot nu toe, uitgeſteld te antwoorden, om dat ik van dag tot dag hoopte Uwe WelEd. te laaten toekomen het IX. Deel der Vaderl. Hist., welk nu eindelyk hier nevens gaat. Gaarne zal ik by gelegenheid het oordeel van kenners en vooral van Uwe WelEd. verneemen over de beſchryving der Handelinge van 't Beſtand, waarin ik, voornaamlyk uit de *Negotiations de Jeannin*, veele byzonderheden gevoegd heb, die by onze Historieſchryvers niet aangetekend zyn.

Voor Uwe WelEd. zeer beleefde aanbieding van het gebruik der *Memoires van Montbas*, der *Brieven van P. de Groot*, der *Notulen wegens Veere*, en van eenige Volumina Tractaatjes der voorgaande eeuwe, ben ik Uwe WelEd. hooglyk verpligt. Ik zal dit alles, met Uw' WelEd. commoditeit, verwagten, en, by welzyn, in de aanſtaande Winteravonden, eens doorloopen.

Uwer WelEd. gegronde aanmerkingen over de redelykheid om onpartydiglyk de *waarheid*, de *geheele waarheid*, en *niets dan de waarheid* te ſchryven, hebben mynen flaauwmoedigen geest niet weinig opgebeurd. Ik wil dan zien, of ik, met den

den Winter, wanneer ik wat meer ruimte van tyd wagte dan my tegenwoordig overschiet, de pen, die my reeds meer dan eens, uit de hand gevallen is, wederom kan opvatten.

XI. BRIEF.

Ik blyf, enz.

Amst. 6 Nov. 1753.

TWAALFDE BRIEF.

Aan den Heere JAN WAGENAAR.

Myn Heer!

Belangende het laatste Deel der Historie, en wel byzonderlyk de twee laatste Boeken rakende het Bestand, kan ik UwEd. communiceren, dat ik nog over geen stuk van de Historie, zo veel lofs of approbatie, als over het zelve ontmoet heb. De klaarheid, welke de orde-schikking der tyden, die meest uit de *Negotiations* de Jeannin ontdekt schynt te zyn, heeft verscheide bewimpelingen ontwonden. En heeft bloot gelegt 't geen niet alleen opentlyk voorgewend wierd, maar ook de geheime raderen, waar over rolde 't geen men voor de vuist niet weten wilde. Een deftig Heer, Admirateur, mag ik hem met regt noemen, van het Werk, heeft my geüit eenige onvoldaanheid over het geen UwEd. gemeld heeft van het present door Barneveld van de Franschen ontvangen; en zo gestelt, als had hy iets onbetamelyks of er-

XII. BRIEF. ger gedaan. En ik beken, dat my zulks ook eenigsins verveelt had. 't Is waar, dat hem zulks, door zynen vinnigen Antagonist, Auteur van *de Gulde Legende van den nieuwen St. Jan*, (welke ik meen dat UwEd. inter plura ook doorlopen heeft,) ten bitterſten verweten, en genoegzaam ten ſchelmſtukke geduid is. Maar ik geheug niet dat in zyne Sententie, ſchoon bevattende groot en klein van al wat men hem te laste wilde leggen, deswegens iets vervat is, en Hy heeft het in zyne Apologie niet onaangeraakt gelaten, maar zig, het factum, als waar, belydende, daar op, als hem ten vollen geoorloft, gedefendeert. En men zie den Amptenaar, die toen Advocaat van het Land genoemt wierd, geenſins aan als gelykſtaande met dien, die jegenwoordig Raad Penſionaris genoemt word. Deze is thans ontſlagen van al wat na Regtspleging zweemt; waar toe de Advocaten Fiscaal ſedert geënployeert zyn; daar bevorens de Advocaten van 't Land zelf Requesten ſtelden, en preſenteerden aan het Hof, of den Raad van Holland. En die Amptenaar is in verſcheide opzigten naauwer bepaalt als voormaals. Gemelde Heer nam het zo op, dat UwEd. zulks te reſoluter mogt geſtelt hebben, tot bedenking op zyn gedrag, om ook 't geen aan de andere zyde met meerder regt te blameren viel, met des te minder ſchroom zoude kunnen voorſtellen. Buiten die ſolutie, welke Hy jegens zyn eigen ongenoegentje deswegens opperde, ſcheen Hy met regt te vreden te zullen zyn.

Voor

Voor my, ziende Uwer Ed's. mistrouwen, of men het herhalen van de waarheid (want nieuw zal het niet zyn;) welke de verdrukte partye toen, met de ernftigfte en klemmendfte woorden hunnen verdrukkeren te last leyde, zal velen kunnen, vind ik my bedeest, om UwEd. te veel te animeren; als ware het gemakkelyk iemand aan te fporen, wanneer men zelf niet te dugten heeft. Maar ik kan opregtelyk betuigen niet te weten, wat men *de jure*, (wie kan inftaan voor het geen *de facto* gebeuren zou kunnen?) zoude kunnen doen, die in *naturali ferie rerum geftarum*, met moderatie verhaalt de zaak zo als ze zig toegedragen heeft, na dat men dagelyks opentlyk ziet verkopen het levendigfte dat ooit tegen Prins Maurits en 't Synode van Dordrecht gefchreven is: na dat men de Hist. der Reformatie ziet pryzen, en ter ftavinge van notabele voorvallen, waar over men zig thans verlegen vind, gebruiken; fchoon 'er pogingen gedaan zyn, om ze uit de waereld te helpen: en na dat men ziet, dat uitgezondert de Kerkelyken, de Overheden, Hooge en Laage, meer en meer hunne Proteftantfche Onderdanen, *cujusvis nominis*, favoriferen.

XII. BRIEF.

Maar zeker 't moet *moderaat* zyn. Dat 'er toen immoderaten, zelfs aan de zyde der Toleranten, waren, houd ik zeker. Dat zelfs de wyste en beste onder hen niet altoos even moderaat waren, geloof ik zelf. Zy waren menfchen. En dit wilde ik wel weten, of eenig mensch; lydende 't geen de Remonftranten dier dagen hebben moeten on-

XII. BRIEF. dergaan, door geweld, bedrog, befpottinge, berovinge, zou kunnen uitftaan, zonder bittere klagten, en zonder verwyten aan de oorzaaken zulker onwaardige, en naar de waereld zelfs, onedele behandelingen. *Habet & musca splenem & formica sua bilis inest.* Dan dat 'er nu nog *immoderate* onder de Remonftranten zouden zyn, immers die getal, naar proportie van derzelver fmeltende lichaam, maken zouden, wil bezwaarlyk by my in; zo om dat ik de zulke niet ontmoet, als om dat de waereld ook zo diep in dat lichaam is doorgedrongen, dat de liefde van veelen te eenemaal verkoud is. Maar laat ik hier affcheiden, 't zou fermoen gaan gelyken. En ik ben zelfs in te grooten extenfie geraakt, dat UwEd. zal gelieven in de beste vouw te flaan.

Ik blyve, enz.

Hage 20 Febr. 1754.

F. v. L.

DERTIENDE BRIEF.

Aan den Heere F. VAN LIMBORCH.

Wel-Edele Geftr. Heer!

Dat het verhaal der handelinge van 't Beftand den kenneren niet mishaagt, is my lief te verneemen. Doch 't fmert my, dat de *reflectie* over 't aanvaarden van een Prefent door Oldenbarneveld aan deftige Heeren, en vooral aan Uwe

Wel-

WelEd. eenig ongenoegen veroorzaakt heeft. Ik moet egter rondelyk bekennen, dat diergelyke verklaaringen, my ook, van hier en van elders, ter ooren gekomen zyn. Kan de gunstige aanmerking van den waardigen Heer, van wien Uwe WelEd. gewaagt, my eenigszins verschoonen, ik mag 't lyden. Alleenlyk hoop ik, dat myn zeggen niet zal aangezien worden als komende uit een gemoed, ook maar eenigszins gelykende naar dat van eenen Schryver der *Gulde Legende van den nieuwen S. Jan. Absit! longé absit!* 't Zal ook, in 't X. Deel, wel anders blyken. Maar ik meende, dat de pligt eens onpartydigen Historieschryvers vorderde, aan te wyzen, om wat reden men misdaad, of schyn van misdaad, heeft konnen vinden in een *fait*, dat de Advokaat erkend hadt, en dat hem als misdaad toegerekend is, niet in Pasquillen alleen; maar, *nisi fallor*, in de Sententie, daar men, *in fine*, leest: *Dat noch hy Gevangen, tegen syn Eedt en Instructie, van eenige* UITHEEMSCHE POTENTATEN, *Heeren en Collegien diversche groote sommen van penningen en presenten heeft ontfangen, sonder aan iemandt, daar 't behoort, daar van kennisse te doen.*

XIII. BRIEF.

Ik word, door Uwe WelEd. gegronde aanmerkingen, meer en meer bevestigd in myn voorneemen, om de waarheid te schryven, op eene zedige en bescheidene wyze. Maar 't zou misschien niet kwaad zyn, dat ik hier te Amsterdam een Patroon had, onder de Heeren der Regeeringe, gelyk Brandt en anderen schynen gehad te hebben.

 Die zou my dekken konnen tegen 't gene ik *de facto* mogt te vreezen hebben; wanneer ik schoon *de jure* geen nood hadt.

Uwe WelEd. zal, ongetwyfeld, *Les Negotiations du Comte d'Avaux* gezien hebben. Zou dit Werk egt, en van d'Avaux zelf zyn, gelyk het schynt?

De Hr. Tirion zal Uwe WelEd. hier by, denk ik, *twee* of *drie* afgedrukte Boeken van het X. *Deel* toezenden. De tyd van 't uitgeeven is nog onzeker.

Na aanbieding van mynen geringen dienst, blyve ik, enz.

Amst. 23 Febr.
1754.

VEERTIENDE BRIEF.

Aan den Heere F. VAN LIMBORCH.

Wel-Edele Gestr. Heer!

Het X. *Deel*, welk nu het licht ziet, gaat hier nevens. Naarmaate dat de tyden neteliger worden, vind ik myne begeerte toeneemen, om het oordeel van kundige Luiden van allerlei gezindheid, in 't Kerkelyke zo wel als in 't Politike, over myne wyze van schryven te weeten. Ik durf my niet vleijen, dat ik allen voldoen zou konnen; maar zou hertelyk wenschen, dat men my van geene partydigheid verdenken kon. Kon ik

ik zo veel eers, by moderaaten alleen, verwerven, ik was voldaan.

Sommigen hier zyn 'er zeer op gezet, om de Historie te vervolgen tot digt aan onzen tyd, en zelfs tot aan de dood van zyne Hoogheid, onzen jongst overleeden Stadhouder. En ik verzamel reeds ſtof tot de tyden na de Utrechtſche Vrede. 't Zal nog al vry wat moeite in hebben, om aan de Historie dier tyden zo veel ziel te geeven, dat zy met ſmaak en nut geleezen worde; hoewel 'er, zo ik my niet bedriege, na de Utrechtſche Vrede, zulke gewigtige veranderingen voorgevallen zyn, in den Staat van Europa, en ook in onzen Staat, dat 'er eene goede Historie van te maaken zou zyn, zo men alles wist, en zo men alles zeggen mogt. Maar 't laatſte hebben de voorzigtigſte Historieſchryvers, als zy van zaaken van hunnen tyd ſpraken, gemyd. Hun voorbeeld zou ik gaarne volgen. 't Kan evenwel nut zyn, dat men wat meer weet, dan men goedvindt te ſchryven.

Ik blyf, enz.

Amſt. 10 May,
1754.

VYF.

VYFTIENDE BRIEF.

Aan den Heere F. VAN LIMBORCH.

Wel-Edele Geftr. Heer!

'T Zal, zo ik meen, wel omtrent tien maanden verleeden zyn, dat ik laatst de vryheid nam van aan Uwe WelEd. te fchryven, tot geleide van het X. Deel der Vaderl. Historie. Sedert zal Uwe WelEd. ook het XI. Deel ter hand gekomen zyn, en nu gaat hier by het XII. By ondervinding kennis hebbende van uwe vriendelykheid, in my, van tyd tot tyd, te vereeren met uwe my altoos aangenaame reflectien, over 't gene van dit Werk het licht ziet, heb ik my gevleid met de hoop, dat Uwe WelEd. my vooral ook over het X. en het XI. Deel met deeze uwe aanmerkingen zoudt hebben gelieven te begunftigen; doch, tot hiertoe, nog zo gelukkig niet geweest zynde, heb ik zulks eeniglyk toegefchreeven aan uwe menigvuldige gewigtiger occupatien, die ik egter hertelyk wensoh, dat Uwe WelEd. nog eens permitteeren zullen, my uwe leerzaame confideratien mede te deelen.

Eenige Predikanten, en anderen, in Holland en in Zeeland, hebben van het X. Deel geoordeeld, dat 'er de Remonftrantfche pen des Schryvers, duidelyk, in te befpeuren was. En dit is my luttel ontfchooten. De Remonftranten hebben al lang de

eer

eer gehad, dat al wat moderaat geschreeven wordt, in 't Kerkelyke, of in 't Politike, den naam van *Remonstrantsch* krygt. Maar 't heeft my niet weinig verwonderd, dat de Schryver van de *Onschuld der Remonstranten* (aan welk Werkje de naamlyst der Amsterdammeren (*bl.* 54) geen' kleinen luister geeft) dien der Vaderl. Historie (*bl.* 88) kwalyk neemt, dat hy, na Brandt en anderen, verhaalt, dat *eenige bekende Remonstranten* deel hadden aan de conspiratie, en dat men zulks, van der Remonstranten zyde, *niet heeft konnen ontkennen.* Is dit niet waar? Maar, men weet niet waarom het dus verhaald worde, ten ware het geschiedde, *om haat te verwekken, of om sommiger haat te voldoen en te vleijen.* Dingen, waar van ik zo vreemd ben, als 't licht van de duisternis. Hebben Brandt, de Professor Drieberge, ik zwyg van Episkopius en Grevinkhoven, die in substantie 't zelfde geschreeven hebben, dan ook zulke oogmerken gehad? Men zal zig wel wagten van zulks te zeggen. Maar waarom heeft men 't dan op den Schryver der Vaderl. Historie gelaaden? Of heeft men zig zo zeer aan de uitdrukking *de Remonstranten hebben niet konnen ontkennen* gestooten? Zo moest men, ten minste, gezien of aangehaald hebben 't gene op die uitdrukking volgt; en dan zou men, zonder een Edipus te zyn, wel hebben konnen raaden, welk het waare oogmerk van de gantsche Periode ware; te weeten de Remonstranten, in 't gemeen, te verdedigen, zonder Remonstrantsch te schynen.

XV. BRIEF.

In

XV. BRIEF. In 't begin van 't XIII. Deel, welk nu gedrukt wordt, komt iet Kerkelyks voor van eene andere natuur. Ik neem de vryheid Uwe WelEd. het proefblad, daar 't in komt, hier by, toe te zenden; Uwe WelEd. biddende, zo veel moeite te willen neemen van het eens na te leezen, en my te melden, of 'er, *om eenigerhande reden*, ook behoort *iet in veranderd*, *bygevoegd*, of *uitgelaaten* te worden. Men zal, midlerwyl, het afdrukken van dit blad ophouden.

Ik blyf, enz.

Amft. Maart,
1755.

ZESTIENDE BRIEF.

Aan den Heere P. VAN LIMBORCH.

Wel-Edele Geftr. Heer!

Hier by gaan met dankzegging te rug de Tractaaten en Stukken, die Uwe WelEd. my tot myn gebruik hebt toegefchikt. Het Werk van Samfon, hier by ook te rug, heb ik gelezen. Daar is zekerlyk veel nuts in: doch my dunkt dat ik het voornaamfte uit authentiker bronnen zal konnen fcheppen. Eenige weinige byzonderheden durf ik naauwlyks op zyn gezag aanneemen. Hy ftelt Mombas geheel in 't ongelyk. Ik denk egter, met fommigen, dat 'er nog al iet voor hem te zeggen

gen is. Die van Utrecht en Woerden behouden by hem ook den kwaaden naam, dien hun Lambert van den Bos, Valkenier en Basnage hebben gegeven. Maar oordeelt Uwe WelEd. niet dat de verdediging van Costerus nog al eenige aanmerking verdient? Hy vertelt dat de Witt niet voor van der Graaf heeft willen spreeken. 't Gene anderen heel anders verhaalen. Hy zegt dat hy zelf eerst na de dood van de Witten ter waereld gekomen is. (Tom. II. p. 130). Hy moet derhalven nog jong geweest zyn toen hy zyne Historie schreef, en behoorde, dunkt my, tot bewys van dingen, die voor zyn' tyd gebeurd zyn, wel iet meer geciteerd te hebben. Hy vertelt net, wat 'er in den Krygsraad van Lodewyk den XIV door de byzondere Generaals gestemd is. Van waar kan hy dit weeten? Doch met dit alles toont hy meer van onze zaaken te kennen dan de Fransche Historieschryvers gemeenlyk doen. Ik gis dat hy de Schriften van Wicquefort veel gebruikt zal hebben, gelyk Basnage ook gedaan heeft.

XVI. BRIEF.

Het XIII. Deel, welk nu het licht ziet, zal Uwe WelEd. hier by ook bekomen. Het XIV. wordt ook gedrukt. In 't onderzoeken van het fraaije stuk, wegens den moord der Witten, my door Uwe WelEd. medegedeeld, heb ik vergeten tot myn speculatie aan te tekenen wie de twee opstellers gewcest zyn van zeker verhaal, welk ook gedrukt is. Zy worden beide aan 't hoofd van dat verhaal in uw Exemplaar genoemd. De een was, naar my voorstaat, een Schepen van Amster-

XVI. BRIEF. ſterdam. Zou ik Uwe WelEd. mogen vergen om my by gelegenheid deeze twee naamen eens op te geeven.

Ik blyf, enz.

Amſt. 6 October,
1755.

ZEVENTIENDE BRIEF.

Aan den Heere F. VAN LIMBORCH.

Wel-Edele Geſtr. Heer!

Zo aangenaam als 't my was uit uwen jongſten van 20 deezer te zien, dat Uwe WelEd. zig wel vernederen wilde om de aanbieding myner eerbiedigſte vriendſchap gunſtiglyk te aanvaarden, zo leed was my te verneemen dat uwe zwakheid niet zal gedoogen, dat ik deezen Zomer 't geluk kan hebben van Uwe WelEd. hier te ontmoeten, en dat het ſchier hoopeloos ſchynt, of zulks wel ooit zal konnen gebeuren. Uw ongelukkige val, die van zulke pynelyke gevolgen is, heeft my zeer aangedaan; en ik wensch van herten dat het ſchoon ſaizoen, zo ver het nog eenige kragt in zulk een gevorderden ouderdom hebben kan, iet, ja veel tot uwe herſtelling moge medewerken.

Of de nieuwe uitgave der Brieven van Carleton meer behelze dan 't gene reeds voor omtrent eene eeuw van die Brieven in Engeland gepubliceerd is, in de Collectie genaamd *Cabbala on Myſteries of*

of State, beken ik niet te weeten. Van Carletons Brieven, in die *Cabbala* te vinden, heb ik in de Vaderl. Historie gebruik gemaakt: doch gaarne zou ik de nieuwe Editie ook eens zien, waar toe ik hier myn best doen zal. · · ·

XVII. BRIEF.

Uwe WelEd. oordeel, dat de Luiden die nu zo scherp tegen de Vaderl. Historie uitvaaren, eenige particuliere oogmerken hebben, doet my te sterker naar een uur spreekens met Uwe WelEd. verlangen. Zo 't my derhalven van den Zomer nog gebeuren mogt dat ik in den Haage kwame, zou ik de vryheid gaarne gebruiken van Uwe WelEd. eens te komen begroeten, en te verneemen of Uwe Wel Ed. zig zou konnen verledigen tot een kort gesprek over deeze en diergelyke zaaken.

Eenig opkomend belet noodzaakt my deezen te bekorten. Ik tekene my met diepe hoogagting, enz.

Amst. 23 May,
1757.

AGTTIENDE BRIEF.

Aan den Heere JAN WAGENAAR.

Myn Heer!

Deze is wel eigentlyk geschikt ter adresse van de nevensgaande Papieren, welke ik aangenomen heb aan UwEd. ten gebruike te zenden: dog die zending geeft my te gelyk de occasie, van UwEd. dank te zeggen, voor deszelfs over-

XVIII. BRIEF. aangenaame visite, welke ik gewenscht had langer te mogen duren; immers dat wy hadden mogen afhandelen de stoffe, waar op wy geraakt waren, namelyk met wat tydstip UwEd. best zoude eindigen zyne Vaderl. Historie: daar over wenschte ik wel wat langer te hebben kunnen overleggen. 't Geen UwEd. voornemen dienaangaande mogt zyn, wenschte ik wel, dat zou kunnen uitgevoert worden, met zo energiquen trant, als het Werk doorgaans loffelyk heeft. Dog ik geloof niet dat zulks voor eerst veilig geschieden zal kunnen. 't Geen dit jaar gebeurt is met opzigt tot de Heeren De Witt, geeft aanleiding te dugten, dat die zo *rara temporum felicitas, ubi sentire quæ velis & quæ sentias dicere licet*, (vermaard en honderdmaal gerepeteert zeggen van Tacitus,) niet zo de overhand heeft, of ze zou wel eens kunnen missen in dit of dat geval, 't geen ik twyfel of gewaagt moet worden, want ik ben geheel niet van het Poëtisch sentiment van Propertius: (Lib. I. Eleg. 1.)

Fortiter & ferrum, sævos patiemur & ignes,
Sit modo libertas, quæ velet ira, loqui.

Ik begryp het met Cicero (ad Famil. Lib. 4. Ep. 9.) wat modester: *Dicere*, zeit hy, *fortasse*, *quæ sentias, non licet: tacere planè licet. Omnia enim delata ad unum sunt.* Hy schreef dat, na het verslaan van Pompejus. Maar ik scheide hier af. Ondertusschen is waar, dat in tyden van revolutien, zelfs goede luiden, in zekere omstandigheden kunnen gestelt zyn, dat ze, schoon niet voor uit lo-

pen-

pende, in zeker zog geraken, waar door ze, onwillens mede gesleept worden, en die zelve zyn 't, die, zo lang ze leven, ongaarne horen melden, dat ze zig niet zo courageus gedragen, als gedagt, hebben. Behalven dat men niet zo gefondeerde preuves heeft van zaaken, welke zo korts geleden zyn voorgevallen. En *Couranten*, *Mercuren*, enz. schoon dikwyls waarheden behelzende, welke men naderhand zelf poogt te verduisteren, hebben weinig auctoriteit by die twyfelen willen, waar door de verhalen noodwendig magerer moeten worden.

XVIII. BRIEF.

My heugt niet, of UwEd. voormaals gezien heeft een vry ampele verzameling van geschriften, betrekkelyk tot de sustenues der Vorsten, die de een uit dezen, de ander uit geenen hoofde, pretendeerden tot de, zo patrimoniele Nederlandsche, als Bourgondische, goederen, door Koning Willem den III nagelaten, daar in vertrouw ik dat al veel is, 't geen t'uwer kennisse niet gekomen is. Want of schoon dit geen zaak was, welke het Vaderland direct betrof, heeft ze egter zo veel invloed gehad op veele omstandigheden, en raadpleegingen, der volgende jaaren, dat de memorie daar van wel wat uitvoerig mogt gemeld zyn.

Nopende de Declaratie van Oorlog in 1702, heb ik ten dien tyde menigmaal horen aanmerken, dat men overeen gekomen was, dat die op een en zelven dag, namentlyk (*ni fallor*) den 15 Mei, in Engeland en in Holland geschieden zou. De Hollanders hielden dat trouw, maar de Engel-

XVIII. BRIEF. ſchen wagtten eerst af de tyding dat het in Holland gedaan was: welke voorbarigheid ons ſedert door een Engelsman zeer ſchamper wierd toegedreven, en ons meerder onaangenaamheid in Vrankryk deed ontmoeten; ſpeciaal om deze daar toe vloejende omſtandigheid, dat het de eerſte declaratie van Oorlog was, welke deze Staat voor uit aan eenig Koning had gedaan, hebbende voortyds altoos eerst afgewagt, dat men den oorlog aan de Nederlanders had gedeclareert; 't geen my niet heugt of juist zo is.

Zulke en diergelyke zaaken kan men mondeling, en dan wat breeder verhandelen. By geſchrifte eischt het veel tyds, die ik nu niet heb, en daarom eindige, met betuiging myner agtinge, enz.

Hage, 14 Junі,
1757.

F. v. L.

NEGENTIENDE BRIEF.

Aan den Heere F. VAN LIMBORCH.

Wel-Edele Geſtr. Heer!

Uw jongſte geëerden van 14 Junii is tot hier toe onbeantwoord gebleeven, om dat ik gehoopt had Uwe WelEd. eerder te zullen konnen te rug zenden de Papieren, door Uwe WelEd. my gunſtiglyk toegeſchikt, die nu hier by, eindelyk, met dankzegging wederkeeren. Ook bekomt Uwe

Uwe WelEd. hier by het XVII. Deel der Vaderl. Historie. De grove fchryffeil van *Zweedsch* voor *Deensch*, die Uwe WelEd. op p. 43 geremarqueerd heeft, is op 't einde verbeterd. Ik fta dikwils verwonderd over my zelven, als ik zulke feilen, of zelf, of door aanwyzing van anderen, ontdekke. My heugt, Prins Maurits eens *oudften Zoon* van Willem den I genoemd te hebben, 't geen ik ten minften driemaal overgelezen had, eer ik myn misflag merkte. Doch ik troost my, in zulke gelegenheden, met het voorbeeld van den grooten *Salmafius*, die, zegt men, eens fchreef dat de Heiland *te Jeruzalem* gebooren was, en zyn dooling eerst zag, toen ze hem getoond werdt. De naauwkeurige Heer Huidekoper doet, in beide de uitgaaven van zyn *Achilles*, een Griek zeggen

XIX. BRIEF.

Zo ras gy 't Griekfche *vuur zoudt zien in onze Vloot*.

terwyl hy het *Trooifche* vuur meende, gelyk hy in zyne *Proeve*, bl. 429 edelmoediglyk erkend heeft. Maar fchoon ik my met zulke voorbeelden troosten mag; het aanwyzen van diergelyke inadvertentien, is my egter nog nuttiger, om dat het my voor het toekomende oplettender maakt, en daarom dank ik Uwe WelEd. hertelyk, dat gy 't, in dit geval, hebt gelieven te doen.

Hoe ver de Vaderl. Historie behoort gebragt te worden, is een problema: de Hr. Tirion is 'er op gefteld om ze met den dood van wylen zyne Hoogheid te eindigen. Veelen zyn 't met hem eens;

XIX. BRIEF. anderen niet. Zeker is 't dat men van de laatste tyden *zo veel*, *zo vry* en *met zo veel zekerheid* niet schryven kan. Maar zal ik den tyd beleeven, waarin ik dit zal konnen doen? De Historie van de laatste tyden zal noodwendig schraaler worden; zy zal byna niets dan bloote publique feiten konnen vervatten: doch misschien kan 't nog al nuttig zyn die feiten zonder drift en partydigheid, in hun verband, aaneengeschakeld te zien. Ik bepaal my egter nog niet, en wil gaarne afwagten wat de verandering der tyden, en het oordeel van verstandige Liefhebbers der Vryheid en der tegenwoordige Regeeringe, op my zou konnen uitwerken.

Indien Uwe WelEd. zo goed wilde zyn van my de Geschriften, de pretensien op de nalaatenschap van Koning Willem den III betreffende, eens toe te zenden, zou zulks my op nieuws aan Uwe WelEd. verpligten.

Eens heb ik van Uwe WelEd. ter leen gehad een verzameling van Resolutien en Stukken de Ridderschap van Holland betreffende; waar onder ook het Verbaal van Andries de Witt was. Dit Verbaal heb ik ook gedrukt gezien, en 't was my nog van een anderen kant geschreeven ter hand gekomen. Ik hield het derhalve voor egt, en heb 'er op het jaar 1619. X. Deel, bl. 332 enz. gerust gebruik van gemaakt. Doch nu doen sommigen hun best om my van de onegtheid van dit Verbaal te overtuigen. Wat zyn toch Uwe WelEd. ge-

gedagten hier over? Is 'er reden genoeg om dit Stuk voor onegt te houden?

Ik kan deezen niet eindigen zonder Uwe WelEd. nogmaals myne hertelykste erkentenis te betuigen, voor de gantsch vriendelyke wyze waar op Uwe WelEd. my deezen Zomer tot uwent ontvangen heeft. Ik bidde God dat hy Uwe WelEd. nog lang in gezondheid spaare, en my nog eens gelegenheid geeve, om, in een volgenden Zomer, het zelfde genoegen te smaaken.

Inmiddels tekene ik my met verschuldigde agtinge, enz.

Amst. 4 October,
1757.

TWINTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere F. VAN LIMBORCH.

Wel-Edele Gestr. Heer!

Ik moet my zeer by Uwe WelEd. exeuseeren over het lang onder my houden van de laatsttoegezondene Stukken, die hier by met hertelyke dankzegginge voor het gebruik te rug komen. De reden, waarom dezelven zo lang by my verbleeven zyn, is voornaamlyk geweest, dat ik gehoopt had Uwe WelEd. te gelyk toe te schikken het XIX. Deel der Vaderl. Historie, dat nu haast afgedrukt is, en tot in 't jaar 1745 loopt. Uwe WelEd. heeft het, by welzyn, in drie of vier

XX. BRIEF. weeken te wagten. Heeft Uwe WelEd. ook onder 't oog gekreegen het zonderling boek van den Raadsheer *Idsinga*, geintituleerd *Staatsrecht der Vereenigde Nederlanden* enz.? Ik heb het doorbladerd, en 't heeft my waarlyk gesmert niet alleen *Emmius*, *Alting*, *Bynkershoek*; maar zelfs den grooten *Grotius* als een weetniet in de gronden van ons Staatsregt te zien tracteeren. Zeker, zo men 't al ligt agten mogt de assche van zulk een man te hoonen; zal het dan den minsten Regtsgeleerde vryftaan, de gantsche Nederlandsche waereld, die altoos de diepste agting voor de Groots kennis van de gronden van ons Regt gehad heeft, in hem, smaadheid aan te doen? 't Zal my verwonderen zo kundigen oordeelen dat de Heer Idsinga ons meer solide kennis van deeze dingen verschaft dan uit Grotius Historie, Apologie en anderen van zyne laatere Schriften te haalen is. En 't zal my zeer aangenaam zyn zo Uwe WelEd. my by gelegenheid daar over zyne gedagten eens gelieve mede te deelen.

Eer ik afbreeke, neeme ik de vryheid Uwe WelEd. over het afsterven van den Heere, uwen Broeder, *Maten*, te condoleeren, terwyl ik my met verschuldigd respect ondertekene, enz.

Amst. 12 October,
1758.

EENENTWINTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere JAN WAGENAAR.

Myn Heer!

Eerst en vooral betuig ik UwEd. myne verschulde dankbaarheid voor het present van het XIX. Deel der Vaderl. Historie, van 't welk ik bereids een goed deel, met zeer veel genoegen en lust, heb gelezen, gelyk ik het ook door verscheidene heb horen pryzen, vindende het te voldoen aan den loflyken trant der voorige Deelen. Verscheide notabele pointen *ab origine* gededuceert, geven een zeer klaar denkbeeld van de gronden derzelve; zommige zelfs geven my ophelderingen, welke my bevorens ontbroken hebben. Ik beken niet verwagt te hebben dat het zo zaaklyk te voorschyn komen zoude. Waar aan men toegeven moet, dat 'er hier en daar eenige gebeurtenis wat heel beknopt, en als Kronykagtig tusschen loopt.

Maar ziende dat het Werk reets tot in 1745 gebragt, en dit Deel al in 1729 aangevangen is, begryp ik niet hoe UwEd. het volgende Deel stofferen zal, ten zy, in plaatse van met de verheffing van den laatst overleden Heere Prinse van Orange te eindigen, gelyk ik meen van UwEd. te hebben gehoort, het zelve ook tot het overlyden van dien Vorst gepousseert wierde. Of dat het

XXI. BRIEF.

Register het overige zoude beslaan. By gelegentheid Uwer Eds. intentie dien aangaande te vernemen zal my aangenaam zyn.

Ondertusschen heb ik my zonderling verheugt, over het my medegedeelde Nieuws van Uwer Eds. honorabele qualiteit van tot Stads Historieschryver te zyn aangestelt, want ik had 'er nog niets van gehoort. Veel geluks, veel aangenaamheids, wensch ik, Myn Heer, en Waarde Vriend, Uw. Ed. met dien loffelyken tytel. Geloof my, dat ik gepersuadeert ben, dat die qualiteit niet gelukkiger zou kunnen geplaatst worden dan in Uwer Eds. persoon, die ik hoop dat bestendigen welstand genieten zal, om dat voornemen ten einde te brengen. De bestendige lust en zugt, om vrugtbaare zaaken voort te brengen, en, na ernstige naspeuringen, uit te werken, welke ik in UwEd. gevonden en geadmireert heb, doen my deswegens alles goeds vast stellen, hoewel ik het als dwaasheid agten zoude, te hopen, dat ik daar van iets beschouwen zal, te meer, dewyl ik, door het overlyden van mynen Schoonbroeder Maten, van Amsterdam als afgesneden ben. UwEd. meld my niet, of 'er eenig honorarium groot of klein toegevoegt is, dat ik egter UwEd. ook wensch te mogen volgen. Zyt niet beschroomt, Myn Heer! om my te vragen alles waar in UwEd. verwagten mogt, dat ik eenige opheldering zoude kunnen geven, hoewel het zekerlyk dikwyls zal gebeuren, dat Uwer Eds. verwagting geensins voldaan zal worden. En zie daar van al aanstonds, hoe-

hoewel tot myn leedwezen, eene preuve. Ik vind in het Groot Handvest van Hertog Aalbregt niet, de woorden *ter goeder schepe*, maar 't zou kunnen zyn, dat Uwe korte citatie van 1386 [1387] my een ander, als UwEd. heeft willen defigneren, in 't hoofd heeft gebragt, om dat zo als per excellentiam gelyk men zegt, geallegeert is, heb ik dat nagezien, dat aan Amfterdam, Amftelland en Gooiland gegeven is: doch uit de geftelde eenvoudige woorden kan ik niets opmaken.

Wat, *vrye Steden*, in die dagen, betekende, heb ik van over lang getragt na te gaan, dog ben geenfins voldaan van myne eigene recherche. Want het te bepalen tot Steden, welken geenen Heer hadden, of welke ter Staaten Vergaderinge zitting hadden, zoude het getal zo klein maken, dat het misfchien niet pasfen zou op de uitzondering. 't Saifoen is my thans niet gunftig, om veel op myne ftudeerkamer in myne papieren te wroeten, en daar ik gedagt heb eene kleine aantekeninge daar over aangevangen te zullen vinden, zogt ik vergeefs.

Maar de Handvest, dat de Poorters van Amfterdam benoorden de Maze in perfoon nog goederen gearrefteert mogen worden, heeft nog plaats. Ik zelf, als Advocaat van de Stad, heb dat gefustineert, en bepleit met fucces, en zal nazien wanneer, en in welke zaak.

Diergelyke berigten, ben ik zeer genegen UwEd. op alle voorftellen te geven, onder eene conditie, nam: dat by 't antwoord geen haast zy, daar

ben

XXI. BRIEF.

ben ik over, 't is by my, *festina lenté*. Dat is goed wanneer het met overleg gefchied: ik doe 't zo by gebrek van beter te kunnen; is het dan niet langer goed, men zal het voor goed nemen moeten, om dat het nog het beste is dat men wagten kan.

Uwe befchryvinge der Stad, zal UwEd. gelegentheid geven, om hier en daar een uitftap te doen, ter opheldering van 't een en ander point der oudheid, waar uit men zien zal, hoe onze Graaven, in waarheid voor den tyd van Dirk den Vierden kleine Potentaatjes, al mede zyn magtig geworden door querellen te maken aan Heeren, die wel zo magtig nog niet als zy, egter van hen onafhankelyk waren. Waar toe de dwang van Floris den V tegen Amftel en Woerden gepleegt, en uit de curieufe Charters daar van overgebleven, aanleiding geven, en ze ook bewyzen. En zo andere meer. Maar 't is hoog tyd te eindigen, des groet ik UwEd. van herte, en blyve met zeer veel agting, enz.

Hage 1 December,
1758.

F. v. L.

TWEE-

XXII. BRIEF.

TWEEENTWINTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere F. VAN LIMBORCH.

Wel-Edele Geſtr. Heer!

Zo ik, toen ik nog in de negotie was, zulk een ſlof betaaler geweest ware, als ik nu, omtrent Uwe WelEd., buiten negotie, getoond heb te wezen, zou ik, in 't kort, al myn credit kwyt geweest zyn. Ik vind, tot myne ſchaamte, uwe zeer geëerde Misſive van den 1 December des voorleeden jaars nog onbeantwoord: immers, ik kan my niet herinneren, dat ik dezelve beantwoord heb. Ik verzoek deswege, op 't allernedrigst, verſchooning: en ik vertrouw, dat uwe ingeaarde heuschheid zig des niet te zeer gebelgd zal agten, als zy zal gelieven te bedenken, hoe zwaar my, dit jaar, het Register van XV Deelen der Vaderl. Historie op de leden gelegen heeft; daar het nieuwe Werk der Beſchryvinge van Amſterdam bygekomen is, 't welk my nu, van tyd tot tyd, op 't Stadhuis voert in een zee van Registers en Stukken, daar ongelooflyk veel uit te haalen is, maar 't is, gelyk Profesſor *Clericus* plagt te ſchryven, *nil ſine magno vita labore dedit mortalibus.* Nog meer. Ik ben, om goede redenen, te raade geworden, binnen weinige maanden, een aanvang der Beſchryvinge van Amſterdam, die in folio en in groot octavo gedrukt ſtaat

te

XXII. BRIEF. te worden, tot een proeve, in 't licht te geeven, 't welk my, by aanhoudinge, bezigheid geeft. Van ander tusschenkomend werk, waar van Uwe WelEd., misschien, ook al iet onder 't oog gekomen zal zyn, rep ik niet. Al dit, bid ik, dat myne traagheid eenigszins verschoonen moge.

Nu dringt myn pligt my, om Uwe WelEd., by het toezenden der twee laatste Stukken der Vaderlandsche Historie, nogmaals te danken, voor den menigvuldigen dienst, door Uwe WelEd. aan dit Werk gedaan, door de mededeeling van zo veele stukken en aanmerkingen, de oude en laatere geschiedenisfen betreffende. Mogt met alles den Vaderlande eenige wezenlyke dienst gedaan zyn; welk een stof van blydschap zou zulks zyn voor alle edelmoedige Patriotten, die 'er de hand toe geleend hebben, en voor Uwe WelEd. in 't byzonder!

Nu nog een woordje, tot antwoord op Uwe WelEd. Missive. Omtrent de betekenis van de uitdrukking *ter goeder schepe*, die in het Handvest van Hertog Albrecht, aangaande de Uitbreiding der Stads Vryheid op honderd gaarden, staande in den nieuwen druk, bl. 11, en in den naastnieuwen, bl. 6, gevonden word, heb ik my gered, zo goed als ik heb gekonnen, gelyk Uwe WelEd. zal konnen zien, wanneer het eerste Stuk van Amsterdam uitkomt.

De uitdrukking van *vrye Steden* blyft my nog duister, ten ware men daar door verstaan kan *besloote Steden*, die door haare muuren en poorten kon-

konden geagt worden, tegen aanvallen van buiten, *gevryd* te zyn.

XXII. BRIEF.

Somtyds, gelyk Uwe WelEd. raadt, in myn Amfterdam, een uitftap te doen, is myne liefhebbery wel, en zal ook, nu en dan, misfchien, gebeuren. Maar Amfterdam bepaaldelyk verfchaft zo veel ftof, dat het Werk mogelyk groot genoeg worden zal, al houdt men zig digt aan de Stad. Ook klimmen myne jaaren vast, hebbende ik onlangs vyftig bereikt, en geene reden om den ouderdom te wagten van Uwe WelEd., dien God nog veele jaaren in goeden welftand fpaaren wil, enz.

Amft. Nov.
1759.

DRIEENTWINTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere JAN WAGENAAR.

Myn Heer!

Met fpyt en ongeduld tien of meermaalen gezogt hebbende na Uwer Ed. over-aangenamen van den tweeden September des voorleden jaars, die ongelukkiglyk onder andere gefchriften geraakt, fchoon meer dan eens door myne handen gegaan, egter voor 't oog gefcholen heeft, is zulks oorzaak geweest, dat dezelve dus lang onbeantwoord gebleven is. Maar zeer weinige dagen geleden dien verlorenen gevonden hebbende, wanneer

XXIII. BRIEF. neer ik daar aan niet dagt, herlas ik daar in met een volkomen genoegen en verheuginge, *dat UwEd., verzekert zynde, dat ik waarlyk deel neme in uwer Ed. welstand, niet had willen nalaten my kennis van zyne bevordering*, doe niet lang te voren geobtineert, *te geven;* maar teffens met merkelyk verveel, dat ik, hoewel die verzekering, durf ik betuigen, ten vollen gegrond is, egter door myn langdurig zwygen, zo weinig blyk van verheugende aandoeninge gegeven heb, dat UwEd. zig met rede nopende de gegrondheid myner betuiginge zoude kunnen mistrouwen. Egter hoop ik dat UwEd. beter van my zal gelieven te denken. Ik had eenigen tyd te voren gehoort, dat UwEd. tot een goed Ampt bevordert was, maar men durfde my 't juiste niet verzekeren. Dat was my dan nieuw, en geloof my, myn Vriend, ten uiterften aangenaam; niet alleen om dat ik het zo proper agt voor Uwer Eds. perfoon, als eenig ander dat UwEd. zoude kunnen te beurt vallen; maar ook, om dat ik het zo nuttig oordeel voor de groote Stad, in welker voorfpoed ik van ganfcher herte deel neeme, dat Uwer Eds. yver, penne en vernuft daar toe verkozen is. Ik wensch van herte, dat UwEd. het zelve moge bekleden, tot genoegen en nut van 't Gemeen, en tot eigen redelyk voordeel en wenfchelyke eere, eene langte van dagen.

Ik regretteer egter zeer 't verlies, 't geen onze Historie, door de menigvuldigheid uwer bezigheden, waar onder ook kleinigheden in haar zelf; fchoon

fchoon wigtig voor die ze betreffen, plegen te lopen, en die daarom evenwel aandagt vereifchen. Maar 't is niet mogelyk alles, dat men wel wenfchen zou, teffens deelagtig te zyn. Hoewel ik bevonden heb, zo in my zelf, als in anderen, dat men poofen weet te vinden tot het geen men enkel doen wil.

XXIII. BRIEF.

't Heeft my voorts aangenaamheid gegeven dat UwEd. in het Minut-Register, ter Secretarye behorende, iets goeds gevonden heeft; en dewyl ik het daar nuttiger oordeel, dan onder my, zal ik het by de eerfte gelegentheid aan UwEd. toefchikken, om aan uwe intentie, van het daar te brengen, te kunnen voldoen, en alzo het manquement te heelen.

In het verhandelde over het Tractaatje van den Heer Boey heb ik zeer klaar, op de eerfte lecture (want ik heb het al ten minften driemaal gelezen) ontdekt, dat niemand anders dan de Aucteur der Vaderlandfche Historie dat kon gefchreven hebben. De nette verdelinge en orde, de naauwkeurige nafpeuringe, en de uitmuntende kundigheid der oudheid, dien Schryver klaar uitduidende, lieten my geen twyfel dien aangaande over. Maar Uw Ed. weet dat we reeds lang omtrent dien Raad, waar van onder de Huizen van Henegouwen en Beijeren gewaagt word, niet t'eenemaal eens gevoelden. UwEd. wil dien aangaande een foort van bewys hebben, dat ten dien tyde hier te lande zeer zeldzaam was. Aanftellinge of opregtinge van een nieuw Collegie, hoe ge-

 naamt,

XXIII. BRIEF. naamt, met een Commisſie en Inſtructie, die deszelfs magt beſchreef, en bepaalde, geloof ik niet dat men ligt vinden zal. 't Hof zelf, hoewel ruim twee eeuwen laater, uit hoofde van een Contract met de verdrukte Princes, zulk eene form, met grooten omſlag bekomen hebbende, bekwam egter geen eigentlyke Inſtructie. Ik heb wel ontmoet, dat 'er eene aangehaalt is, als ware ze van 1434, maar ik heb te meermalen van Heeren Raaden van den Hove, die de Oude Registers (Memorialen) van den Hove naauwkeurig doorkropen hadden, verſtaan, dat 'er ſchyn nog ſchaduwe derzelve, te Hove, gevonden word. Zelfs twyfel ik of die van 1462, door Karel van Bourgondie aan het Hof, of den Raad gezonden, daar wel geregiſtreert is. En moesten de Schepensbanken aantonen, met wat magt zy door de Graaven, of andere Overheeren, zyn opgeregt, en voorzien zyn geworden om al te doen 't geen zy zig aanmatigden, 't zou mager uitkomen. Ik denk, by gebrek van zulke bevelingen en bepalingen, dat elk Collegie bevoegt is geweest te doen, 't geen ik bevind dat het van tyd tot tyd verrigt heeft, zonder dat het verrigtte te niet gedaan is. Des ben ik ook niet vreemd van 't gevoelen van den Heer Boey, wanneer hy het gezag van het Hof op *daaden* fondeert. Die zeggen wil, dat iemand niet bevoegt is om te doen, 't geen hy dagelyks doet, is verpligt deszelfs onbevoegtheid te proberen. 't Geen wy *posſesſie* noemen, beſtaat enkel uit daaden. Die kunnen wel in den beginne,

zon-

zonder goed regt ondernomen zyn; maar hebben ze egter plaats gehad, gedurende een vereischten tyd, zo geven ze ons zelfs volslagen eigendom, of, naar den aart der zaaken is, gezag, aanzien, enz. als ons toebehorende. 't Is waar, dat het Hof al veelmaal iets gedecerneert of gedaan heeft, waar over de Regenten der Steden t'onvrede waren. Maar dikwyls klaagden ook de Steden over 't Hof, zonder dat zy by de Staaten in 't gelyk zyn gesteld. Doch zouden de Steden kunnen bewyzen, dat zy gequalificeert waren om elkanderen te beschryven tot deliberatie over zaaken, die van den Graaf afhingen? Deden ze meer, 't waren niet anders dan simpele *daaden*.

XXIII. BRIEF.

Ik zoude nog verscheide remarques te maken hebben, en een vliegende lust heeft my daar toe al wel eens bekropen; maar dewyl zulks meerder naauwkeurigheid zou vereischen, en ik thans, gelyk de oude luiden doorgaans, vry in de langwyligheid valle, heb ik het niet durven onderstaan. Behalven dat ook het nagaan van 't geen ik zou dienen eens nader in te zien, my eenigsins tegenstaat. UwEd. hebbe de goedheid, myne bedenkingen ten goede te nemen, en te geloven, dat ik met zonderlinge en vermeerderende agtinge steeds opregtelyk blyve, enz.

Hage, 2 Maart,
1761.

F. v. L.

XXIV. BRIEF.

VIERENTWINTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere F. VAN LIMBORCH.

Wel-Edele Geſtr. Heer!

Terwyl ik by my zelven reeds genoegzaam vastgeſteld had, dat Uwe WelEds. bezigheden en hooge jaaren my voor altoos verſteken zouden van de eer en het geluk om nog eens, gelyk te vooren dikwils, door Uwe WelEds. letteren onderregt en vermaakt te worden, zonder dat my iet het minſte bekroop van de gedagte dat Uwe WelEd. niet goedertierenlyk zou blyven deel neemen in mynen welſtand; vind ik my, op de verrukkendſte wyze, verrast, door uwen zeer geëerden van den 2 deezer, zo vol van blyken uwer aanhoudende, ja toeneemende gunſte te mywaards niet alleen; maar die ook duidelyke tekenen draagt van die leevendigheid en kragt, die ik altoos in Uwe WelEds. ſchryfſtyl geadmireerd heb, en die in zulk een hoog geklommen ouderdom byna zonder voorbeeld is.

Ik heb al meer dan eens berouw gehad van myne vrymoedigheid in Uwe WelEd. te kennen te geeven, dat ik het Minuut-Register, door Uwe WelEd. my geleend, ter Secretarye brengen zou, indien ik het bezat. Maar in plaats van die vrymoedigheid, door ſtilzwygen, te ſtraffen, gelyk ik naar reden had moeten verwagten, heeft Uwe

Wel-

WelEd. de goedheid van my dit oud en egt Stuk tot het gemelde einde toe te zenden; waar voor ik Uwe WelEd. hooglyk verpligt ben. Ik heb, om te beter aan Uwe WelEds. intentie te voldoen, dit Stuk niet dan met kennis van Burgemeesteren op de Secretarye willen brengen, 't welk eenigen tyd heeft noodig gehad, en de reden is waarom ik Uwe WelEd. niet eerder geantwoord heb. Donderdag den 26 deezer, heb ik het Stuk eerst in Burgemeesters Kamer gepresenteerd, met een eenvoudig verhaal van 't gene daaromtrent tusschen Uwe WelEd. en my voorgevallen was. De drie aanwezende Heeren Burgemeesteren, het Manuscript hebbende ingezien, heeft de Heer President-Burgemeester uit naam van haare Ed. Groot-Agtbaarheden verklaard, dat hun dit Stuk aangenaam was, my ordonneerende Uwe WelEd. daar voor, van Stads wege, te bedanken; gelyk ik doe by deezen: voorts het Stuk netjes te laaten binden, daar voor te schryven op wat wyze het wederom aan de Stad gekomen was, en het dan ter Secretarye te plaatsen. Ik sluit hierin een Concept van zulk een Opschrift, om by occasie te verneemen, of zulks naar Uwe WelEds. genoegen is, of om het anders te veranderen naar Uwe WelEd. welgevallen. Ik ben blyde, dat deeze vriendelykheid Uwe WelEds. naam in deeze Stad by onze aanzienlyke jeugd, en by de nakomelingschap, nog lang in gedagtenisse houden zal.

XXIV. BRIEF.

Myn Amsterdam, waar van nu het eerste Stukje het licht ziet, zal my al myn snipperuurtjes kosten,

XXIV. BRIEF. ten, al had ik nog wat tyd van leeven te goede. Als het begin der Historie van de Stad eens uitkomt, hoop ik dat Uwe WelEd. my de eer zult doen van het eens in te zien. Het eerste deeltje is veel te dor om 'er Uwe WelEd. op te nodigen.

Op Uwe judicieuse Critique van 't gene over 't gezag van 't Hof, in 't Uittreksel van 't Werkje des Hrn. Boey, aangemerkt is, die my zeer aangenaam is geweest, weet ik niets te antwoorden dat my volkomen voldoet. Ik zal 'er hierom het zwygen toe doen. Ik vind, ook nu, gelyk meermaalen te vooren, dat het ligter valt het zwak van eens anders stelling te doen zien, dan zyne eigen naar behooren te staaven. En hoe groot een *Steêman* ik ook schynen moge, ik onderschryf gereedelyk de Spreuk van Horatius,

Iliacos intra muros peccatur & extra.

Ik blyf, enz.

Amst. 29 Maart, 1761.

VYF-

VYFENTWINTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere JAN WAGENAAR.

Myn Heer!

Ten regten tyde is my geworden UwEd. Missive gedateert 29 Maart dezes jaars, ik zoude ze overaangenaam noemen, had ik daar in niet gevonden, niet een blyk alleen van UwEd. vriendelyk genoegen over den inhoud van mynen voorgaanden, 't geen my zekerlyk zoude verheugt hebben; maar bovendien dezelve beladen met zo veele complimenten, dat ze de eenvoudige heusheid, welke onze vriendschap nu al behoorde eigen te zyn, merkelyk te buiten gaat. Ei! laat ons die in 't vervolg mogen waarnemen.

Ik wierd op 't lezen van denzelven, of wel op 't artikel Amsterdam, van welks eerste Stukje ik de lecture met veel genoegen geeindigt had, en my teffens verwondert over de wyze, waar op UwEd. die groote Stad, tot steegje en slopje incluis, leert kennen, en teffens de onderscheidene vergrotingen aanwyst, indagtig, onder my te hebben eenige aanwyzingen, zo ik 't zo noemen mag, van gevallen, pest-tyd, dieren-tyd, ampele collectens, op simpele blaadjes gedrukt, en zulks ligtelyk verdwyning onderworpen, benevens eenige weinige aantekeningen van my zelf, by voorkomende gelegentheid gedaan; deze nam ik

XXV. BRIEF.

voor, aan UwEd. te zenden, om dat alles in een half uur, of zelfs korter tyd, door te zien was, of 'er iets onder mogt wezen, dat van dienst kon zyn, om daar uit iets, nopende den ſtand der Stad, in opzigt van het toevallige, te zien. UwEd. gelieve daar uit maar aan te merken myne geneigtheid, om 't geen my mogelyk is toe te brengen, ſchoon gering. Maar terwyl ik overleg om UwEd. deze papiertjes te laten franco toekomen, om dat ze my geen port waardig ſchenen, is my ontſchoten dat UwEd. van my wenschte te weten, of ik genoegen zoude nemen met het geconcipieerde, om te ſtellen voor in het Misſive Boek, door my aan UwEd gezonden. Ik verzoek excuſe van deze vertraging; vergeten is, tot myn leedwezen, thans by my dagelyks werk. Ik zou ook ten dezen opzigte verklaren, my te verheugen over zo honorabele gedagtenis myns naams, was de zaak wigtig genoeg, om 'er zo ampel van te melden. Maar dewyl 'er niets in voorkomt als 't geen waar is, heb ik 'er ook niets in te veranderen, en ben zeer verpligt aan de Heeren Burgemeesteren, van zo geringen afſtand zo gratieus te hebben opgenomen. Had ik wat beters 't zou ook ten dienſte der Stad door my gegeven worden; want ik ondervind hoe langs hoe meer, van hoe weinig nut zulke Stukken zyn in handen van particulieren. Is 'er iemand die uit liefhebbery zig iets diergelyks eigen maakt, zyn volger, geen liefhebber of kenner, laat het om een kleintje, op een auctie verkopen. Ik weet wel dat in Griffien en Secreta-

taryen ook zeer veel ſchuilt, waar van geen werk gemaakt word, maar daar komen nog eens tyden, die goede dingen uit den duisteren hoek in 't ligt brengen, en dan werkt het nog eens voor altoos ten goede. Maar excuſeer, bidd' ik, Vriend, dezen teem, daar ik van agteren zie onverhoeds in te zyn gevallen.

XXV. BRIEF.

Groot plaiſir zoude UwEd. my doen, met my te melden, of 'er hoop is, dat wy dit jaar, mag ik het door Gods goedheid ten einde brengen, nog een gedeelte van Uwer Eds. Amſterdam zullen zien, en wat extenſie het waarſchynlyk in het geheele beſtek hebben zal. De ſtoffe van het eerſte is niet zo zeer aller gadinge; weinige ſtellen regt vermaak in naſpeuringen te lezen, hoe gemakkelyk ze ook mogen gemaakt zyn: Na het volgende deel word zeer verlangt, en daar in neem ik ook zonderling deel.

Ik blyve, enz.

Hage, 7 Juny, 1761.

F. v. L.

XXVI. BRIEF.

SESENTWINTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere F. VAN LIMBORCH.

Wel-Edele Geſtr. Heer!

Aan het tweede Stukje van myn Amſterdam wordt vlytiglyk gedrukt, en ik hoop dat het nog voor 't einde van 't jaar het licht zien zal. Doch hoe groot het geheele Werk zal uitloopen kan ik niet gisſen, en hangt af van verſcheide dingen die nog zeer onzeker zyn. Onder anderen van den ſmaak der Liefhebberen, die veelligt 't een of ander zouden konnen begeeren, dat het Werk meer zou konnen doen uitdyden, dan ik zelf gegist had. Zo veel kan ik 'er van zeggen; dat het naar myne naaste gisſing niet kleiner dan Commelin zal worden.

In den Haage, en vooral in de Memoriaalen van het Hof, mogelyk ook buiten 't gene de Heer Mieris uitgegeven heeft, ter Leen- en Register-Kamer, ſchuilt zekerlyk nog al vry wat onze Stad betreffende. Doch wie heeft gelegenheid, tyd en vermogen, om alles te zien en te onderzoeken? Myne jaaren klimmen vast. Myne bezigheden verminderen niet. Ik zal my derhalve wel moeten te vreden houden, zo ik in 't beſchryven van Amſterdam iet meer kan doen dan men voor my gedaan heeft.

Uwe WelEd. Kort Begrip der Crimineele Sen-

tentien van den Hove heb ik voor deezen gebruikt, en 'er 't een en 't ander de Stad raakende uit genoteerd; zo dat voor het verder gebruik bedanke.

Ik eindige na Uwe WelEd. in uwen hoogen ouderdom veel en duurzaam genoegen, gezondheid en rust, van geheeler herte te hebben toegewenscht; my tekenende met de bestendigste agtinge, enz.

Amst. 12 Juny,
1761.

ZEVENENTWINTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere JAN WAGENAAR.

Myn Heer!

Ik zie met verwondering, dat ik niets geantwoord heb op eene Missive van UwEd. gedateert den 12 Juny 1761, en zulks nu byna 2½ jaaren oud. UwEd. gelieve zig egter niet te verbeelden, dat de source van myn stilzwygen in eenige verkoelinge is te vinden, 't zy van vriendschap, 't zy van weetlust. Van 't eerste zoude alle rede manqueren, en dus zoude ze gantsch onredelyk zyn, 't welk ik niet hoop, dat UwEd. aan my zal vinden; en 't laatste zou stryden tegen den aart van stok-oude luiden, die doorgaans zo nieuwsgierig zyn, als kinderen, die nu eerst eenig begrip van 't verschil van zaaken beginnen te krygen. En myne hoo-

XXVII. BRIEF. hooge jaaren, en 't verval van myn gehoor toenemende, geraak ik zeer buiten de converſatie met menſchen. Dus is lezen het groote divertisſement van myn ſtil en geretireert leven, dat niet uit voornemen, maar uit zulke omſtandigheden vloeit. Te mogen wat nieuws horen, van 't geen de oude gevallen onzes Vaderlands betreft, en wat wy dien aangaande te wagten hebben, is my eene zonderlinge verquikkinge; om welke te voldoen, ik, al lagchende zou mogen zeggen, wel twee boeken te gelyk te willen lezen. Want lezen vermoeit my niet, maar zulks tot wat laat toe doende, doet het mynen ſlaap wel wat te kort, om dat het den geest wat te veel ſchynt te verlevendigen, dan dit getroost ik my, liever als ledig te zyn, of te zitten ſnappen over 't geen 'er dagelyks omgaat, dat alhier zo weinig gebeurt, dat 'er zelfs geen ſtof toe zyn zou, want het dient al iets zeldzaams te zyn, eer het een praatje voor 't gemeen word. Dog tot beſluit kan ik zeggen, door de Goddelyke goedheid, zo veel gezondheid en welſtand, tot dus verre te genieten, als men van een ouderdom van ruim 84 jaaren hoopen kan, die my egter vermaant te denken, dat ik op het toekomende tydlyke niet te hopen hebbe. Neem, bidd' ik, deze uitweidinge ten goede. Ik ga over om te zien, of Uwer Eds. gemelde Misſive thans nog eenig antwoord vereischt.

Dat naziende vind ik niets, dan 't geen de Beſchryving van Amſterdam betreft. Deeze aangaande meld UwEd. dat vermoedelyk op de Leen- en Registeren

gister-Kamers nog wel wat zoude schuilen Amsterdam betreffende. Ik geloof wel, ja; dog denke, minder dan men verwagt. Is 'er iets van eenig gewigt, daar van zal UwEd. het wezentlyke, zo ik geloof, ook ontmoeten in de Hollandse Resolutien, tot welke ik niet twyfel of UwEd. heeft volkomen accés. 't Andere zou misschien uitkomen op kleinigheden, waar mede zommige meenen, dat UwEd. zig al te weinig ophoud; zo dat UwEd. eerder schynt te schryven de Historie van het Land, als wel van eene byzondere Stad, schoon kleine gevalletjes den Stedelingen ook vermaak geven, en zomtyds gevolgen van gewigt uitleveren. Dog van deze laatste soort, ben ik gepersuadeert, dat UwEd. goed gebruik gemaakt heeft. Egter kan ik nog niet oordeelen, of UwEd. nopende de laatste met regt gecritiseert word; die dingen vind men meest in de aantekeningen, welke goede fatsoenlyke Burgers houden, voor hunne Kinderen, om ter memorie te strekken. Pest-tyden, ongemeene Diertens, en derzelver schielyke veranderingen, harde Winters, heete Zomers, enz. hebben te met bewyzen gegeven, van de Volkrykheid, of schaarsheid van Inwoonders, of ook van de welgesteldheid derzelve. Ondertusschen heb ik met verdriet de Aanmerkingen op het derde Stuk gezien. Egter kan het geheel UwEd. aanleiding geven, om wel te distingueren. *Fas est, & ab hoste doceri.* En my dunkt daar in iets, of van eene vyandige, of nydige hand, te vinden. Ik heb het met UwEd. Werk zelf nog niet ver-

XXVII. BRIEF.

XXVII. BRIEF.

vergeleken, om ſpecialer van elke critique te oordeelen. En twyfel of eene andere Historie, welke ik met lust onderzoeke, my vooreerst zulks zal toelaten; zo al myne dagen nog wat mogten verlangt werden. Dat Uwe, ſchoon klimmende jaaren, mogen duren in Gods gunst, en UwEd. dit Werk met lust moge ten einde brengen, wensch ik hertelyk; want ik weet niet, wie men vinden zou, om het, op uwen aangevangen trant, op te vatten. Ten overvloede (Uwer Eds. beſtek niet wetende) voeg ik hier nevens het Plan, dat wylen de Heer Vlaming zig had voorgeſtelt, zeker, niet bekrompen, of 'er iets in mogt zyn Uwer attentie waardig, UwEd. gelieve het anders maar als ſcheurpapier te handelen.

Het geſchrevene herlezende, vind ik het zo weinig van esſentie, dat ik het zoude agterhouden, diende het niet om UwEd. blyk te geven van myn aanhoudend denken aan, en agtinge voor UwEd., al ben ik een zo ſlordig debiteur gebleven, waar van ik zeer vriendelyk excuſe verzoeke, terwyl ik UwEd. verzekere, met veel conſideratie te blyven, enz.

Hage 29 Augusti,
1763.

F. v. L.

AGT-

XXVIII. BRIEF.

AGTENTWINTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere F. VAN LIMBORCH.

Wel-Edele Geſtr. Heer!

Ten uiterſten aangenaam is my geweest Uwe WelEd. Misſive van den 29 der voorleeden maand, en te aangenaamer, om dat ik naauwlyks had konnen hoopen, dat Uwe WelEds. hooge jaaren Uwe WelEd. zouden hebben toegelaaten, my met ſchrift van uwe altooswaardige hand te begunſtigen. Nu zie ik, met verwondering, dat de lust om over 's Lands zaaken te denken, en te ſchryven, nog by Uwe WelEd. blyft duuren, hoewel 't my ſmert, te verneemen, dat gebrek aan goed gehoor, Uwe WelEd. een groot gedeelte van 't aangenaame der converſatie beneemt. Heuglyk is 't, ondertusſchen, in zulk een toeſtand, met genoegen te konnen leezen. De goede Hemel gunne Uwe WelEd. nog lang dat genoegen, en maake van haar welbeſteed leeven geen einde dan in zyne blaakendſte gunſte! Of 't iet mogt toebrengen, tot onderhouding van zulk een genoegen, zal Uwe WelEd. het vierde Stukje van myn Amſterdam worden toegeſchikt, tot Uwe WelEds. byzonder gebruik, alzo 't nog wel een of twee maanden zal aanloopen, eer het kan uitgegeven worden.

Ik heb ſedert eenige maanden, met goeden ſpoed, aan dit Werk gearbeid; en zo de Voorzie-

nig-

XXVIII. BRIEF. nigheid my nog drie of vier gezonde jaaren gelieft te verleenen, hoop ik het onder de knie te hebben. Ik dank Uwe WelEd. hooglyk, voor haaren genegen wensch, tot dat einde: ook voor het Plan van den Heere Vlaming, waar van ik tog ook eenige affchriften, onder zyne papieren, gevonden had. Doch myn beftek verfchilt veel van het zyne. Zyn voorhof is, dunkt my, veel te ruim, naar 't gebouw dat hy ftigten wil. Ik vind werks genoeg, aan 't gebouw alleen, dat is, de Stad, in een helder licht, te vertoonen; en breng al wat het gebouw omringt flegts flaauw en in 't verfchiet voor 't gezigt. Het tooneel der Stad, in 't *eerfte* Stuk, in 't gros hebbende opgetimmerd, verreken ik, in de *vyf* volgenden, die de *Historie* vervatten, wat 'er, op dat tooneel, door alle tyden, door de ingezetenen in 't gemeen, vertoond is; daarna befchouw ik de byzondere deelen van het Tooneel, te weeten, de gebouwen, Waereldlyken en Geestelyken; voorts, den handel der byzondere Perfonaadjen, Neeringen, Handwerken, binnen- en buitenlandfchen Koophandel en Scheepvaart; daarna de Voorregten der Stad in 't gemeen, en der Poorteren en Regenten in 't byzonder, en eindelyk, waarmede ik denk te fluiten, de Ampten van Regeeringe, van de meesten tot de minften. En onder dit laatfte Hoofdftuk, zal eerst te pas komen, onderfcheidenlyk te fpreeken van de twee of meerderlei *Raaden*, die, in de oude Handvesten en Keuren, voorkomen, en die myn *formidable Antagonist*, de *noodige Aanmer-*

merker, en zyn voorganger, de Lettercourantier, Luzac, reeds in de *Historie* wilde verhandeld hebben, daar 't, dunkt my, zo weinig zou hebben gevoegd, als of de beschryving van eene Kerk of van een Gilde, by gelegenheid dat de eene of het andere, in 't verhaal, gelyk als *in transitu*, genoemd waren.

Die fraaije *noodige Aanmerkingen* (c) schynen my zo weinig reflectie te verdienen, dat ik voor heb, om 'er, in openbaaren druk, nooit eenig gewag van te maaken. De Schryver zegt, dat hy, myn Schrift, met andere geagte Schryvers vergeleeken hebbende, bevonden heeft, dat ik misslagen begaan heb; en hy haalt geen een eenigen Schryver aan, die met my verschilt. Hy legt my, met byvoeging zelfs van groote NB., dingen te laste die volstrekt valsch zyn. Tot een staal strekken deeze vier, die my gereedst invallen. Hy zegt (bl. 7.) dat ik de oorzaaken niet melde, waarom sommigen, in 't jaar 1564, misnoegd waren op de Regeeringe; daar ik die oorzaaken (bl. 271. in folio, bl. 135. in octavo) stukswyze, optel. Hy zegt (bl. 11.) dat ik de Roomsche Regenten NB. *Burgervaders* noem. 't Is zo niet. Ik noemze nergens zo. Hy zegt (bl. 12.) dat ik, van de vervolging der andere Steden spreekende, *Am-*

(c) J. W. heeft hier het oog op een Stukje in folio van 4 a 5 vellen, ten deezen tyde, zonder naam van plaats of drukker, uitgegeven, onder den titel van *Nodige Aanmerkingen ter opheldering van de Beschryving van Amsterdam &c.*, betrekkelyk tot het III. *Stuk dezer Beschryving.*

XXVIII. BRIEF. *Amsterdam 'er zeer geestig weet binnen te houden*: daar ik, op die plaats zelve, (bl. 207. in octavo bl. 308. in folio) en alomme in 't *derde* Stuk, de vervolging, die te Amsterdam geschiedde, uitvoeriglyk verhaal. Bl. 14. zegt hy, wederom met een NB, dat ik de *party des Princen van Orange* de *Staatsche party* noem, even of ik den naam van *'s Princen party* voorbedagtelyk vermyd had; maar ik gebruik die benaamingen beide, zonder onderscheid, gelyk bl. 322. in oct. en bl. 324. in folio en elders te zien is. Gelyk *Spaanschgezind* en *Koningsgezind* het zelfde was, zo was agt ik *Staatschgezind* en *Prinsgezind* toen ook het zelfde. Doch ik verg Uwe WelEd. geduld te veel, met dus lang op zulk een Schrift stil te staan. Ik breek dan af, den Almogende biddende, dat hy Uwe WelEd. lang in goede gezondheid bewaare, en in Uwe WelEd. gunste hem, enz.

Amst. 6 September,
1763.

NEGENENTWINTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere * * * *

Wel-Edele Gestr. Heer!

Uw' WelEd. minzaame bejegening, ten huize van —— en de beleefde aanbieding, om de consideratien van eerlyke Koopluiden, op het Pro-

Project van een meer of min gelimiteerd Porto Franco, wel te willen weeten, doet my de vryheid neemen, om deeze aan Uwe WelEd. te adresfeeren, op hoop, of 'er eenig nut door mogt konnen gedaan worden aan eenige takken van den kwynenden Koophandel, door wylen zyn Doorlugtige Hoogheid, met zo veel reden, aangemerkt als de *Hartader van de Republik.* Ik word hiertoe te meer geanimeerd, omdat men hier vernomen heeft, dat, op het Request der Muskovifche Handelaaren, door hunne Hoog Mogenden, gunftig *fiat* gegeven is. Uwe WelEd. gelieve dan de volgende aanmerkingen aan te zien, als, zo ver my bekend is, volkomen overeenkomftig met de waarheid: ook is 'er geen byzonder nut van eenige Perfoonen, Steden of Provincien in beoogd, dat niet volkomen beftaanbaar is met, of zelfs contribueert tot het nut van 't Vaderland in 't gemeen.

XXIX. BRIEF.

't Lydt geen tegenfpraak, dat een onbepaald Porto Franco van alle Waaren de Scheepvaart en Koophandel zou doen herleeven en bloeijen. Maar om dat de toeftand van 's Lands finantien, en de groote moeijelykheid om den Staat, op eene andere wyze, van de noodige inkomften te voorzien, zulks, misfchien, niet zouden konnen gedoogen, zou 't aparent vergeeffche moeite gedaan zyn, hier op te willen aandringen. Men moet ook toeftaan, dat een onbepaald Porto Franco zeer ruineus zyn zou voor veele Fabriquen; waarom zyne Hoogheid, hoogl. mem., in de bekende Propof. van 27 Aug. 1751., ook ver-

 klaard

XXIX. BRIEF. klaard heeft, dat zyn oogmerk was de *de Commercie te favoriseeren, zo veel zulks behoudens het behoorlyk opzigt op den welstand der inlandsche fabriquen en manufactuuren geschieden kon.* Op deezen grondslag bouwende, moet men, agt ik, erkennen, dat zulke Koopwaaren, welker in- en uitvoer de fabriquen bevoordeelt, of ten minsten niet benadeelt, vooral, behoeven te jouisseeren van een absolut Porto Franco, of van de considerabelste vermindering van regten, die de Hooge Overheid zal gelieven te vergunnen. En onder deeze Waaren, is gewisselyk te tellen het Hout, dat tot Scheeps- of Huistimmering, of tot Kuipery gebruikt wordt; mids men men 'er alleenlyk van uitzondere gezaagd Hout van alle soorten, (behalve deelen, balken en riemen) en zulke Duigen, die tot Vaatwerk geprepareerd zyn: want de vrye invoer van zulk Hout, als, hier te Lande, gewoonlyk gezaagd wordt, zou onze Houtzaagmolens, en de vrye invoer van geprepareerde Duigen ons Kuipers Handwerk grootelyks benadeelen. Maar 't vry invoeren van alle ander Hout, strekt tot faveur van veele handwerken en fabriquen. 't Vry uitvoeren zelfs van 't Hout in 't gemeen benadeelt de fabriquen niet, ja 't bevoordeeltze veeleer: 't welk ik nu alleen van het Kuipers Hout en de ruwe Duigen toonen zal, om niet te lang te zyn.

Voor 't jaar 1725, was hier considerable verzending van Kuipers Hout, en vooral van Duigen, naar Vrankryk, Spanje, Portugal, de Spaansche

ſche en Portugeeſche Eilanden en andere Geweſten, die nu zo goed als weg is. De verhooging van de regten op 't in- en uitvoeren der Duigen is hier van eene voornaame oorzaak. En wat is 't gevolg geweest? Conſiderable vermindering in den aanvoer van Duigen; groot nadeel voor de Admiraliteit; voor de Koopluiden in deeze Kraam; voor Arbeiders, Schuitevoerders en zeer veele geringe luiden, die aan deeze vo'umineuſe negotie hun brood winnen. De buitenlanders haalen nu de Duigen, daar ze vallen, of daar men 'er markt van houdt, gelyk te Hamburg, te Dantzig, te Stettyn en elders; 't welk de pryzen hoog opjaagt. Te vooren, plagt hier de algemeene markt te zyn, en de Hollandſche Koopluiden konden de markt van inkoop zetten. Nu moetenze vreemden volgen, en hooge pryzen beſteeden; waarom ze weinig durven inbrengen. Hieruit is ontſtaan, dat onze Kuipery, ſedert 1727, 20, 30 ja 40 perCent meer voor 't Hout betaald heeft, 't welk zeer nadeelig geweest is voor de Kuipers niet alleen; maar voor allen, die Vaatwerk gebruiken. Stel deeze Koopmanſchap nu eens vry, op 't in- en uitvoeren, en men zal, met reden, mogen hoopen, dat de verzending herleeven zal: de aanvoer zal vermeerderen; onze Koopluiden zullen de markt van inkoop buiten 's lands, beter dan nu, konnen zetten; de pryzen zullen daalen; onze Kuipery zal floreeren, en 't Vaatwerk zal goedkooper worden, 't welk voor Brouwers, Wynkoopers, Azynmaakers, Zeepzieders, Ree-

XXIX. BRIEF. ders tot de Haring- en Walvischvangst, Landluiden, die boter maaken, en vooral ook voor de Oostindische Compagnie, die veel Vaatwerk gebruikt, zeer voordeelig zal zyn. Wat dunkt Uwe WelEd., behoort zulk een Artikel niet van een Porto Franco te gaudeeren, daar Negotie en Fabriquen beide door bevoordeeld worden, daar geen handwerk by lydt, noch geen het minste product van ons Land? want boomen, bekwaam tot Kuipers Hout, vallen hier te Lande niet. 't Product van de Hoepen wint 'er zelfs by. Zo 't Vaatwerk goedkoop is, zal 't meer gebruikt worden. En veel Vaatwerk; veel Hoepen.

Maar terwyl ik hier van de Hoepen reppe, zal ik met een woord aanmerken, dat men den uitvoer daarvan verbooden heeft, om de prys laag te houden, ten voordeele, voornaamlyk, van de Haring-vaart, die veel Hoepen slyt; en dat zekere Provincie, zo ik verneem, dit verbod zoekt te doen intrekken, om dat zy geen belang by de Haring-vaart heeft, en daarentegen verscheiden Griendlanden, die Hoepen voortbrengen. Men zegt, dat eenige Regenten eigenaars van eenigen deezer Griendlanden zyn.

De handel in Graanen en Oliezaaden, die van veel meer belang is dan de Houthandel, vooral voor Amsterdam, behoorde ook wel wat meer gefavoriseerd te worden by het nieuw Project; en het kan, insgelyks, geschieden, zonder eenige Traficq te benadeelen. Tegenwoordig zyn de Graanen, dat is Tarwe, Rogge, Garst, Mout, Ha-

Haver, Erweten, Boonen en Boekweit, op het inkomen zwaar belast; doch op het uitgaan vry gesteld. Het eerste is geschied, ten voordeele van de producten der Provincien, vooral van Zeeland, Utrecht, Friesland en Stad en Lande, het andere, om den uitvoer van Graanen te faciliteeren. De Oliezaaden, gelyk Lynzaad, Koolzaad en Hennipzaad zyn, op het inkomen, niet extra belast, maar op het uitgaan zeer zwaar; beide zekerlyk tot faveur van de Olieslageryen, die men in verscheiden Provincien heeft, en vooral in Holland. Wat de Graanen betreft, naardemaal, in de meesten derzelven, ook sterke verzending is naar buiten 's lands, vooral ter gelegenheid van eenig misgewas in Vrankryk, in Spanje, in Portugal, in Duitschland en elders, zo zou, zekerlyk, die verzending merkelyk gefaciliteerd worden, zo men de Graanen op het inkomen, of geheel vry stelde; of zeer weinig belastte; of permitteerde dat de Koopman de regten, op het inkomen betaald, geheel of grootendeels te rug trok, wanneer de Graanen wederom naar buiten gevoerd worden: welk laatste, omtrent sommige Waaren in Engeland, met goed succes, gepractiseerd wordt. De verzending van Graanen dus gefaciliteerd wordende, zou de aanvoer ook meerder zyn, en men zou, hier, gelyk van ouds, considerable markten van Graanen konnen hebben. De eenige zwaarigheid hier tegen is het Intrest der Provincien, daar veel Graanen geteeld worden. Zulke inlandsche Graanen schynen merkelyk

XXIX. BRIEF.

XXIX. BRIEF. te moeten daalen in prys, wanneer den aanvoer van buitenlandsche Graanen gefaciliteerd wordt; want schoon de buitenlandsche Graanen zwaare vragten, premie van Assurantsie, en andere onkosten draagen, die de inlandsche niet te draagen hebben, draagen de inlandsche overal, daarentegen, verscheiden soorten van belastingen, van welken de uitlandsche vry zyn. Doch deeze zwaarigheid wordt merkelyk opgeligt, en verdwynt misschien geheel, door deeze aanmerking, dat men vertrouwt door 't wegneemen, of merkelyk verminderen der inkomende regten, de verzending naar buitens Lands sterk te zullen zien toeneemen; 't welk te wege brengen zal, dat zelfs ook de inlandsche Graanen, dikwils, beter markt aantreffen zullen, dan zy zouden konnen doen, als 'er weinig of geen trek naar buiten was. Om niet te zeggen, dat toch de meeste verzending is in buitenlandsche Graanen; waaruit volgt, dat het zwaar belasten deezer Graanen den in- en uitvoer van dezelven wel kan doen afneemen; maar de inlandsche Graanen merkelyk niet meerder doen gelden: hebbende de bevinding al lang geleerd, dat niet de consumptie binnens Lands, maar de staat der gewassen buitens Lands de prys der Graanen zet. Doch moeten, om deeze of gene consideratien, de Graanen op 't inkomen nog eenigszins belast worden, dan verlangen alle eerlyke Koopluiden, en de Amsterdamsche in 't byzonder, dat 'er eene volkomen egaliteit mag plaats hebben in 't heffen van dien last, in de byzondere Pro-

vin-

vincien, en in de byzondere Steden van elke Provincie, vooral van Holland; waaraan nu groot gebrek is.

Aangaande de Oliezaaden fchynt het vreemd, dat zy op het uitgaan zo zwaar belast zyn, om de Olieflagers te favorifeeren; daar men de Graanen vry laat uitgaan, fchoon deezen ook, door Styfzelmaakers, Pelders, Branders, Brouwers, Bakkers en anderen gebruikt worden. Deeze zwaare belasting heeft alle verzending van Oliezaaden byna impracticabel doen worden: en wat is 't gevolg? de aanvoer is verminderd naar evenredigheid, en de Olieflagers moeten zo veel of meer voor 't Zaad betaalen dan zy zouden behoeven te doen, als de belasting op 't uitgaan weggenomen, of zeer veel verminderd, de verzending gemakkelyk gemaakt, en derhalve ook de aanvoer fterker geworden, was. Brabant en Vlaanderen, die veel Lynzaad van hier zouden trekken, gaan nu in de Oostzee ter markt; en laaten dit Zaad, en, by die occafie, meer andere Waaren, naar Oostende of Duinkerken voeren, tot merkelyk afbreuk van de Commercie van Holland en Zeeland, en van de Scheepvaart van zulke Provincien, wier Schepen veel op de Oostzee vaaren. 't Welk alles zwaarder fchynt te moeten weegen dan het belang der Olieflageren, dat toch geheel of grootendeels ingebeeld is. Want zy krygen meer voor de Olie en Koeken, naar gelang dat zy meer voor 't Zaad geeven. En men kan niet zeggen dat men hun het debiet, van Olie en Koeken

 bui-

XXIX. BRIEF. buitens Lands belet als men hun 't Zaad al duurder mogt maaken, door 't op den uitvoer vry of byna vry te ſtellen gelyk de Graanen, om dat 'er, ſedert het opregten van Oliemolens buiten 's Lands, 't welk van tyd tot tyd toeneemt, toch byna geene verzending is in onze Olie en Oliekoeken. Het Intrest van verſcheiden Provincien, daar Oliezaaden gewonnen worden, vordert ook dat men den uitvoer daar van vry ſtelt. Deeze producten ſchynen meerder te zullen moeten waardig worden als de verzending aangemoedigd wordt. Nu geldenze reeds zo veel dat men langs hoe meer Land met Oliezaad bezaaid, en dat, onaangezien de invoer van buitenlands Zaad weinig, de uitvoer extra zwaar belast is: dit gewas moet, derhalve, den Eigenaaren of Bouweren der Landeryen nog beter rekening geeven, als de uitvoer eens vry geſteld wordt.

Zie daar, Myn Heer, eenige aanmerkingen over voornaame takken van onzen Koophandel, die zouden konnen gefavoriſeerd worden zonder benadeeling of zelfs tot bevoordeeling der Trafiquanten, en tot zeer wezenlyk voordeel voor 't Land in 't gemeen. Ik beveelze aan Uwe WelEd. keurig oordeel, waarin ze, zekerlyk niet meer, maar ook, vertrouw ik, zo veel zullen weegen als zy waardig zyn: de reden, en zelfs de liefde tot myn Vaderland, verbieden my iet anders van deeze bedenkingen te verwagten.

Kan ik Uwe WelEd. hier van eenigen dienst zyn; gebied vryelyk hem, die na eerbiedige groete, enz.

Amſt. Maart,
1754.

DER-

XXX. BRIEF.

DERTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere * * * *

Wel-Edele Gestr. Heer!

'T Is my zeer leed geweest, dat ik de eer niet heb konnen hebben om Uwe WelEd. in den Haage te komen opwagten; en te meer, om dat Uwe WelEd., gelyk ik uit eenige algemeene uitdrukkingen van —— verstaan heb, zig eenigszins heeft gelieven te openen omtrent het oordeel, welk luiden van aanzien vellen over een werk, by welks *fata* ik reden heb my te *interesseeren*. Ik heb uit hem, die vreesde het vertrouwen van een gemeenzaam gesprek te zullen schenden, niet zo veel licht konnen krygen als ik wenschte, en dit doet my de vryheid neemen om my direct aan Uwe WelEd. te vervoegen, op hoop dat Uwe WelEd. my aan eenig nader berigt zal konnen helpen, of ten minste, naar Uwe WelEd. ingeaarde heuschheid, my de gebruikte vryheid niet kwalyk neemen.

Het groot oogmerk van de Vad. Hist. is *waarheid* met *bescheidenheid*, doch *onpartydiglyk* te vertellen. Is 'er nu, in het XIV Deel, iets verhaald, strydig met de *waarheid:* de Schryver *behoort* het te herroepen, zo dra 't hem beweezen worde; en ik ben verzekerd, dat hy 't *wil* en *zal* doen.

Over de vereischte *bescheidenheid* in 't schryven,

XXX. BRIEF.

ven, verschillen de oordeelen. De Schryver, hoe zeer hy zig ook de bescheidenheid voorstelle, is onderworpen aan misslagen en onvoorzigtigheden. Hy zal zig gelukkig agten als ze hem aangeweezen worden, en 'er zig, in 't vervolg, zorgvuldiger voor zoeken te hoeden.

De *onpartydigheid* meent hy vooral te moeten in 't oog houden. Zonder deeze, wordt de Historie *nutteloos* en *veragtelyk*. Hy heeft voorzien, dat sterke of hevige liefhebbers van de voorleeden Constitutie onzer Regeeringe hem van partydigheid zouden beschuldigen, en hy heeft 'er reeds bevinding van gehad. 't Gene hy ten nadeele van Oldenbarneveld, en van eenige Remonstrantsche Conspirateurs, tegen 't leeven van Pr. Maurits verhaald heeft, is hem zo kwalyk genomen, dat hy 'er by monde en in openbaare Schriften, over aangetast is. Sterke en driftige liefhebbers der tegenwoordige Constitutie (van welke ik hoop, dat alle braave luiden, hoe *gemaatigd* ook, thans *waare* liefhebbers zyn) zullen, waarschynlyk, dit XIV Deel mispryzen, immers in eenige opzigten; want ik agt dat 'er ruim zo veel voor- als tegen de tegenwoordige Constitutie uit te haalen is. Doch de Schryver, het behaagen aan allen voor onmogelyk rekenende, heeft alleenlyk gehoopt, dat hy de gemaatigden; zulken, die wisten, dat

Iliacos intra muros peccatur & extra

zou konnen voldoen. De eerstgenoemde soort van driftigen heeft, in dit XIV Deel, nu smaak: doch

doch de laatstgenoemde zullen, misschien, in het XVII, daar de Revolutie van 1702, en vervolgens, even onbewimpeld en onzydig, beschreeven zal worden, te gast gaan: en schoon eenigen, die, hier, voor uitsteekende liefhebbers der tegenwoordige Constitutie gaan willen zo my berigt is, van dit XIV Deel zeggen, dat *het partydig is voor de Witten*, heeft egter, volgens rapporten, een diergelyk Regent eener voornaame Hollandsche Stad verklaard, dat hy nooit meer overtuigd is geweest van de noodzaakelykheid der Stadhouderlyke Regeeringe dan door dit XIV Deel. Anderen hebben beweerd, dat het verhaalen van bedryven der voorgaande Stadhouderen, welken men gebrekkelyk zou konnen noemen, schoon zy in de Vad. Hist. dien naam niet draagen, de beste weg is om de nuttigheden deezer Regeeringe, die ook niet verzweegen moeten worden, te doen opmerken, en zagtelyk ingang te doen vinden in gemoederen, die nog meer of min vooringenomen zyn tegen deeze Regeeringe. En daartoe dient, meenenze, de Vad. Hist. Doch waar toe, zal Uwe WelEd. mogelyk denken, strekken nu deeze reflectien? Om Uwe WelEd., ware 't mogelyk, op te wekken om my, in vertrouwen, te melden, of de Vad. Hist. en vooral dit XIV Deel ergens gezondigd heeft tegen de regels der *bescheidenheid* of *onpartydigheid:* en vooral, of 'er iet in verhaald wordt strydig met de *waarheid.* Zo van dit laatste bewys kan gegeven worden, durf ik Uwe WelEd. verzekeren, dat de onwaarheid, die alleen by

XXX. BRIEF.

XXX. BRIEF. by gebrek van getrouwe Memorien in dit werk kan ingesloopen zyn, in een volgend Deel, wederſproken worden zal. Zo 't dan Uwe WelEd., onder haare gewigtiger occupatien, niet te veel moeite kosten mogt, my met zulk bewys te verpligten, vertrouw ik, dat 's Lands Historie, het Gemeen, en het Vaderland, welk ik weet dat Uwe WelEd. lief hebt, merkelyken dienst geſchieden zou.

Ik blyve, enz.

Amſt. April,
1756.

EENENDERTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere * * * *

Wel-Edele Geſtr. Heer!

Hooglyk blyf ik Uwe WelEd. verpligt, voor de vriendelyke en vertrouwelyke mededeeling van 't gene Uw WelEd., op het Subject van het XIV Deel der Vad. Historie, ter ooren gekomen is. Uwe genegene onderrigting zal my, hoop ik, t'eenigen tyde aanleiding geeven, om my wat nader, en met de vereischte voorzigtigheid te informeeren op het gene Uw WelEd. my aan de hand geeft. 't Verveele Uw WelEd. ondertusſchen niet, dat ik haar melde, dat het gene byzonders wegens het Gelderſche werk van den Heere R. P. F. verhaald is, ſteunt op *Aantekeningen* van een kundige hand, waarin geene eenzydigheid te beſpeu-

ren

ren is, en die onder een voornaam Lid der Regeeringe van deeze Provincie berusten. 't Wordt ook genoegzaam bevestigd, in de *Memorien van Temple*, die, reeds in 1693, hier, vertaald uitgegeven zyn. 't Schynt, 't is waar, wel wat vreemd, dat Haarlem van den Raadp. verschilde; doch voegt het een' Historieschryver wel, deeze vreemdheid, daar toch wel meer voorbeelden van gezien zyn, door gissingen, weg te neemen? Moet hy niet maar verhaalen 't gene hy in geloofwaardige Stukken gemeld vindt? En is hy wel verpligt reden te geeven van alle zonderlinge verschynsels, die in die Stukken voorkomen? Wat de Missive van Koning William, die na des R. Ps. dood, en ten minsten veertien jaar na 't gebeurde, moet geschreeven zyn, en deeze zaak betreffende, behelzen mag, kan ik niet bevroeden, om dat ik ze nooit gezien heb.

Kan wyders, de Haagsche Magistraat, schoon vrienden van de Wit, zig niet omtrent de gevangen poort vervoegd hebben, om te weeten wat 'er verrigt werdt, en door wie; en om, ware 't mogelyk, nog eenige orde te stellen? Zy heeft het, zekerlyk, niet gedaan om zig met zulk een Schouwspel te vermaaken: doch dat wordt in de Vad. Hist. ook niet gezeid.

Gaarne zou ik Uw WelEd. vriendelykheid beantwoorden, met haar iet mede te deelen van 't gene hier in 't gemeen gedagt en gesproken wordt over de tegenwoordige Conjoncturen: doch ik zie zelden gezelschap, en kom, behalven op de Beurs,

op

XXXI. BRIEF. op geene publique Plaatsen. Ik vind my, derhalve, onbekwaam, om Uw WelEd. hierin eenig plaisir te konnen doen. Dit alleen kan ik zeggen, dat men, sedert de Oorlogsdeclaratie, die 't Gemeen voor een blyk van aggressie neemt, veelen hoort beweeren, dat onze Staat altans nu niet tot secours verpligt is. Koopluiden en Schippers keuren ook, volgens gewoonte, in die Declaratie, af, dat onze Schepen, Contrebande goederen voerende, daarby voor goeden prys verklaard worden, tegen het VII. Artikel van het Tractaat van 1674, dat hier onlangs op nieuws uitgegeven is. Naar het Avis van Holland heb ik verscheiden Luiden gevraagd, die 'er my niets van konden of wilden zeggen. Eindelyk, ben ik evenwel geinformeerd, dat het op neutraliteit omtrent de twee oorloogende Mogendheden, onverminderd de Alliantien, zou uitkomen. Zo dit zo zyn mogt, dan kan ik niet zien, dat dit Avis zo kwaad is, dat 'er de andere Provincien niet in zouden konnen bewilligen. Neutraliteit, zo men ze veilig bewaaren kon, zou veele kosten spaaren: en de Alliantien, schoon men agt dat zy nu niet gereclameerd konnen worden, worden egter gereserveerd voor een toekomenden tyd.

Doch ik ben beschroomd om UwEd. langer met zulke geringe reflectien op te houden, en blyf, enz.

Amst. 25 May,
1756.

TWEE-

XXXII. BRIEF.

TWEEENDERTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere A. CALKOEN (*).

Wel-Edele Geſtr. Heer!

Ik kan naauwlyks uitdrukken met hoe veel genoegen ik ben aangedaan geweest op het ontvangen en doorleezen van uwen geëerden van 27 Aug. uit Bologne geſchreeven. Ik beken dat ik my heb durven vleijen met de hoop op een letter ſchrifts van Uwe WelEds. waardige hand; maar hoe zou ik zulk een uitvoerigen, heuſchen en vriendelyken Brief heb konnen verwagten? Ik dank'er Uwe WelEd. van geheeler harten voor, en ik bedien my van eenigen ledigen tyd, die my tegenwoordig overſchiet, om Uw WelEd. met deezen andermaal voor eene wyle te onderhouden, in vertrouwen dat ik Uwe WelEd. niet zeer verveelen zal.

Lief was het my te zien, dat het reizen een geest, reeds zo zeer vervuld met regtſchapen Liefde voor het Vaderland, dat Vaderland hooger doet agten, en meer doet beminnen dan te vooren. Hoe veel grond geeft dit niet om te verwagten, dat het reizen nut doen zal, niet alleen aan Uwe WelEd. zelven, maar ook aan het Vaderland, welks heil immers best bevorderd wordt door

(*) *Secretaris der Stad Amſterdam.*

XXXII. BRIEF. door zulken die het waarlyk hoogagten en beminnen. Zy, die andere Landen, andere Zeden, altoos hooger schatten dan hun Vaderland, en de Zeden hunner Medeburgeren, schynen niet zeer geschikt te zyn, om hun Vaderland, en hunnen Landsluiden dienst te doen. Immers, zullen zy zich in 't gemeen weinig laaten gelegen zyn aan 't gene zy kleinagten; en niet veel zorg hebben voor iet daar zy niet veel zugt voor hebben.

Maar het toeneemen der Liefde voor het Vaderland, onder 't reizen door vreemde Gewesten, is zeer bestaanbaar met de vereischte opmerking op 't gene vermoedelyk ook hier en daar beter dan in ons Vaderland gevonden wordt. Dit zal, stel ik vast, uwe aandagt niet ontslippen. Zyn 'er geene Republyken meer in Italie, daar de Vryheid hoog gewaardeerd en vlytiglyk gehandhaafd wordt? Zo 't Venetie of Genua niet zyn, zullen 't, misschien, het kleine Lucca, en het kleiner St. Marino nog wezen. En zo de maximes deezer Republyken al niet met nut in ons Vaderland in te voeren zyn, haare zugt tot Vryheid kan mogelyk voorbeeldelyk zyn, en die zugt leevendig houden in een borst, waar in zy reeds ontstoken is.

Ik verwonder my dat de liefde tot Geleerdheid zo algemeen en sterk is te Bologne. My staat voor, in laatere Reisbeschryvingen, min breede getuigenissen desaangaande geleezen te hebben: doch misschien is zulks, in weinige jaaren, veranderd.

Ik

Ik feliciteer Uw WelEd. met de occafie, om, door middel van uwen Reisgenoot, den Profesfor Bartoli, van de Oudheden van Italie de beoogde kennis te bekomen. Wat zal 'er niet al te zien zyn in, en om het *otiofa Neapolis*, gelyk Horatius het noemt, voor iemant, die, gelyk Uw WelEd. *in otio negotiofus* zoekt te zyn. Zal *Caprea*, daar Augustus rustte, en Tiberius zo veel kwaads deedt, niet eens bezogt worden? Of zal het oudnieuwe *Herculaneum* te veel van uwen tyd wegneemen? 't Zal my benieuwen of men daar eindelyk eenige leesbaare Manufcripten van belang vinden zal. Zo *S. Januarius* bloed van Uwe WelEd. bezigtigd wordt, zal 't u misfchien gaan als Horatius, die van iet diergelyks, dat, ten zynen tyde, juist ook in 't Koningryk Napels vertoond werdt, dus zingt

—— —— De hinc Gnatia lymphis
Iratis extructa dedit rifusque jocosque:
Dum flammâ fine thura liquescere limine facro
Perfuadere cupit: credat Judæus Apella,
Non ego ——

Lib. I. Sat. V.

Te Rome zullen de Antiquiteiten en Zeldzaamheden van alle foort Uwe WelEd. lang een aangenaame bezigheid verfchaffen konnen. Doch dat 'er een Conclave te zien zal zyn, wordt onwaarfchynlyker, om dat zyne Heiligheid fchynt toe te neemen in gezondheid. Immers zo fchryven de Nieuwspapieren. Maar fommigen van die hebben

XXXII. BRIEF. ons ook onlangs verteld, dat Syracusa door eene aardbeeving geheel verdelgd, anderen, dat 'er niet één huis ingestort is. Uw WelEd. zal beter weeten, dan wy hier, wat van de waarheid zy.

De staat van den Oorlog in Duitschland zal Uwe WelEd. ongetwyfeld bekend zyn. Nu loopen 'er sedert eenigen tyd alomme gerugten van eene kort aanstaande Vrede. Hier hoort men niet meer van augmentatie van troupen spreeken, daar, zo my door een Heer van aanzien gezeid is, Haare K. H. nu zelve tegen is. Welk een roem zou 't niet zyn voor de Republyk, en voor de Regeering van Amsterdam in 't byzonder, zo de Vrede eens getroffen werdt, zonder dat de Staat eenig deel hadt behoeven te neemen in den oorlog! Het gaat, 't is waar, den Koopman en den Reeder wél, schoon zy sterk blyven klaagen over de Engelsche roveryen; doch de Fabriquen staan byna stil, om dat Duitschland niet trekt: en dat de Commercie en Navigatie tamelyk floreeren, is alleen te danken aan de heilzaame resolutie tot neutraliteit. Maar de Vrede zou, is te hoopen, de Fabriquen wat doen herleeven, en de Commercie en Navigatie over 't geheel niet doen afneemen. Zy zou ook de inwendige rust in 't Land verzekeren, die toch in oorlogstyden meer of min wankelt. Vaarwel, waarde Heer! leef gezond, en reis voorspoedig, enz.

Amst. 7 October,
1757.

DRIE-

XXXIII. BRIEF.

DRIEENDERTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere A. CALKOEN.

Wel-Edele Geſtr. Heer!

Onlangs wederom de vryheid neemende om my, ten uwen huize, naar Uwe WelEd^s. welſtand te informeeren, verſtond ik, dat Uw WelEd. ordre gegeven hadt om uwe Brieven op Marſeille te adresſeeren, waar uit ik beſloot, dat Uw WelEd. niet voorhadt naar Rome te keeren, en het Conclave te zien. 't Moeit my, dat 's Pauſen verhuizing, die wy hier dagten, dat te vroeg geſchieden zou, nog te lang agtergebleeven is, en dat Uw WelEd. dus geene gelegenheid hebben zal, om de plegtigheid der Verheffinge van eenen nieuwen Paus te zien.

De Overtogt van de Pruisſiſchen en Hanoverſchen over den Ryn, zo digt aan, of over, het territoir van den Staat, veroorzaakt by veelen vry wat ongerustheid. Zo de Geallieerden in 't Kleefſche met de Franſchen ſlaags raaken, hoe ligt kan 't gebeuren, dat de eene of de andere party op onzen bodem gedreeven word! en zo dit gebeurde, hoe geredelyk zou men 'er zig van bedienen om den Staat in te wikkelen in den oorlog! Dat hier toe nog gewoeld wordt, is af te neemen uit de Pasquillen, die ſedert eenigen tyd in de voornaamſte Steden, en ook hier, geſtrooid

XXXIII. BRIEF. worden, en waarin de onbeſchaamdheid zo ver gaat, dat 'er verſcheide Heeren met naame in aangeweezen, en als Loeveſteinsch en Franschgezinden gebrandmerkt worden, met een wensch, dat ze allen uit de Regeering mogen worden gezet.

Wat ondertusſchen de beweeging aan den Ryn betreft, anderen denken, dat de Franſchen by Wezel ſterk genoeg zyn, om de Geallieerden wederom over den Stroom te rug te jaagen, of dien zelven te pasſeeren, en dus eene diverſie te maaken. Vast gaat het, dat de beide Legers niet lang in 't Kleefſche campeeren konnen.

Ondertusſchen nadert Uw WelEd. het Vaderland in kommerlyker omſtandigheden dan het was toen Uwe WelEd. het voorleden jaar verliet. Doch de Hemelſche Voorzienigheid kan deeze donkere wolken ras doen verdwynen.

Op den raad van Heeren, voor welken ik billyke hoogagting hebben moet, heb ik een *Kort Begrip van 's Lands Historie*, ten dienſte der Jeugd in de Schoolen en Huisgezinnen, by vraagen en antwoorden, ontworpen, 't welk nu gedrukt wordt. Ik hoop dat de jonge Heer, Uwe WelEd. Zoon, 'er in tyd en wyle, eenig nut en vermaak uit zal konnen trekken.

Gisteren werdt my gezegd, dat Uw WelEd. binnen twee maanden t'huis verwagt werdt. Evenwel heb ik niet konnen nalaaten, deezen, van hoe geringen inhoud ook, te laaten afgaan, om Uwe WelEd. te verzekeren van myne aanhoudende wenſchen naar uwe behouden overkomst, na dat Uwe

Wel-

WelEd. zyne redelyke begeerte, om Landen en Luiden te leeren kennen, zal voldaan hebben; en om my te gelyk met de opregtste hoogagting te ondertekenen, enz.

Amst. 8 Juny, 1758.

VIERENDERTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere G. MEERMAN (*).

Wel-Edele Gestr. Heer!

Met schuldige erkentenis herinner ik mij de heuschheid, waarmede Uw WelEd. mij deezen Zomer tot uwent ontving, en my een schat van raare Editien vertoonde, die hier te Lande mogelyk weinig wedergade heeft.

Ook is my dikwils in de gedagten geweest dat Uw WelEd. my toen vermaande om het geringe, dat ik by het examineeren en collationneeren van twee of drie drukken van den *Spiegel onzer Behoudenisse* aangetekend had, aan Uwe WelEd. mede te deelen: doch myne aantekeningen naarziende, vond ik ze van zo weinig belang, dat ik waarlyk beschroomd was om ze onder uwe keurige oogen te brengen: nu ik egter op nieuws van Uwentwege daar toe aangezet word door den Hr. Burgvliet, heb

(*) *Raad en Pensionaris der Stad Rotterdam.*

XXXIV. BRIEF. heb ik niet onwillig willen schynen om aan Uwe WelEd. begeerte te voldoen, hoe weinig alles, wat ik zeggen kan, ook om 't lyf hebbe.

In 't jaar 1740, kreeg ik drie exemplaaren van den *Spiegel* in handen. Twee derzelven, waar van het eene *defect* was, waren dezelfde editie. Het derde was de Kuilenburgsche editie van 1483 van *Johan Veldener*.

Het beste, of compleetste exemplaar van de twee behoorde toen aan den Heer Aalst van der Hoolck de Bruyn, Hoofdofficier van Haarlem, die 't, zo my berigt werdt, gevonden hadt in een mand met oude papieren, gekomen uit den boedel van den Heer de Vries, Burgemeester van Amsterdam.

Men zeide my, dat het een eerste Druk van den Spiegel was: en myn voornaam oogmerk was dit te onderzoeken. Ik onderstelde dat *Scriverius* in den *Laurenkrans* van den eersten Druk sprak: ten minsten van één der eersten, en daarom besloot ik myn exemplaar te vergelyken met het gene hy van het zyne zegt.

De gedaante, plaaten, druk-inkt, bleeker in de plaaten dan in 't werk, van myn exemplaar, kwamen volkomen met zyne beschryving van het zyne overeen.

Myn exemplaar hadt geene scheitekens behalven een . (punt) hier en daar aan 't einde van een volzin. 't Hadt wyders geene *folien*, geene *custodes*, geene *signaturen*, geen titel, geen naam van schryver noch drukker, noch plaats daar 't gedrukt was.

De

De letters waren meest allen elk afzonderlyk, en fommigen twee aan elkanderen, gegooten. XXXIV. BRIEF.

De druk was allenthalve ruw en flegt. De Prologhe en 't Werk begonden met èen flegten rooden kapitaalen letter. De regels ftonden hobbelig, en de gefneeden letters onder de plaaten nog flegter dan de drukletters. De regels eindigden niet altyd met fyllaben: maar in Cap. I. ftondt, by voorbeeld, op 't einde van een regel *alle* en in 't begin van den volgenden *en* dat is *alleen*: ook *ni* en *et* dat is *niet*.

't Boek was, in klein folio, aan een zyde bedrukt. Twee bladen lagen in malkanderen met de bedrukte zyden tegen een: zo dat de witte zyden op elkanderen geplakt konden worden, 't welk egter niet bleek gedaan te zyn geweest. De Prologhe en de inhoud der Kapittelen van 't Werk waren op doorgaande regels, maar 't Werk zelf in twee kolommen gedrukt. De fneê der Plaaten was diep, en fcheen wel op tin gedaan te zyn.

Doch dit exemplaar vergelykende met het gene Scriverius uit het zyne aanhaalt, bevond ik terftond dat het dezelfde Druk niet was. Zie hier eenige *variantes* van de eerfte regels der *Prologhe*.

Ik las *reg.*	1	leren	*Scriverius*	lerē
—	3	totter	———	tott'
—	—	leringhe	———	lerīge
—	5	v'gaderen	———	v'gaderē
—	6	leringhe	———	lerīge
—	—	en	———	ē

XXXIV. BRIEF.

Ik las reg.			Scriverius	
reg.	6	ontfanghē sellen	*Scriverius*	otfange sellē
—	7	nutter	———	nutt'
—	9	eyghē	———	eigē
—	—	moghen	———	mogē
—	11	dat is	———	dz is

Ik sla nog verscheiden *variantes* over die in deeze weinige regels voorkomen.

't Bleek derhalven klaar dat de Drukken onderscheiden waren; maar welke is de oudste van de twee? Ik gis die van Scriverius. 1. Om dat de spelling met *gh*, die in het Exemplaar, door my onderzogt, voorkomt, zo ik my niet bedriege, jonger is dan die met de enkele g, welke in 't Exemplaar van Scriverius gevolgd wordt. 2. Om dat myn Exemplaar meer drukfauten hadt dan dat van Scriverius, zo ver zulks uit het klein gedeelte, welk hy 'er van uitgegeven heeft, is af te neemen. En drukfauten zyn een gemeen gebrek van tweede of volgende drukken. Ik las *reg.* 10 wesen *voor* weten. *Reg.* 6 dat gheen dat gheen dinc *voor* dat gheen dinc. *Reg.* 16 te *voor* dit. *Reg.* 23 niet wtgeset *voor* wtgeset enz. 3. En voornaamlyk, om dat Scriverius Exemplaar veel meer verkortingen heeft, dan het andere.

De ruwheid van den *Spiegel*, door my bekeeken, zou my egter doen denken dat hy niet lange na den eersten in de weereld gekomen was, indien de bevinding niet geleerd hadt, dat ook oude Drukken lang naderhand nagemaakt zyn geworden, 't welk Uwe WelEd. beter dan my bekend

kend is. Ik las onlangs nog met verontwaardiging in het *Journal des Sçavans* van May deezes jaars, dat men de *Decamerone di Bocaccio* van 1527, en den ouden *Servetus de Trinitatis erroribus*, hadt nagemaakt. En ik dagt toen, wie weet of 'er ook geene *Spiegels onzer Behoudenisse* voor oude en origineele gaan, die maar jonge en slegte namaaksels zyn? Doch hoe goed is 't, dat keurige oogen, gelyk die van Uwe WelEd., dit bedrog weeten te ontdekken!

Wegens den Druk van 1483 zal ik niets zeggen, dan dat ik daar in III. Capittelen meer vondt dan in den voorgemelden. Ook heeft deeze Druk *signaturen*, en is veel beter uitgevoerd.

Zie daar het weinige, dat ik over deeze Editien van den Spiegel hebbe aangetekend. Ik verlang zeer dat Uw WelEd. zyne gedagten over de vinding der Drukkonst, en de oudste Drukken, eens aan de geleerde waereld zal gelieven mede te deelen.

Zo die Konst te Haarlem gevonden is, heeft zy 'er niet lang gebloeid. Immers Dirk Volkertz Koornhart vondt, gelyk Uwe WelEd. bekend is, in zynen tyd, geen eene Drukkery te Haarlem. Men zou ook zeggen, dat het Drukken hier te Lande nog in de zestiende eeuwe zeer ongemeen moet geweest zyn, om dat Viglius Zuichemus ab Aytta goedgevonden heeft het, in 't jaar 1534, nog zo omstandig in een Brief aan zynen Frieschen Vriend Wyarda te beschryven, (Vide *Anal. Belg.* Tom. II. P. I. p. 156.) Doch ik vrees Uwe Wel-

Ed.

XXXIV. BRIEF. Ed. reeds te lang te hebben opgehouden. Ik breek dan af, en teken my met verfchuldigde hoogagting, enz.

Amft. 11 October,
1757.

VYFENDERTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere JAN WAGENAAR.

Myn Heer!

Sedert eenige dagen my alhier opgehouden hebbende, is my toegefonden UEd's. geëerde en feer aangename Misfive. En ik ben ten uyterfte verpligt voor 't gecommuniceerde nopens de verfchillentheid der twee Editien van 't Spiegel onfer Behoudenisfe. En ik ben 't volkomentlyk met UEd. eens, nopens de outheid van de eene boven den anderen. Dog ik meene te kunnen bewyfen, dat 't Latynfche *Speculum* ouder is dan een van beyde der Duytfchen. 't Blykt onder anderen uyt de Latynfche fpreukjes, dewelken onder de houtfneëplaten in 't Latyn gevonden worden, en meede gegraveert zyn. Immers, byaldien die platen eerst geappropieert waren geweest voor uwe Nederduytfche Editie, fouden die fpreukjes, zo wel als de daer onder gedrukte text, in onfe moedertale geconcipieert zyn geweest. Dog de prætenfe fustenue van de vinding der Drukkonst door Laur. Coster begint hoe langer hoe meerder zyn credit te

te verliesen. En al 't geen ons Seitz daer van vertelt, en in de Vaderl. Hist. overgenomen is, zyn loutere suppositien, en de Chronologie wegens Costers vindingen en onderneemingen is een Romanesque vinding, daer ik 'er eene vry wat waerschynelyker ter eere van Guttenberg kan tegenoverstellen. Immers, zoo als ik my herinnere UEd. mondeling geinformeert te hebben, 't is wel niet tot een formeele demonstratie, maer tot zeer plausible argumenten te brengen, dat de gedrukte text in 't Spiegel van veel later datum is, als de platen, en misschien lang na 1470 gedrukt, 't geen niet te verwonderen is, dewyl dieselfde platen nog gebruykt zyn in de Cuylemburgsche Druk van 1483. Zoo dat, indien 'er al ietwes van aen Coster toekomt, zyn 't alleen de platen, en zulks, zoo men al toegeeventheid gebruyken wil, heeft Costers inventie daer in bestaen, dat hy letters in hout of andere stoffe heeft weeten te graveeren. Maer dit scheelt immers dag en nagt van drucken met mobile Letters. Ook zyn alle de andere bekende Stucken, behalven 't Spiegel, eenvoudige houtsnee Platen met daer in gegraveerde Letters, die 't nog te bewyzen zoude staen, dat van Costers maeksel waren. Hoe zoude ook Fust, (die 't van Guttenberg geleerd heeft) zoo onbeschaemd zyn geweest, dat hy in alle zyne Werken, sedert 1457 uitgegeeven, gesteld zoude hebben, dat de Drukkonst in *Duytschland* was uitgevonden. En zoude dan, als de zaek anders geleegen was, niet de eene of andere Hollandsche

XXXV. BRIEF.

Druk-

XXXV. BRIEF. Drukker of Chronykschryver zulks tegengesproken hebben? Maer neen. De Hollandsche Divisie Chronyk, zelfs in de eerste Editie van 1517, brengt de uitvinding der Drukkonst niet onder 't Hoofddeel der inlandsche, maer der uitlandsche zaeken. Dog ik verbeelde my dat de zaek genoegzaem uitgemaekt is, en de lauerkrans van 't hoofd van Coster moet worden afgetrokken: sedert dat de Heer Professor Schöpflin in de Archiven van Straetsburg gevonden heeft authentique Processtukken, waer uit blykt (zoo als zyn Ed. my over 14 dagen geschreeven heeft,) dat Guttenberg reeds de Drukkonst had uitgevonden A°. 1436 te Straetsburg. Zoo Coster nu al eens met mobile letteren gedrukt mogte hebben (waer van nog tittel nog jota blyk is) zoo bewyze men ons, dat hy zulks geëxerceert hebbe voor A°. 1436. Want byaldien 't daer na geschied is, al hadde hy 't dan niet gedaen door raporten, dog uit eigene vinding, zoo is en blyft Guttenberg echter de eerste vinder. Deeze Processtukken zullen door deezen doorgeleerden Professor worden in 't ligt gegeeven, na 't afdrukken van 't 2de Deel zyner *Alsatia illustrata*, 't geen binnen een jaar weezen zal. En ik moet zoo lange met myn Specimen wagten, voor eerst om daer ligt uit te scheppen, en ten anderen om dat ik nog zeer veele informatien wachte, en ik hebbe hoop, om 17 gedrukte Werken van Fust en Schoiffer te bekomen; van welk recueil geen weergae is, nog in de Parysche, nog Weensche, Vaticaensche of andere Bibliotheecquen, die mogelyk

ſyk ook al eenig ligt zullen geeven. Alzoo ik verſcheide obſervatien moet doen nopens de Drukken van Fust, daer zeker Veers van Schoiffer, ſtaende agter de *Inſtitutiones Juſtiniani* van 1468, aenleiding toe geeft. In 't kort, ik hoope verſcheide nieuwe obſervatien te zullen kunnen meededeelen, en een lyst van 41 of 42 Stukken, by Fust en Schoiffer gedrukt, daer pas de helft van aen Maittaire, Marchand enz. bekend is geweest. Tot dit alles behoort tyd, en meerder moeite als men denkt, dog als my iets voorkomt, laete ik ondertusſchen niet na 't te noteeren. Verzoeke excuſe, dat ik UEd. zoo lange in deszelfs gewigtige beezigheden geſtoort hebbe, dog ik weete, dat UEd. zig ook ſomtyds in diergelyke ſpeculatien delasſeert. En hebbe wyders de eere my met veel achting te noemen, enz.

XXXV. BRIEF.

Hage 12 October,
1757.

G. MEERMAN.

ZESENDERTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere * * * *.

Wel-Edele Heer!

Schoon ik my zeer in Uwe WelEd. gehouden rekene, om dat het haar wel gelieft heeft, zig te vernederen om my een gedeelte haarer gedagten over de Vaderl. Historie mede te deelen;

en

XXXVI. BRIEF. en ik daarom, uit erkentenis, gaarne myn oordeel, over den voornaamen inhoud van het waarlyk *zonderling* Werk van den Heer Idsinga, onbewimpeld voor Uwe WelEd. zou openleggen, vind ik my egter, by gebrek van volkomene kennisse van den ouden en laateren staat van Groningens Regeeringe, daar toe zeer onbekwaam. Ik heb ook het ongemeene Werk, tot nog toe, niet meer dan doorbladerd, en hier en daar gelezen. En of ik vooreerst wel lust krygen zal, om zulk een een langdraadig en duister opstel van vooren tot agteren te bestudeeren, is my zeer twyfelagtig. De ruiterlyke wyze, waarop groote mannen daarin behandeld worden, zonder dat my nog bewys voorgekomen is, dat zy zulk eene behandeling verdienden, moedigt my ook weinig aan. Zwetsers, en smaaders van anderer arbeid zyn de luiden niet, daar doorgaands meest van te leeren is. Uwe Stad en Burgery, die, buiten eenige reden, onheusch en onbescheiden behandeld worden, hebben ook geen stof om zig van den schryftrant deezes Mans zeer te bedanken. Gaarne beken ik, egter, tot hiertoe, met den Heer Idsinga, in den waan geweest te zyn, dat 'er op Groningens Vryheid, (uwe heuschheid belge zig niet, dat ik my dus vry uitdrukke,) dat is, onafhangkelykheid, in de middeleeuwe, niet veel te roemen valt; hebbende ik my altoos verbeeld, dat de Stad, met haar vermogen, ook haare Vryheden en Voorregten heeft zien toeneemen, even als de Hollandsche Steden meer Privilegien verkreegen hebben, naar ge-

gelang dat zy, in magt toegenomen zynde, den Graaven meer onverpligte dienften deeden. Doch ik zie niet, waarom men dit den Burgeren van Groningen niet, in zediger ftyl en met befchaafder uitdrukkingen, zou hebben kunnen zeggen, dan uw *Raadsheer in den Hove Provinciaal* goedgevonden heeft.

Maar zyn voornaam oogmerk daar laatende, ziet men klaarlyk, dat zyn by-oogmerk, (of moet ik dit zyn voornaam oogmerk noemen?) is de eenhoofdige Regeering aan te pryzen. Doch dit doet zyn Ed. zo duister en bewimpeld, dat men dikwils niet weet, wat hy leeren wil. Zeg my eens, zeer geagte Heer, of de Heer Idfinga leert, dat, in de tegenwoordige conftitutie, de Stadhouder begreepen moet worden te ftaan boven, of onder, of gelyk met de Staaten? Ik vraag niet, welke van deeze drie ftellingen waar zy; maar wat Idfinga daarvan leert. Ik meen, in zyn Werk, zo wel als onlangs in een Boekje van den tyd, gelezen te hebben, dat de Souverainiteit, na 't afzweeren van Filips, aan 't Volk vervallen, en door 't Volk aan de Staaten en den Stadhouder opgedraagen is. Hier fchynt hy de Staaten en den Stadhouder gelyk te ftellen. Maar, om dat hy de Staaten, doorgaands, zo niet altoos, voor den Stadhouder noemt, zou men hier uit wederom gisfen, dat hy eenige foort van meerderheid, ten minften, onderftelde in de Staaten. Doch doet zyn Ed. dit; waarom beduidt hy ons dan (p. 59) dat het gezag des Stadhouders zig, zelfs ten tyde der Graaven,

XXXVI. BRIEF. *boven alle anderen* uitstrekte? Waarom noemt hy dit *eene aanmerking van de gewigtigste gevolgen?* Waarom wil hy HOOFT, die zig *onderdaan* des Stadhouders noemde, (p. 95) schynen te verdedigen? Waarom leert hy (p. 51) dat de titel van Koning, Hertog, Graaf, Stadhouder, geen onderscheid stelt in de magt, die een Prins heeft over zyn Volk, en (p. 55) dat zy, die eerst *Missi* waren, naderhand *Landsheeren* geworden zyn? Schynt dit alles niet te strekken om den Leezer te doen denken, dat hy den Stadhouder stelt boven de Staaten? Maar zo hy dit doet; waarom spreekt hy niet uit de borst? waarom zegt hy niet duidelyk, wat hy meent? Doch misschien zal dit, zo wel als veele andere opgezette deelen van zyne webbe, hierna afgesponnen worden.

't Werk is, wyders, vol van uitleggingen, die duisterder zyn dan de Tekst. Wat zal deeze Heer de Unie fraai commentarieeren, wanneer hy 't zo doet, als hy de woorden *voor zo lang de oorlog duurde*, in de Opdragt der Hooge Overheid aan Prinse Willem (p. 337) verklaard, of liever verduisterd heeft! Wat deelt hy ons, by gelegenheid, ook mooije vertellingkjes mede! gelyk *Alva's* galanterie (p. 182), en Jonker *Sissinga's* dronk (p. 301.) 't Sprookje van den Gouden Wagen (p. 37), en de legenden van Engelbrecht van Nassau van de korven met Geld, en van het Zoethout en de Kaneel, in plaats van brandhout gebruikt (p. 38), zouden ook, dunkt my, beter figuur maaken in *Fortunatus borze en zynen wenschhoed*, dan in een def-

deftig Regtsgeleerd Werk. En nogtans wordt het *van Goor* wel duidelyk op zyn brood gegeven, dat hy de twee laatste fraaije vertellingen, in zyne *Historie van Breda*, heeft overgeslaagen.

En is 't dan wel vreemd, dat de Schryver der *Aanm. over Gundling*, wegens eenen, myns oordeels, verschoonlyken misslag (p. 26), jammerlyk verbotmuild wordt; en dat men 'er uit besluit, dat hy *nooit een eenigst stuk, waarop onze Staats Vryheid rust, kan gelezen hebben?* Maar zou de Heer Idsinga wel willen, dat men zulke gevolgen trok uit zyne misslagen? Als men, by voorbeeld, by hem (p. 330) leest, dat Alva de Staaten, in 't jaar 1572, te Dordrecht beschreef, daar men weet, dat zy in den Haage beschreeven zyn, schoon de omgekeerde Steden te Dordrecht byeenkwamen; moet men dan zeggen, dat hy *nooit een eenigst stuk* van de Historie dier tyden *kan gelezen hebben?* Als men hem (p. 343) hoort zeggen, dat Barneveld helde om de Souverainiteit van 't Land aan Frankryk te brengen, moet men dan besluiten, dat hy zelfs de Sententie van dien ongelukkigen Staatsdienaar, waarin hem niets diergelyks te last gelegt wordt, *nooit kan gelezen hebben?*

Nog eene aanmerking valt my in. De Heer Idsinga, die de oude Nederlandsche Vorsten in 't algemeen zeer hoog verheft; spreekt egter, met de meeste agting, van *Floris den V*, *Filips den Goeden*, en *Karel den V*. Hier van kon ik, in 't eerst, de reden niet bevroeden: doch bedenkende, dat, onder en door deeze Vorsten, Geregtshoven op-

XXXVI. BRIEF. geregt zyn, giste ik, dat dit misschien de reden geweest is, waarom zy van deezen *Raadsheer* zo hoog boven anderen gepreezen worden. Immers op bl. 25 blykt reeds, dat Filips hierom zeer van hem geroemd wordt.

Zie daar, Myn Heer, myne gedagten over dit nieuwe Werk onbewimpeld voor Uwe WelEd. opengelegd, en blyf met waare hoogagtinge, enz.

Amst. 14 October,
1758.

ZEVENENDERTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere * * * *.

Wel-Edele Gestr. Heer!

Om aan Uwe WelEds. begeerte, naar myn vermogen ten minsten eenigszins te voldoen, zal ik hier beknoptelyk byeenvoegen 't gene ik my, aangaande de wyze waarop de bekwaamste buitenlandsche Ministers van den Staat gewoon zyn hunne aantekeningen en verbaalen te formeeren, heb konnen te binnen brengen.

De Missiven, die van tyd tot tyd geschreeven worden, en die apparentelyk in de tegenwoordige deputatie aan haare Hoog. Mog., aan haare Ed. Gr. Mogende, en aan Burgemeesteren van Amsterdam, *mutatis mutandis*, gerigt zullen moeten zyn, zonder te spreeken van de secreete Missiven, die aan den Griffier en Raadpensionaris gerigt worden; dee-

deeze Misſiven zyn van een uitſteekenden dienst, XXXVII. BRIEF.
om daar uit een verbaal te formeeren: en ſommige Ambasſadeurs hebben zig vergenoegd met de minuten van die Misſiven, in de plaats van een verbaal, over te leveren: 't welk ik egter geloof dat zeldzaam gebeurd is.

Doch behalven van de Misſiven, hebben de meesten veel behulp gehad van een Journaal, waarin zy van dag tot dag aantekenden 't gene hun merkwaardigs voorkwam: op de breede *marge* van zulk een Journaal nota maakende van de Misſiven waarin zy 't voorgevallene gerelateerd hadden, en van de Reſolutien, Memorien en andere Stukken, die zy ontvangen, of overgegeven hebben, en die best in een of meer Portefeuilles naar orde van den tyd bewaard, en door letters en numero's onderſcheiden worden.

't Kan niet ondienſtig zyn, behalven dit Journaal, nog een particulier Journaal te houden, waarin men zekere *particularia* en *ſecretisſima* aantekent, die dikwils niemant onder de oogen komen, dan na het overlyden van den opſteller. Zulk een Journaal heeft de Ambasſadeur Witſen gehouden van zyn gezantſchap in Engeland, in 't jaar 1689.

't Spreekt van zelf, dat het best is zulke Journaalen niet in gebonden boeken, maar op losſe bladen te ſchryven.

De meeste verbaalen, die ik gezien heb, zyn opgeſteld geweest overeenkomſtig met de Misſiven, die aan de hooge Vergaderingen geadres-

 ſeerd,

XXXVII. BRIEF. feerd, en derhalven onder de Leden dier Vergaderingen gemeen, geweest zyn.

In genoegzaam alle die verbaalen wordt de orde van tyd alleenlyk gevolgd, en zy zyn dus aan te merken als eene Historie van 't gene geduurende het Gezantfchap gehandeld is, zo verre het eenige relatie heeft tot de commisfie der Gezanten. Doch ik heb ook een verbaal gezien van een zeer geagt Ambasfadeur, die nog leeft, waarin niet de orde van den tyd gevolgd, maar de zaaken onder zekere Hoofden gebragt waren, en alles wat omtrent elke zaak voorgevallen was agtereen werdt afgehandeld. Ik heb deeze methode in dit verbaal zeer geadmireerd, fchoon men ze misfchien in deeze deputatie, daar 't maar op weinige hoofdzaaken fchynt te zullen aankomen, niet zal behoeven te volgen.

Zie daar, Myn Heer, wat ik heb konnen bedenken. 't Is gering, ik beken het. Men mag 'er van zeggen 't gene iemant der Ouden by eene andere gelegenheid zeide, dat het gefchreeven is *non ut aliquid diceretur, fed ne taceretur.* Ik vond my inderdaad verpligt om te toonen dat ik op Uwe WelEd'. vraag niet zwygen wilde, hoe weinig ik ook wist te zeggen. Neem dan den wil voor de daad, en geloof dat ik met de opregtfte hoogagtinge ben, enz.

Amft., 12 Maart, 1759.

A G T-

XXXVIII. BRIEF.

AGTENDERTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere JAN WAGENAAR.

Myn Heer!

UwEd. weet reeds, dat ik bezig ben met een *Naleezing over de oorſprong van ons Rym.* Ik zou daar in gaarn beweeren, dat wy 't *Rym* niet ſchuldig zyn aan de Franſchen. De Duitſche Otfridus is veel ouder, dan de Troubadours, die *le Dictionnaire de Trevoux* op 't midden der XII[de] Eeuw plaatst. Op die wyze is ten minſten onze Melis Stoke (want Kolyn houdt UwEd. niet voor echt,) even oud. Ook heeft Melis Stoke reeds een *trant*, die eerst drie Eeuwen daar na (zie Boileau, *Art. Poët.* I. 117.) door Villon in Vrankryk is gebragt, en zelfs nog zeer gebrekkelyk, zynde eerst naderhand door Malherbe voltooid. 't Zelfde is met de Tooneelſtukken. De Schryvers van *l'Histoire du Theatre François*, ſtellen in de Voorreden, den oorſprong van 't Fransch Tooneel op 1402, en toen hebben wy onze Rederykers ook gehad. Ik weet niet, hoe oud de ſtukken zyn, die wy van hun hebben: doch zy konnen ten minſten niet ſlechter zyn dan de *Mystéres.* Toen ook Hooft en Vondel hun Treurſpelen gemaakt hebben, geloof ik niet, dat de Franſchen zo goede hadden. En was 'er ten tyde van Antonides een Fransch Heldendicht, dat haalen kon by den

XXXVIII. BRIEF. Yſtroom? 't Was de pyne waard een Parallel te maaken van Franſche en Hollandſche Dichters, elk op zyn jaar. Doch ik heb hier daar toe de boeken niet, en ken hier ook niemand, die my daarin de hand kan bieden. Ik neem dus de vryheid my te adresſeeren aan den Nederlandſchen Livius, en ik doe dit met te meer gemoedigdheid, om dat het de eer van ons Vaderland raakt.

Dewyl de *Naleezing* reeds genoegzaam gereed legt, zal UEd. my zeer verpligten met een ſpoedig antwoord. Ik zal zulks in 't Werk zelf niet ontveinſen, en UEd. zeer geobligeert zyn. Gelieft onderwyl zonder complimenten verzekerd te zyn van de waare en gediſtingueerde hoogagting, waar mede ik de eere heb te zyn, enz.

Hamburg, 4 Dec.
1761.

J. J. MAURICIUS.

NEGENENDERTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere J. J. MAURICIUS (*).

Wel-Edele Geſtr. Heer!

Uwe WelEd. zeer geëerde, van den 4 deezer, zou eerder beantwoord geweest zyn, wäre ik niet belet geworden, door de bezigheden van myn beroep, die, tegen 't einde van 't jaar, altoos menigvuldiger plagten te zyn, en my nog de

(*) *Reſident van haare Hoog Mogende, te Hamburg.*

de handen vol werks geeven. Nu een uurtje konnende uitbreeken, meld ik kortelyk dat ik, met Uwe WelEd., van gedagten ben, dat wy het *Rym* niet verfchuldigd zyn aan de Franfchen, zo men, door *Franfchen*, verftaat zulken, die byna die Taal fchreeven, welke men tegenwoordig de *Franfche* noemt. Doch het *Frank-Duitsch* Rym is zekerlyk ouder, dan my eenig Nederlandsch of Hollandsch Digter bekend is, en veelligt is dit Frank-Duitsch de aloude Landtaal van ons Vaderland geweest. Uwe WelEd. heeft, vermoed ik, reeds kennis aan de *Zegezang* der negende Eeuwe, in zulk rym gefchreeven. *Beatus Rhenanus*, die ten tyde van Keizer Karel den V bloeide, is, zo ik my niet bedriege, de eerfte, die gewaagd heeft van een Evangelie in zulk rym, welk hy zegt, zeshonderd jaaren voor zynen tyd, gefchreeven te zyn. De taal van hetzelve was het Frankisch van dien tyd, gelyk in den aanvang blykt:

XXXIX. BRIEF.

Nu wil ich fcriban vnfer heil
Euangeliono deil
So wiet nu hiar bigunnen
In FRANKISGA *zungun.*

Van dit Rym, dat veel meer naar ons Nederlandsch zweemt, dan naar het Fransch, zo als men 't, federt eenige Eeuwen, gefproken heeft, fchynen onze oudfte Rymers de konst, zo 't eene konst heeten mogt, geleerd te hebben. Melis Stoke, de oudfte Hollandfche Rymer, dien ik ken, bloeide onder Floris den V, dat is, over 't

XXXIX. BRIEF. midden der dertiende Eeuwe, (Uwe WelEd. ſchryft, by verzinning, zo 't ſchynt, twaalfde Eeuwe). Doch toen hadt men, al omtrent honderd jaaren, Rymers gehad in 't *modern* Fransch, gelyk onder anderen uit *Pasquier*, *Recherches de la France*, Livr. VII. Chap. III, te zien is. Zy ſchynen 't rymen geleerd te hebben van *Leonius* of *Leoninus*, die 't, te Parys, in 't Latyn, begonnen hadt, omtrent den jaare 1150. (Zie *Pasquier*, Livr. VII. Chap. II.) En veelligt zyn ze 'er te eerder toe gekomen, om dat de Gedigten van dien tyd veel gezongen werden; en om dat men oordeelde, de welluidendheid, in dezelven, beter te konnen bewaaren, wanneer men, in 't ſlot van twee of meer regels, dezelfde klanken deedt hooren.

Maar hoe konſteloos waren deeze Franſche Rymen! Onze Hollandſchen waren ook ver van fraai. De Rederykers zelven waren bloote rymers, en gaven genoegzaam geen agt op zang of maat. Ik twyfel, ondertusſchen, of Uwe WelEd. dezelven niet te vroeg ſtelt. Uit de *Memoires van Olivier de la Marche* blykt wel, dat ze 'er, ten tyde van Filips van Bourgondie, dat is, omtrent 1440 waren. Doch de Tooneelſtukken of Kamerſpelen van deeze Rederykers waren in 't Fransch opgeſteld. De Hollandſche Rederykers ſchynen laater opgekomen te zyn. Te Amſterdam, vind ik ze niet, voor omtrent 1518.

Tot het maaken van een *Parallel* van onze Digters en de Franſchen, waar toe Uwe WelEd. my

noo-

noodigt, vind ik my inderdaad onbekwaam; zo, om dat ik niet veel kennis heb aan de nieuwen, die na Vondel gekomen zyn, als om dat ik vrees, dat die Parallel, indien ik ze maaken moest, niet zeer tot eer van onze Natie zou uitvallen. De Treurſpelen van Vondel zyn geleerd, grootsch, zielroerend. Maar zyn die van *Corneille* niet geſchikter? Vondels Joannes is een regtſchaapen Heldendigt. Maar waar zyn meer zulke Nederlandſche Heldendigters? Heeft men zig niet al, ſedert honderd jaaren, gegeven aan 't vertaalen van Treurſpelen en Heldendigten, en verzuimd zyn eigen talent aan te kweeken? Wat Hollandsch Hekeldigter heeft by Boileau konnen haalen? Kortom, ik ben in dien waan, dat regt goede Digters onder ons altoos zeer ſchaars geweest zyn, en dat derzelver getal veel te gering is, om tegen de Franſchen te konnen opgewoogen worden.

XXXIX. BRIEF.

Uwe WelEd. ziet, uit deeze ronde opening van 't gene ik, in dit opzigt, denke, hoe weinig ik in ſtaat ben, om aan Uwe WelEd^s. prysſelyk oogmerk te voldoen, ſchoon het my niet ontbreekt aan zugt om mynen Landsluiden hunnen lof te geeven, daar ik met waarheid kan. Ik verdien derhalven in geenen deele dat Uwe WelEd. eenige loffelyke melding van my maaken zou, in uw Werk, waar naar hier zeer verlangd wordt. En ik twyfel niet, of de Heer Huydecoper, die zo veel toegebragt heeft tot opbouwing van onze Taal- en Digtkunde, zal Uwe WelEd. aanmerkingen aan de hand kon-

XXXIX. BRIEF. konnen geeven, die veel beter aan Uwe WelEds. oogmerk zullen konnen voldoen.

Ondertusschen agt ik my zeer aan Uwe WelEd. verpligt voor de gunstige gedagten, die Uwe WelEd. van my betuigt te hebben, en teken my met ongeveinsde estime, enz.

Amst. 19 December,
1761.

VEERTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere J. J. MAURICIUS.

Wel-Edele Gestr. Heer!

Om naar myn gering vermogen, en de tegenwoordige ongelegenheid des tyds, die my belet zo veel gebruik van myn boekvertrekje te maaken als wel vereischt werdt, aan Uwe WelEd. Gestr. begeerte te voldoen, zal ik kortelyk ter nederstellen, wat my, omtrent den tyd, wanneer de Fransche Spreekwyzen en Woorden in onze Taal, en byzonderlyk aan 't Hof der Graaven, in de mode geraakt zyn, is voorgekomen.

De oudste Stedelyke Keuren en Privilegien der dertiende Eeuwe waren of Latyn of zuiver Duitsch, zonder met Fransche bastaard-woorden vermengd te zyn. Maar geduurende de kindschheid en minderjaarigheid van Floris den V, begon de vermenging onzer taale met de Fransche reeds door te dringen. Vrouw Aleid, zyne Moei en Voogdes, was Graavin van Henegouwen, daar men Fransch sprak.

ſprak. Zy deedt, gelyk Melis Stoke (bl. 96 der Uitgaave van Alkemade) ſpreekt, het kind

ter ſcolen gaen
WALSCH *ende* DIETSCH *leren wel.*

Melis zelf, die veertig jaaren laater ſchreef, gebruikt reeds nu en dan een basterd-woord. Toen het Huis van Henegouwen, in 't jaar 1299, aan de regeering kwam, werdt dit gebruik van tyd tot tyd algemeener. De woorden *Privilegien* en *Gratien* namen de plaats in van de woorden *Handvesten*, *Regten*, *Vryheden*. Doch de verbastering nam geweldiglyk toe zodra Filips van Bourgondie de regeering van Holland aanvaard hadt, en vooral na de opregting of hervorming van den Raad of het Hof van Holland in den Haage; *ordonneeren*, *arresteeren*, *hanteeren*, *deliberatie*, *gedeputeerden*, en duizend diergelyke woorden overſtroomden de taal in de plaats van *lasten*, *bezetten*, *bedryven*, *raade*, *boden of zendeboden* enz. De Amptenaars, veeltyds vreemden, konden de zaaken, van welken zy ſpreeken of ſchryven moesten, niet, of naauwlyks doen verſtaan in de Landtaal, om dat zy gewoon waren hunne denkbeelden, in 't Fransch, uit te drukken. De Regtspleeging, die geheellyk naar de Franſche leest geſchoeid werdt, nam meer bastaard-woorden aan, dan eenige andere weetenſchap of bedryf. De taal van 't Hof drong eindelyk meer en meer door in de Steden, doch minst in zulken, die weinig verkeering met het Hof hadden: tot dat, ten tyde van Filips den II, het ſchry-

XL. BRIEF. schryven van Bastaardtaal een sieraad der Rederykkonst werdt, en Spieghel zelf, die anders wel beter wist, om zig naar den smaak zyns tyds te voegen, nog in den jaar 1580 schreef:

Moyses ende David jent
En veel der Kerken pylaren
Hebben u deucht bekent,
Want gy zyt exelent
Wys ende eloquent,
Syt ons nu ook ontrent,
In desen niewen jare.

Hoe hy, Koornhart, en andere Leden der Amsterdamsche Kamer, *in liefde bloeiende*, en naderhand Hooft en Vondel, zig op het zuiveren en verbeteren onzer Taale hebben toegelegd, is te bekend, dan dat het Uwe WelEd. Gestr. zou behoeven herinnerd te worden.

Zie daar, Wel Edele Gestrenge Heer, wat my tot antwoord op Uwe WelEd^s. vraage te binnen gekomen is. 't Zou laatdunkendheid schynen, zo ik my vermat Uwe WelEd. Gestr. voor te houden, dat het veel te slegt is, om 'er ergens in 't openbaar gunstiglyk van te gewaagen. Liever wil ik Uwe WelEd. Gestr. in haare hooge jaaren gezondheid en kragten toewenschen, om haaren nuttigen arbeid tot een gelukkig einde te brengen, terwyl ik, met dankzegging voor het laatst uitgekomen staal van Uwe WelEd^s. vernuft en naarstigheid, en schuldige hoogagting, blyve, enz.

Amst. 13 Maart,
1764.

EEN.

EENENVEERTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere JAN WAGENAAR.

Myn Heer!

Ik ben UwEd. zeer verpligt voor de ſpoedige en leerzaame voldoening aan 't geen ik de vryheid had genomen UwEd. te verzoeken. Ik geef alleen in bedenken, of men de vermenging der Franſche of Frankiſche taal (zynde een mengelmoes van Celtisch, *Rustica Romana*, en Frankisch) met de onze niet hooger zoeken moet. Onze Landen hebben, zo 't my waarſchynlykst dunkt, voor Dirk, die men den *Eerſte* noemt, reeds onder 't Frankiſche Ryk behoord, en de Frankiſche Koningen hebben de Graaven aangeſteld, mooglyk meest eigen Onderdaanen en Hovelingen. In 't laatst der VIIIſte Eeuw, of 't begin der IXde, wanneer Dirk de Eerſte zyn Giftbrief ontfangen heeft, zal men zekerlyk in Vrankryk nog dezelfde taal geſprooken hebben, die men in 't Tractaat van 841, by Lipſius, *Epist. Cent.* III. *ad Belgas, Epist.* XLIV. p. 43. vindt.

Verder bepaalt zich myne gedaane vraage niet alleen tot ons Land, maar ik verzoek ook Uwe gedachte te weeten omtrent andere Landen. Karel de Groote heeft, met de overbrenging van 't Ryk naar Duitschland, ook zyn taal medegebragt. Hy was wel een gebooren Duitſcher, doch aan 't

Fran-

XLI. BRIEF.

Frankifche Hof opgevoed. Verder vind ik by de inftelling van de Engelfche Order van de Kousfeband, Franfche woorden, ten blyke dat men aan 't Hof Fransch fprak, 't welk ook met een Koning van Engeland, die zich ook van Vrankryk fchryft, reden heeft. Zo UwEd. de goedheid gelieft te hebben van my iets by te zetten, 't welk tot myn oogwit hier in ftrekken kan, zal UwEd. my verpligten, en ik zal 'er UwEd. de eere van geeven. Zo UwEd. 't zo veel waardig rekent, om myn Werkje, zo verre 't afgedrukt is, eens te zien en door te leezen, zal 't my zeer aangenaam zyn UwEds. oordeel daar over te weeten, kunnende, zo ik in die woeste zee op een klip geftooten mogt hebben, 't dan nog in een Voorreden verbeteren. De Titel van 't Werkje zal zo niet blyven, en uit de Inleiding zal UwEd. zien, dat myn voorneemen was 't by Kapittels, als een *Ana*, te fchryven. 't Meest, waar over ik my beklaag, is, dat ik hier geen gelegenheid heb om met kundige Vrienden te raade te kunnen gaan. Nu moet ik alles zelf opwroeten, en de historie der Middeleeuw is nooit myn leesoeffening van verkiezing geweest. Ik heb de eer met byzondere achting altoos te zyn, enz.

J. J. MAURICIUS.

Hamburg, 20 Maart,
1764.

TWEE-

TWEEENVEERTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere J. J. MAURICIUS.

Wel-Edele Geſtr. Heer!

Uit Uw WelEd[s]. *Vaarwel*, en *Dichtlievende Uitweiding*, die my ruim zo zeer *Taal-* en *Oudheid-kundig*, als *Dichtlievend*, voorgekomen is, en die ik, met zeer veel ſmaak, gelezen heb, beſpeur ik klaarlyk, dat Uwe WelEd[s]. oogmerk zig zeer veel verder uitſtrekt, dan ik my verbeeld had. Ik ben, met Uwe WelEd., volkomenlyk overtuigd, dat het Frankisch zig, zeer veel vroeger dan de veertiende eeuwe, met onze Landtaal, vermengd heeft, zo 't anders onze Landtaal zelf niet geweest is. Doch het hedendaagsch Fransch, gevormd uit een mengſel van Frankisch en bedorven Latyn, ſchynt, in Frankryk, niet voor de elfde eeuwe, ingevoerd geweest te zyn; ſchoon het toen nog geweldig veel van het laatere Fransch verſchilde. In Italie en Spanje, daar 't Latyn, van ouds, gemeener geweest was, is, zo 't ſchynt, vroeger verbasterd en zo de Landtaal geworden. Onder de brieven van *Alcuinus*, (p. 995.) vindt men 'er een van Elipand van Toledo, geſchreeven omtrent het einde der agtſte eeuwe, die Latyn heet; doch waar in men reeds zweemſels ziet van het hedendaagsch Spaansch; gelyk Fleury te regt heeft aangemerkt. (*Hist. Eccl.* Tom. X. p.

XLII. BRIEF. 22. *Edit. de Brux.*) In de negende eeuwe, waren het *Romanum Rusticum* en het *Tudescum* nog de twee eenige volks taalen in het Ryk van Karel den Grooten; waarom de Latynsche Homilien, die de Bisschoppen hadden, in deeze twee taalen moesten worden overgezet; gelyk dezelfde Schryver toont, Tom. X. p. 129, 399. Doch ik verbeeld my, dat het *Romanum rusticum* de volkstaal in het tegenwoordig Frankryk, daar het Latyn met de overwinningen der Romeinen, meest doorgedrongen was, zal geweest zyn, en het *Tudescum* de volkstaal in het tegenwoordig Duitschland, en daar te Lande; daar de Romeinen zig zo vast niet gevestigd hadden, schoon, met vry wat verschil, en met byzondere Dialecten. Toen Paus Urbaan de II, op 't einde der elfde eeuwe, de Kruisvaart predikte, riepen de Franschen, die 't kruis aannamen, *Deus lo volt, Deus lo volt*, dat allengskens *Dieu le veût* geworden is. (*Orderic. Vital.* Libr. IX. p. 724.) En zulk een zweemsel van 't Hedendaagsch Fransch was toen in Frankryk de Volkstaal. Uwe WelEd. merkt te regt aan, dat men, toen de Ridderorde van den Kousseband in Engeland ingesteld werdt, dat is, omtrent 1350, aldaar, immers ten Hove, nog Fransch sprak. Die taal, of eigenlyk het Normandisch, was aldaar ingevoerd, sedert den tyd van Willem den Overwinnaar, en dus omtrent drie-eeuwen oud. Doch Uwe WelEd. zal uit RYMERI *Foedera apud Rapin de Thoyras.* T. III. p. 224, ook wel bekend zyn, dat Eduard de III zelf, in 't

jaar

jaar 1362, beval, het Engelsch, een mengſel, denk ik, van 't Angloſakſisch, Deensch en Normandisch, in de plaats van 't Fransch, in de Regtbanken en publyke Acten, te gebruiken.

XLII. BRIEF.

Om nu een enkel woord van Uwe WelEds. *Uitweiding* te zeggen; ik verheug my zeer, in Uwe WelEds. yver voor de eer van de Natie, en ik erken gaarne, dat de Romeinen wat ſterk gezwetst hebben, van hunne overwinningen in Germanie. Doch ik neem de vryheid om Uwe WelEd. in bedenking te geeven 1. of evenwel Germanie, zo ver het, ter linkerzyde des Ryns, lag, en in twee deelen, het eerſte en tweede Germanie genaamd, onderſcheiden was, niet, inderdaad, door den tyd, geheellyk in de magt der Romeinen geraakt, en als eene Provincie beheerscht geworden zy? In 't voorbygaan, merk ik aan, dat Uwe WelEd. (bl. 213 not. 44) deeze twee Germanien voor ons tegenwoordig Hoog- en Nederduitschland ſchynt te neemen. Doch uit Ammianus Marcellinus, Lib. XV, Cap. IX. p. 105, blykt, dat zy beide ter Linkerzyde des Ryns gelegen waren, en dat het eerſte zig van Straatsburg tot Mentz, en het tweede van Keulen benedenwaards heeft uitgeſtrekt. 2. Of de Romeinen hunne overwinningen ook zelfs niet over den Ryn hebben uitgebreid. Immer, zyn de Overrynſche Friezen hun eenen tyd lang onderworpen, en verpligt geweest, eene ſchatting van Osſenhuiden op te brengen. Tacit. Ann. IV. 72. In laater tyd, heeft ook Corbulo de Friezen overheerd, met eene ſterkte bedwongen,

 en van eene wethouderfchap voorzien. Tacit. Ann. XI. 18 en 19. Het *pene Stipendiaria Provincia* van Vellejus Paterculus ftoot Uwe WelEd. met reden. Doch zo men 't op de Germanién ter Linkerzyde des Ryns pasfen mogt, daar de Sicambren en Caninefaaten woonden, en daar ook Sueven gewoond hebben, zou 't minder ftootelyk fchynen. Tiberius, negenmaal door Augustus naar Germanie gezonden, heeft immers de Sicambren en Sueven, met beleid, onderworpen aan 't Roomsch gebied. Tacit. Ann. II. 26.

Uwe WelEd. merkt (bl. 94) aan, dat Velleda, door fommige nieuwe Schryvers, eene waarzegfter genoemd wordt. Maar Tacitus noemt haar (Hist. IV. 61) ook *fatidica*, en zegt, dat zy den voorfpoed der Germaanen en 't uitroeijen der Legioenen voorfpeld hadt; het eigenlyk werk van eene waarzegfter.

Een enkel fchryf- of drukfeiltje is misfchien tekenenswaardig; gelyk in de aant. (39) op bl. 16. *endosfeerende aan*, voor *addresfeerende* of *domicilieerende by*; en op bl. 17. *Shafterbury* voor *Shaftesbury*, op dezelfde bladz. in de tegenftelling tusfchen een *Poëet in de gemeene taal* en *een Poëet*, zal misfchien, de eerfte een *Profa fchryver* moeten zyn. Op bl. 273, in den Tekst en in de Aant. (14) fchynt *mout* voor *hop* gefteld te wezen.

Ik verlang naar de ophelderingen, die Uwe WelEd. (bl. 357 Aant. (64) over het *Patriciaat* en *Confulaat*, in de middeleeuwe, doet hoopen.

Voor 't overige, twyfel ik niet, of Uwe Wel

Ed.

Ed^s. *Uitweiding*, die veel meer behelst, dan zy beloofte, zal, aan de Liefhebbers van onze taale en oudheden, zeer veel genoegen geeven. Indien my iets wezenlyks voorkomen mogt, dat in Uwe WelEd^s. ontwerp te pasfe kwam, zal ik het my tot genoegen en tot eer rekenen, Uwe WelEd. het zelve mede te deelen; terwyl ik met waare hoogagting blyf, enz.

Amft. 28 April,
1764.

DRIEENVEERTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere JAN WAGENAAR.

Myn Heer!

De Heer Mogge van Renesfe, (dat UEd. mogelyk en waarfchynelyk zal bekend zyn,) by uitterften wille een aanzienelyke fomme aan de Stad Zirikzee gemaakt hebbende, ter ftichtinge eener Hooge Schoole, heeft die Regeeringe deswegens zich by haar Ed. Moog. geaddresfeerd: hare Koninglyke Hoogheid, glorieufer gedagtenis, hier van onderricht, heeft daar over en tegens, ten voordeele van de Univerfiteit van Leiden, (die dat voorrecht met uitfluitinge binnen Holland en Zeeland zoo wel verdiend meende verkregen te hebben,) aan de Staten van Zeeland gefchreven. Haar Ed. Groot Moog. de Heeren Staten van Holland hebben dien eigen weg inge-

XLIII. BRIEF. ſlagen, op redenen en gronden van geen gering gewicht; met dat gevolg, dat deeze zaak eenigen tyd onbeſlist en onafgedaan is gebleeven. De Heeren van Zirikzee nu onlangs nieuwe en ernſtige pogingen hebbende gedaan tot het voorzetten van 't verzoek, is het op nieuw in een nadere overweginge gekomen, by de Staten, en het zal, zeer waarſchynelyk, het voorwerp van een nader onderzoek moeten zyn ter aanſtaande Dachvaart. D'eer hebbende van lid van deeze en dus ook van de hooge Regeeringe te wezen, heb ik voor en tegens alles nagegaan, (volgens myn plicht,) wat daar toe gemeenſchap had. Men meende aan dezen kant, dat men nooit zal konnen bewyzen dat Zeeland daar over geraadpleegd is, noch zyn toeſtemminge aan de Univerſiteit van Leiden; en zyne Doorlugtige Hoogheid, glorieuſer gedagtenis, dit Privilegie op naam van Philippus den II, zonder genoegzaam iemand daar in te kennen, hebbe gegeven: en op die gronden meent men, dat men volkomen meester zoude zyn om in dit geval onbepaald te konnen handelen, als buiten alle verplichtinge gebleven zynde. Ik meende den draad gevonden te hebben, die dit kluwen zoude ontwarren in Hooft; die noemende, en de afgezondenen van Holland en Zeeland optellende, ter vredehandelinge van Breda, in derzelver last doet invloeijen: *De oprechtinge der Hooge School te Leiden worde bevestigd en de Papieren weder geleverd, die 's Lands voorſpraak van den Ende ontnomen zyn:* maar ik vond in een aantekeninge der Vaderl.

Histo-

Historie; *dat van Meteren hier*, (sprekende van die eigen bezendinge) *een breedvoerige last bybrengt*, *noch by Bor*, *noch by de Staten van Holland te vinden*, *aan wiens egtheid men twyffelde*; *ten minsten of die by de Staten was goedgekeurd*, en dit dompelde my als voren in de eigen twyffelingen: In den jare van het Ontzet van Leiden ontmoette ik in de Vaderl. Historie, *dat de Prins*, *Edelen en Steden den Leijenaren aanboden de Hooge School* of &c. en beneden ettelyke Resolutien der Staten van Holland, bygebracht van 2, 4 en 7 January 1575, wier inhoud mogelyk veel licht zoude konnen geven. Ik helde nu aan dezen dan aan dien kant over; met reden duchtende, dat ik hier de Unie en haare grondwetten, daar de Souverainiteit van myn eigen Provincie mogte te kort doen, (van hoe weinig invloed en gewicht ook myn stem mogte zyn,) by mangel van het nodige licht en ophelderingen: alles overwogen, ben ik te rade geworden, my openhartig maar teffens in vryheid by UEd. te vervoegen, met vrindelyke beede, indien UEd. my iets daar over weet of mochte aan de hand geven, my dit niet te willen onthouden: vleie ik my, en misse ik niet in de verbeeldinge, die ik van UEd. imborst, uit UEd. Schriften, by my heb opgemaakt, zal de oneenzydigheid, die my bezielt en aangezet heeft, UEd. dit vrindelyk verzoek te durven doen, my het zelve doen verwerven, is het anders in UEd. vermogen.

XLIII. BRIEF.

By deze gelegenheid, mag ik niet afzyn, UEd. myn uitterst genoegen, dat ik genoten heb, en

XLIII. BRIEF. ik mag 'er gerust byvoegen myn dankbaarheid, die ik UEd. meene verschuldigd te zyn, te betuigen, over en voor UEd. doorwrochte Schriften, en voornamentlyk die sierlyke, waare en met onwraakbare bewyzen en stukken gestaafde *Vaderlandsche Historie*: misse ik niet, zoo moet en zal de nakomelingschap UEd. den waren lof, daar in verdiend, breeder en ruimer geven, dien ik in 't voorbygaan slechts aanstippe. Ik blyf, enz.

JAN GUEPIN.

Vlissingen 23 der Louwmaand
1765.

VIERENVEERTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere JAN GUEPIN, (*).

Wel-Edele Gestr. Heer!

Schoon ik, waarschynlyk, weinig of niets zal konnen voegen, by het gene Uwe WelEd. Gestr. opgespoord en bedagt heeft, voor en tegen het geschil over het uitsluitend regt der Hooge Schoole te Leiden, met betrekking tot Holland en Zeeland beide, wil ik my egter niet onttrekken van, rondelyk, myne gedagten te openen, over 't genoemde geschil; en dus, ten minsten eenigzins, te beantwoorden aan de gunstige gevoelens, die

(*) *Schepen en Raad te Vlissingen.*

die Uwe WelEd., in haare zeer geëerde Letteren XLIV. BRIEF.
van den 23 der voorleeden maand, van my toont
te hebben opgevat.

Zo men 't octroi der Univerſiteit van Leiden inziet; gelyk het, in 't *Groot-Placaatb.* III Deel, bl. 538, uitgegeven is, kan men niet twyfelen, of deszelfs oogmerk is, die Univerſiteit te maaken tot de eenigſte in Holland en Zeeland *ſonder*, ſtaat 'er, *dat wy nochtans willen eenige andere gelycke Schoolen* TOT EENIGER TYDT, *in Hollandt ofte Zeelandt, geſondeert ofte opgerecht te worden, 't welck wy voor ons* ENDE ONSEN SUCCESSEUREN, *expresſelycken verboden hebben, ende verbieden by deſen.* De vraag is alleenlyk, of dit Octroi wettig, en van kragt zy? Eenige uitheemſchen hebben, 't is waar, aan de wettigheid van dit Octroi getwyfeld, als *a non principe*, of, door iemant, die hier de hoogſte magt niet hadt, opgeregt. Doch 1. Filips de II werdt, voor dat hy, in 't jaar 1581, afgezwooren werdt, in Placaaten, Octrojen en andere openbaare ſtukken, dikwils, aangemerkt, als de hoogſte magt hebbende, hier te Lande. En 't Octroi in geſchil ſpreekt uit zynen naam. 2. Prins Willem, de eigenlyke ſchenker van het Octroi, hadt in en na 't jaar 1572, toen de meeste Hollandſche en Zeeuwſche Steden zyne zyde gekooren hadden, in beide de Provincien, het hoog gezag in de Regeering, welk hem, in 't jaar 1574, door Holland, en in 't jaar 1575, door Holland en Zeeland beide, opgedraagen werdt. Hy heeft, in deeze hoedanig-

XLIV. BRIEF. heid, verscheiden Octrojen gegeven, zelfs al in 't jaar 1572, aan welker wettigheid, nimmer, by onze Landzaaten, getwyfeld is. Waarop zou men het oorsprongkelyk regt der Steden Vlissingen en Veere, om ter Dagvaart van Zeeland geroepen te worden, vestigen; zo men de wettigheid der Octrojen van Prinse Willem, in en na 't jaar 1572 verleend, begon in twyfel te trekken? Al hadt hy dan 't Octroi ten behoeve van Leiden verleend, *zonder genoegzaam iemand daarin te kennen*, gelyk Uwe WelEd. schryft, dat men, in Zeeland, meent, zie ik nog niet, dat 'er reden genoeg zou zyn, om de wettigheid van dit Octroi in twyfel te trekken. Zeker in de Octrojen voor Vlissingen en Veere van de jaaren 1572 en 1574, heeft, behalve de belang hebbende Steden, geen Lid van Zeeland dan Zierckzee bewilligd. Maar zou 't al waar zyn, dat men, gelyk in Zeeland gedagt wordt, *nooit* zou *konnen bewyzen*, dat die Provincie *geraadpleegd is* over, of haare *toestemming gegeven heeft* tot de opregting der *Universiteit te Leiden?* Ik geloof het tegendeel. En ik vestig myn gevoelen op de volgende redenen. Toegestaan zynde, gelyk billyk is, en in 't jaar 1575 van Prinse Willem gevorderd werdt (Vaderl. Hist. VII. 17.) dat zyne Doorl. geene Oktrojen aan Steden of Genootschappen verleenen mogt, dan by Raade der Staaten; zo valt de vraag alleenlyk, of de Staaten beide van Holland en Zeeland, op het Octroi in geschil, niet geraadpleegd zyn?

In de *Resolutien van Holland* van den 2, 4 en

7 *Jan.*

7 Jan. 1575. bl. 1, 4 en 8, blykt klaarlyk, dat de Prins zyn oogmerk aan de Staaten van Holland, toen te Delft vergaderd, heeft doen voordraagen, en uit eenen brief, door de gemelde Staaten, aan zyne Doorlugtigheid, den 7 January, afgezonden, ziet men hunne uitdrukkelyke bewilliging. De Prins was toen in Zeeland, en schynen 'er geene Gedeputeerden uit die Provincie, op de Dagvaart te Delft, tegenwoordig geweest te zyn. Doch men kan niet twyfelen, of zyne Doorlugtigheid heeft het ontworpen Octroi voor die van Leiden, aan de Staaten van Zeeland voorgesteld, en zy hebben 'er gereedelyk in bewilligd. En vraagt men, waarom men hier aan niet twyfelen kan? Ik antwoord. 1. Om dat men niet vindt, dat eenig Lid van Zeeland zig, op de Dagvaart te Dordrecht, op het einde der maand January 1575, noch op eenigen der volgende Dagvaarten in Holland, die, door Zeeuwsche Gedeputeerden, zyn bygewoond, gekant heeft tegen het gemelde Octroi. 2. Om dat, in 't Octroi zelf, welk wel haast publyk werdt, uitdrukkelyk wordt gezeid, dat het gegeven was, *by rype deliberatie ende advis — van de gemeene Staten van Holland ende Zeelandt.* Maar zou men dit hebben durven zeggen als 'er Zeeland niet in gekend was? 3. Om dat ook, op de Statuten voor de Leidsche Universiteit, door de Professoren ontworpen, eer dezelven, op den tweeden Juny 1575, werden vastgesteld, ingenomen was *het advis van de Gedeputeerden van de Staten van Holland en Zeeland;* gelyk, met ronde woorden, in

XLIV. BRIEF. in de Inleiding dier Statuten, gelezen wordt. 4. Om dat de Gedeputeerden van Holland en Zeeland op de Bredasche Vredehandeling, onder anderen, hadden aangenomen te bevorderen, dat het Octroi voor de Leidsche Hooge Schoole, van 's Konings wege, bekragtigd werdt. Want schoon men dit, myns weetens, nergens leest, dan in het ontwerp hunner Instructie by Meteren (§. 96) uit wien Hooft het heeft; en ik, in de *Vad. Hist.*, van dit ontwerp geen gebruik heb durven maaken, volgt hier uit niet, dat, in het zelve, niet de punten in 't gros begreepen zouden geweest zyn, welken men voor hadt, op de Koningschen te bedingen, in geval, men elkanderen nader hadt konnen komen te Breda. 5. Men voege hier nu nog, in de laatste plaatse, by, dat de wettigheid van het Leidsche Octroi, niet alleen in beide de Provincien, maar ook, door verscheiden' Mogendheden buitens Lands, omtrent twee eeuwen agtereen, erkend geweest is. Wat reden kan 'er dan zyn, om de wettigheid van dit Octroi, welk, zo 't wettig is, zekerlyk uitsluitend is, tegenwoordig, in twyfel te trekken, om dat van de bewilliging van Zeeland niet blyken zou; daar bekend is, hoe schraal zelfs de aantekeningen van de handelingen der Staaten, in dien kommerlyken tyd, geweest zyn. Doch van eenige tegenkanting van Zeeland is, gewisselyk, nog veel minder blyk, en 't vreedzaam bezit en genot van 't Octroi geeft Leiden een bevestigd regt.

Zie daar, WelEd. Gestr. Heer, wat my, tot vol-

voldoening aan uwe begeerte, te binnen gekomen is. Kan het Uwe WelEd. van eenig nut zyn, in haar onzydig onderzoek, 't zal my hooglyk verheugen. Ondertusschen, is 't my lief, dat myn uitgegeven Schryfarbeid aan Uwe WelEd. niet ongevallig geweest is, en my de aangenaame gelegenheid verschaft heeft, om te betuigen, dat ik met schuldige agtinge blyve, enz.

Amst. 5 February,
1765.

VYFENVEERTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere * * * *.

Wel-Edele Gestrenge Heer!

Om op de voorgestelde Vraagen, met de vereischte naauwkeurigheid, te antwoorden, vind ik my niet in staat. 't Gene ik wegens de Inundatien in 't jaar 1672 in de *Vad. Hist.* heb aangetekend; is ten deele, naar my voorstaat, ontleend, uit een Collectie van Brieven en Stukken my uit den Haage gesuppediteerd. Doch ik twyfel, of men zelfs daarin uitvoerige en naauwkeurige berigten zal vinden. Het verdere was getrokken uit de aangehaalde Aantekeningen der Pensionarissen Vivien en Hop, waarvan ik Afschriften bezitte van eene nette hand. Doch die Aantekeningen zelven zyn niet zo naauwkeurig als men ze verlangen zou. Ik wil my egter uit hoogagting

voor

XLV. BRIEF. voor den Heere Vraager niet onttrekken van ten minsten iets op het gevraagde te antwoorden.

1. De kleine Sluizen en Verlaaten door welke de inundatien gemaakt zyn, zyn veelen in getal geweest, en voor my niet te specificeeren. De grooten heb ik in de Vaderl. Hist. XIV. D. bl. 94 genoemd, te weeten

Die by Heusden aan de Maaze.

Die by Gorinchem aan de Waal.

Die by Schoonhoven aan de Lek.

Die by Gouda aan den Ysfel en voornaamlyk de Goejanverwellen-Sluis, ten einde het Water de groote Wierikken.

Die by Bodegrave en by Alphen, zynde de Goudsche-Sluis in den Ryn, en

Die aan den Hinderdam in de Vegt, in welker plaats naderhand de Sluis te Muiden gelegd is.

2. Alle de Polders die geinundeerd geweest zyn, met naame aan te wyzen, is voor my niet doenlyk.

Vivien tekent op 22 Juny aan, dat het Water door de geopende Sluizen te Dalem sterk invloeide; 't Land van Arkel en Heukelom heeft derhalve onder gestaan. En dit wordt bevestigd om dat Spyk naderhand deswegens remissie verzogt heeft.

Delfland en Rynland zyn ook op veele plaatsen geinundeerd geweest, gelyk uit de Aant. van Hop en Vivien op 24 Juny, 6 en 16 July blykt, en vooral de Landen onder 't Waterschap van Woerden bezuiden den Ryn, zo door 't sluiten van de

Sluis

Sluis te Bodegrave, als door 't leggen van een Dam aan de Goudsche Sluis, door den Prins van Oranje, gelyk my uit 's Prinsen Missive van 19 July gebleeken is. XLVI. BRIEF.

Zo zal 't ook omtrent de Vegt gelegen geweest zyn. Ter wederzyde van den Amstel is 't Land ook, door het doorsteeken der Polderkaaden, onder Water gezet, midsgaders door het doorsteeken van de Ringdyken der Diemer- en Bylemermeeren enz". gelyk ik in myn *Amst.* II D. XIX Boek heb aangetekend.

3. De inundatien zyn op veele plaatsen geconnecteerd geweest door het doorsteeken der naaste Polders. Doch waarschynlyk zal hier omtrent, zo wel als omtrent de byzondere geinundeerde Polders meer lichts te krygen zyn, uit de Requesten om remissie, die naderhand rykelyk van wege de geinundeerde Landen gepresenteerd zyn, en uit de Rapporten by Gecommitteerde Raaden op die Requesten uitgebragt.

4. Ik weet niet of 'er tegenwoordig kans zy om alle de Schansen en Sterkten die de avenues defendeerden aan te wyzen.

De Hoofdkwartieren zyn bekend. Silvius heeft in 't vervolg op Aitzema een kaart geplaatst, die in le Clercqs Historie overgenomen is, waarin veele byzondere posten van defensie getekend staan; doch ik weet niet hoe veel staat 'er op te maaken zy. 't Blykt uit het aangetekende in de Vaderl. Historie, dat men byzondere zorg gedraagen heeft voor 't verzekeren van den hoogen Ryn-

XLV. BRIEF. Ryndyk, de bekwaamſte avenu voor den vyand uit Utrecht, om in 't hart van Holland te dringen. De Prins hadt zyn hoofdkwartier aan de Sluizen te Bodegrave: hooger was de post aan de Nieuwerbrugge. Aan de andere Rivieren lag ook manſchap, op en aan de hooge wegen. Doch ik weet daarvan niet meer dan ik in de Vaderl. Historie aangetekend heb.

5. Ik beſluit, dat de Dam aan de Goudſche Sluis waarlyk gelegd geweest is, uit de misſive van zyne Hoogheid van den 19 July, die in de Not. van Vivien van den 20 aangehaald wordt. Costerus ſpreekt 'er van als voltrokken. (Hist. verh. bl. 165, 169, 219.) Doch p. 170 ontkent hy daarin de directie van den Prins.

6. Het project om den Lekdyk boven Schoonhoven door te ſteeken, meen ik dat van wege den Staat niet werkſtellig gemaakt is. Men ſchynt geoordeeld te hebben dat het Opperwater het Land te hoog onder water gezet zou hebben, daar, volgens het zeggen van den Heer 's Graavenmoer (by Costerus Hist. Verhaal, bl. 176.) men 't Land maar een voet beoogde te inundeeren: doch de Lekdyk is, naderhand, door den vyand doorgeſtoken, zo Commelin, Amſt. bl. 1207, 1211 aantekent, en Costerus, bl. 296.

Amſt. ——
1767.

SESENVEERTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere * * * *.

Wel-Edele Heer!

De Vaart der Hollanderen en Zeeuwen op de Westindien schynt, in, of kort na 't jaar 1581, begonnen te zyn. Immers de Staaten van Holland verklaarden, in dat jaar, wel te mogen lyden, dat die Vaart, door byzondere Persoonen, ondernomen werdt. (*Resol. Holl.* 10, 14 *Juny*, 7, 22 *July* 1581. *bl.* 266, 280, 318, 376). In 't jaar 1597, hadden Gerrit Bicker Pietersz., Schepen en Raad der Stad Amsterdam, en Jan Cornelisz. Leijen, van Enkhuizen, ieder eene Compagnie opgeregt, die, met Octroi der Staaten van Holland, of der Staaten Generaal, Schepen uitzonden naar Westindie, en zig eerlang samen vereenigden. (*Resol. Holl.* 3 *Sept.* 23 *Dec.* 1597. *bl.* 388. 603.) Zy schynen, in de *Registers der Vroedschap* deezer Stad N°. $\frac{8}{9}$ 8 Nov. 1599. f. 284.) *de Gecombineerde Compagnie negocieerende op Genoa*, dat is, *Guinea*, genoemd te worden. Ik weet niet, of zy, zo vroeg reeds, op Guiana, toen de Wilde Kust genaamd, en gelegen tusschen de Rivier Orenoque en de Rivier der Amazonen, en byzonderlyk op Essekebe gevaaren hebben. Doch 't zou egter zeer wel zyn konnen. De Laat schryft,

XLVI. BRIEF. aan de Orenoque, en dus niet naar Esſekebe. (*Groot Placaatboek*, I. *Deel*, *Col.* 603, 607).

Zo nu particuliere Zeeuwſche Koopluiden, na dien tyd, op Esſekebe gevaaren hebben, hebben zy 't gedaan, of 1. uit den naam en met verlof van de Compagnie; doch waarvan zy dan blyk zouden moeten toonen, 't welk my niet voorgekomen is. Of 2. onder oogluiking der Compagnie, 't welk geen regt geeft, dan zo lang de oogluiking duurt. Of 3. ter ſluik en zonder kennis der Compagnie, 't welk hen aan de pœnen, by 't Octroi geſteld, zou onderworpen gemaakt hebben. Hunne wooningen, zo zy 'er eenigen op Esſekebe gehad hebben, heeft men hen konnen laaten behouden; doch dit gaf hun geen regt, en vooral geen uitſluitend regt, om derwaards te vaaren en te handelen.

Ik blyf, enz.

Amſt. November,
1768.

ZEVENENVEERTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere JAN WAGENAAR.

Myn Heer!

Deedt niet de gemaekte vriendſchap my ſtoutmoediger worden, ik zou de vryheid niet durven gebruiken, UwEd. met myn ſchryven lastig te vallen; dan op deze vertrouwende, en hoopen-

pende dat ik UwEd. in gene noodiger bezigheden ſtooren zal, is myn allernedrigst verzoek of dezelve my ook eenige elucidatie zoudt kunnen en gelieven te geven omtrent de ligging van de twee na te noemene huizen, of liever Stegen, in Amſterdam, my voorkomende in twee Tranſportbrieven van den jare 1484, en 1488, die ik, in eene zaek van eenige importantie, gebruiken moet.

XLVII. BRIEF.

In de eerſte Brief komt een huis voor gelegen in den *Wyntmolen ſtraet*, en met een gangetjen uitkomende in *Claes Smits ſtege*; in de tweede, een huis in de *Wymelzyde*, uitkomende in de *Waterſteeg*.

Wat de *Wyntmolen ſtraet* betreffe, uit deszelfs beſchryving kan ik my een genoeg duidelyk begrip daer van maken, en deze beſchryving doorgaende, zou, na myn gedagten, dit huis moeten gelegen zyn tusſchen *den Dam* en de *St. Jacobs ſtraet*, om dat, volgens UwEds. ſtelling, dat gedeelte van den tegenwoordigen Nieuwendyk, in 't laetst der XV^de^ Eeuw, (en dus 1484), bepaeldelyk de *Windmolen ſtraet* wordt gezegd, terwyl 't ander deel, dat van de *St. Jacobs ſtraet* tot de *Haerlemmerſluis* ſtrekte, reeds den naam van *Nieuwendyk* bekomen hadt. De vraeg is dan maer of achter deze *Wintmolen zyde*, dat is, achter de ſpatie ſtrekkende van *den Dam* tot de *St. Jacobs ſtraet* toe, de *Smidsſteeg* zy gelegen geweest? Van de *Waterſteeg* zal ik ſtraks ſpreken.

Hoe duidelyk UwEds. beſchryving is, 't is voor vreemdelingen, als ik, altyd moeilyk zich een

XLVII. BRIEF. geographisch denkbeeld te maken van ſtraetjes en ſteegjes die ver af zyn.

Wat de *Smidsſteeg* belange, in uwen *Naem- en Plaetswyzer*, *I. Deel*, *I. Stuk*, vinde ik III. B. 18. de *Smidsſteeg* aen de *Westzyde* van de *Nieuwe zyds Achterburgwal*, en 'er volgt op No. 19 *Nieuwendyk*, waer uit ik beſluit dat deze Steeg op den *Nieuwendyk* uitloopt; maer nadien UwEd. ons op dat zelve No. 19 wyst tot III. L, alwaer ik vinde *Nieuwendyk* VAN DE OUDE TOT DE NIEUWE HAERLEMMERSLUIS, beſluit ik weder (*an bene vel male tu judica*) dat deze Steeg op dit aengeduide van den *Nieuwendyk* uitloopt; en dan proflueert hier uit (zoo ik niet misſe) dat dit gedeelte van den Nieuwendyk dat aen de oude Sluis grenst, (van de Nieuwe behoef ik niet te ſpreken, om dat die jonger is, en dus hier niet in conſideratie komt,) in 't laetst der XVde Eeuw, dat is, Ao. 1484, niet meer de *Windmolen zyde* heetende, ook hier niet kan bedoeld zyn, en dat deze Steeg, dus de *Smidſteeg* in quæstie ook niet zyn kan. De vraeg is dan nochmaels, of 'er mooglykheid is te definieeren waer deze Steeg ligge, of lag? te meer daer ik geen *Smidſtegen* vinde dan IV. A. II. IV. B en V. C. 38. g. in de *plaetswyzer*; doch onder deze kan het Steegje in quæstie niet wezen onder deze nummers, om dat ik uit dien zelven plaetswyzer zie, dat de Stegen, die onder die nummers ſtaen uitgedrukt, lange na 1484 geſticht zyn, ook liggen zy te ver af.

Dit omtrent de *Smidſteeg*.

Met

Met de *Watersteeg* ben ik even zeer verlegen; de *Wymelzyde*, komt my nergens voor, maer ik weet 'er niets van te maken dan de *Windmolen zyde*, (te meer alzoo ik het origineel noch niet in handen heb) in deze suppositie echter dat het de *Windmolen zyde* zyn zal, zoek ik weder te vergeevs de *Watersteeg*, achter, of omtrent, de spatie tusschen *den Dam* en de *St. Jacobs straet*, en zie onder de vier *Waterstegen*, by UwEd. aengehaeld, geen één die my te stade komt.

XLVII. BRIEF.

Zie daer myn zwarigheid, kan het zyn, ei lieve geev my eenige elucidatie, myn Heer, omtrend deze Stegen, zulks zal my meer dan gemeene verplichting opleggen, en my doen haken naer alle gelegenheden om te toonen hoe dankbaer ik ben voor bewezene weldaden, vergeev ondertusschen myne vrypostigheid, gebied my, indien ik UwEd. weder van eenige utiliteit kan zyn, en zyt verzekerd dat ik, die by occasie myn' complimenten verzoek aen de Heeren Huidecoper en Fontein, met oprechte hoogachting blyve, enz.

's Hage, 9 May,
1767.

H. V. WYN.

Zo even valt my (na ik dit geschreven heb,) in handen, een stuk als een Vyv-groot, waer op, zoo als men doorgaens denkt, het borstbeeld van Willem den Isten; Van Loon spreekt, meen ik, van deze Vyv-grooten niet, maer wel van Ryksdaelders of Ducatonnen; ondertusschen vinde ik

 dit

XLVII. BRIEF. dit fingulier, dat zy gemunt is Ao. 1596, daer echter Willem de Iste reeds Ao. 1584 vermoord is. Van Leicester, die reeds 1587 vertrok, kan zy niet zyn. Zy fchynt eerst tien jaer naer Willem den Iften gemunt te zyn, want op de keerzyde ftaen de 7 pylen, daer Groningen eerst overging Ao. 1594, en de 7de pyl wierdt in den fnoer der Unie.

AGTENVEERTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere H. VAN WYN (*).

Wel-Edele Heer!

Hoe genegen ik ben, om aan UweEd. begeerte, naar myn vermogen, te voldoen, zal UweEd., uit myn vaardig antwoord, konnen afneemen. Misfchien, zou het klaarder zyn, indien ik copien der twee Tranfporten van 1484 en 1488 voor my had, voornaamlyk, om dat dan, veelligt, blyken zou, of, in dezelven, van twee onderfcheiden huizen, of van een en het zelfde huis gefproken worde. Nu zal ik het zo klaar maaken, als ik kan.

't Is zeker, dat de *Oude* of *Oostzyde* deezer Stad,

(*) *Advocaat voor de Hoven van Juftitie in 's Hage: thans Penfionaris der ftad Briele. Lid van het Zeeuwsch Genootfchap te Vlisfingen, en van de Maatfchappy der Nederl. Letterkunde te Leyden.*

Stad, van ouds, de *Kerkzyde*, en de *nieuwe* of *Westzyde*, de *Windmolenzyde*, by verbastering *Wymel-* of *Wimelzyde*, gelyk Uwe WelEd. wel begreepen heeft, genoemd geworden is.

Door de eerſte, liep de *Kerkſtraat*, nu de *Warmoesſtraat*; door de tweede, de *Windmolenſtraat*, nu de *Nieuwendyk*. De laatſte, daar 't hier alleen op aankomt, liep, in de oudſte tyden, maar tot aan de S. Jacobsſtraat, om dat de Stad zig niet verder ſtrekte. Doch toen, omtrent den jaare 1420 en vervolgens, de Stad, langs en buiten den Dyk, verder uitgezet, en de Dyk zelf vernieuwd en verzwaard werdt, kreeg eerst het vernieuwde deel Dyks, tot aan de oude Haarlemmer Sluis, binnen welke een Stads Poort ſtondt, den naam van *Nieuwendyk*, die, naderhand, aan de gantſche *Windmolenſtraat* gegeven, en zelfs, tot tusſchen de twee Haarlemmer Sluizen, uitgebreid is.

Ondertusſchen behieldt men, in publique Acten, vooral in Tranſporten van huizen, liefst de oude naamen, en is 't dus geen wonder, dat, in den Brief van 1484, de naam van *Wyntmolenſtraat*, en in dien van 1488, de naam van *Wymelzyde* behouden is. Zelfs zie ik niet, waarom men deeze oude naamen, niet gevoeglyk, op de uitbreidingen van de Stad zou hebben konnen pasſen, en dus de voortloopende *Nieuwendyk* de *Windmolenſtraat* noemen, even als men de voortloopende graften der laatſte vergrooting, ook gelyk de ouderen, in dezelfde ſtrekking gelegen, de *Heeren-Keizers-* en *Prinſen-graft* genoemd heeft.

XLVIII. BRIEF. Het Huis in de Windmolenſtraat, uitkomende met een gangetje in *Claes Smyts ſtege*, kan dus zeer wel geſtaan hebben aan de Zuidzyde van den Nieuwendyk, tusſchen de twee Sluizen, en uitgekomen zyn in de *Smids-ſteeg*, in myn *Plaatswyzer* III. B. 18 aangeweezen: zynde dit een Steegje dat niet doorloopt, gelyk blykt, om dat 'er niets agter ſtaat: (zie het *Berigt* voor den *Plaatswyzer*,) en heeft Uwe WelEd. dus niet wel gevat dat het, volgens myne aanwyzing, op den Nieuwendyk uitkomen zou.

Het andere Huis, indien het een ander huis is, ſtaat aan de *Wymel-*, dat is, *Windmolenzyde*, en komt uit in de *Waterſteeg*. De zyde der *Windmolenſtraat*, naar 't *Water* of *Damrak* toe, werdt van ouds, de *Waterzyde* genoemd. (*Renteb. van 't H. Geests-Gasth.* Lr. B. p. 16. *Keurb.* A. f. 21.) Doch ik ken hieromtrent geen *Waterſteeg*. 't Kan nogtans zeer wel zyn, dat een der Steegen die van den Nieuwendyk naar 't Water geloopen hebben, oudtyds, de *Waterſteeg* geheeten heeft. De naamen onzer Steegen zyn zo dikwils veranderd, dat dit het uitvinden derzelven zeer moeilyk maakt.

Doch zo dit Huis het zelfde met het eerstgemelde mogt zyn; 't welk, vermoedelyk, uit de Tranſporten blyken zal; waarom zou dan *Claas Smits-ſteeg*, welke haaren naam naar een perſoon, die omtrent, of op den hoek derzelve ſchynt gewoond te hebben, gekreegen heeft, ook niet de *Waterſteeg* konnen geheeten hebben, om dat zy naar 't *water* der *nieuwe graft* uitliep: en in dit ge-

geval, zou het Huis in quæstie, aan de overzyde, en verder op den Nieuwendyk, moeten gezogt worden.

In een onzer Stads Registers (*Groot Memor.* N. I. f. 213 verſo) ſtaat eene Acte van 16 November 1496 geboekt, waar by zekere *Claas Smit* aanneemt te maaken en te onderhouden den Wal *bezyden ende after zyne huizinge, ſtaende aldernaest an die buyten Haerlemer Poirte.* Zou dit dezelfde man, en dezelfde huizing ook zyn, daar Uwe WelEds. Brieven van ſpreeken? Ik vermoed van ja.

Zie daar, Myn Heer, het weinige, dat my tot opheldering der voorgeſtelde Topographiſche duisterheid, voorgekomen is. Gebruik het, daar het Uwe WelEd. dienen kan, en vertrouw, dat ik my, met opregte agting en aanbieding van verderen dienst, onderſchryve, enz.

Amſt. May,
1767.

Ik heb my altoos verbeeld, dat het Kopſtuk, op de bekende Stooters of Vyf grooten, dat van Filips den II, niet dat van Prins Willem van Oranje is, en dat de Muntmeesters den ſtempel deezer munt bewaard en gebruikt hebben, na dat de eerſte reeds afgezwooren, en de andere geſneuveld was.

NE.

NEGENENVEERTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere JAN WAGENAAR.

Myn Heer!

Een doodelyke krankte is oorzaek dat het ingeslootene niet eerder UwEd. is geworden.

Thans bezig zynde het Iste Deel van het Charterboek van Mieris door te loopen, en my bevindende aen de Charters onder Floris den Vden, vinde ik het aenmerkelyk, dat, zoo lang de Graef onder voogdy van Alyt van Henegouwen ſtond, de Chartres op haren naem als *tutrix* wierden uitgegeeven, zo als natuurlyk was, edoch, dat, deze voogdy niet langer dan tot in den jare 1264 geduurd hebbende, (zoo als my klaer ſchynt te blyken uit een Charter van dat jaer in dato 24 Juny,) (Charterb., Iste D. p. 339) en de Graef zederd, zeer waerſchynlyk, onder de *tutéle* van Otto van Gelder geraekt zynde, men nooit eenig Charter van dien Otto als Voogd van Holland vindt, maer in tegendeel, dat voor Floris zelve en *zynen Raed*, in 1265 9 *Sept.* (en dus op zyn elfde jaer,) een verdrag geſlooten is, 't geen hy bezegelde, even als hy op den 14 *Jan.* 1266 aen die van Delft *by Raede zyner hoger mannen* mede onder zyn zegel een Privilegie gaf, en op den 23 *Octob.* 1266 zulks op zyn naem noch eens deedt, zonder zelfs van zyn Raed te ſpreken:

de

de vraeg is dan of UwEd. ooit eenig Charter van gemelden Otto, als voogd van Holland of van Floris ontmoet hebbe? zoo niet, kan men de voogdy van dezen Otto, uit de Charters, zoo ik meen, niet ligt bewyzen. 'Er was iemand onlangs, die 'er uit meende te kunnen opnemen, dat de Graef waerlyk niet meer onder voogdy stondt; maer waer is het bewys, dat onze Graven op hun elfde jaer meerderjarig wierden? De Historische berichten, ook by Stoke en anderen, spreken dit in opzicht van Floris den V^den tegen, schoon ik het by Stoke merkwaerdig vinde, dat hy den Graef eerst doet *trouwen* en daer na *meerderjarig* verklaerd; waer in hem anderen somtyds volgen.

Indien men nooit eenig Charter van Otto in opgemelde qualiteit vondt (zoo als men by Mieris, voor zoo ver ik zie, niet doet) zou ik liefst denken, dat Otto den minderjarigen Graef in de Diplomata hebbe doen verschynen, om dus zelve achter den scherm te zitten, en bevrydt te zyn voor de kwade gevolgen, die deze of geene gift enz. by de tegenparty konde verwekken; ook hadt Otto een voorbeeld voor zich in Floris den IV^den, die, in Mai 1223 op eigen naem keuren gaf, schoon, (als UwEd. in deszelfs Vaderl. Hist. II D. p. 356 en 375, mynes bedunkens te recht meent) nog onder Voogdyschap staande.

't Zal my zeer verpligten wanneer UwEd. nopens 't een en ander my deszelfs considerätiën geliefde mede te deelen: zynde het, om 'er dit nog ter loops by te voegen, thans het gevoelen van

een

XLIX. BRIEF. een geleerd Man, dat men hier te lande op het 12de Jaer meerderjarig wierdt, 't geen echter, indien het was, (gelyk het van sommige plaetsen kan bewezen worden) ons hier niet zou kunnen doen denken, dat uit dien hoofde bovengemelde diplomata zonder naem van Voogd gegeeven zyn, want Floris de Vde was 1264. 9. Sept. nog maer elf jaer, en Floris de IVde wierd in Mai 1222, nog geen twaelf jaer oud zynde, door den Keizer tot getuigen genomen, (Ch. b. Iste D. p. 180.) daer Mieris een verkeerde noot gemaekt heeft (2).

Maer ik houde UwEd. op, permitteer my dan met de gedistingueerdste hoog-achting te blyven

's Hage 28 Maart,
1770.

H. V. WYN.

VYFTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere H. VAN WYN.

Wel-Edele Heer!

Leed was 't my te verstaan, dat eene doodelyke krankte het ophouden der ontvangene stukken, die, 's daags na de ontvangst, door my voortgezonden zyn, veroorzaakt heeft; doch lief, dat Uwe WelEd. nu wederom hersteld is.

Ik kan, tot hiertoe, niet zien, dat 'er eenige gegronde reden zy, om te vermoeden, dat onze Graaven met de elf of twaalf jaaren, mondig

wer-

werden. Men liet hen, 't is waar, *comparee-ren* by het doen of bevestigen van giften; men stelde de Giftbrieven op hunnen naam, of men liet ze hen bezegelen, terwyl zy nog zeer jong waren. Doch, zo zulks alleenlyk eershalve geschiedde, volgt 'er niet uit, dat men, ten hunnen behoeve, verandering maakte, in 't gene de Wetten, omtrent de meerderjaarigheid, bepaald hadden. De Aartshertog Filips begon eerst, toen hy volle zestien jaaren bereikt hadt, op eigen naam alleen te regeeren. Voor dien tyd, geschiedde alles op den naam van Maximiliaan en hem. Karel, zyn Zoon, was vyftien jaaren oud, toen hy, van onder zyns Grootvaders Voogdye, ontslaagen werdt. In de oudste tyden schynt men 't ook zo begreepen te hebben. Onze Kronyken gewaagen van eene Voogdyschap over Dirk den V, die eenige jaaren geduurd heeft; en hy was veel ouder dan twaalf jaaren, toen hy zelf de Regeering aannam. Vrouw Petronelle is ook, eenige jaaren, Voogdes van haaren Zoon, Dirk den VI, geweest. En Floris de IV schynt onder de Voogdy van Gerard van Gelder gestaan te hebben, toen hy twaalf jaaren oud was. Floris de V heeft, volgens onzen Melis, verscheiden' Voogden, en zyne Moeije Aleid tot Voogdesse gehad. My zyn wel geene brieven bekend, die op den naam van Otto van Gelder, als Voogd, gegeven zyn. Misschien heeft hy 'er geenen gegeven. Misschien, zyn ze nog niet ontdekt. Doch hieruit volgt niet, dat hy, by zyne party, immers in

L. BRIEF.

Zee-

L. BRIEF. Zeeland, niet voor Voogd erkend werdt, tot dat Floris *te finen jaren quam*, gelyk Melis fpreekt, dat is, meerderjaarig werdt. Graaf Otto moest toen Zeeland ruimen, dat, door Floris, Vrouw Aleids Zoon, beregt werdt. De jonge Graaf bediende zich, in Holland, federt, wederom van den raad zyner Moeije, Aleid, die, nog in 1273, een' brief voor die van Dordrecht, nevens hem, bezegelde (zie *Balen* bl. 429). Ik vermoed nog, dat Graaf Floris de V, tot in 't jaar 1269 of 1270, dat is, tot dat hy vyftien of zestien jaaren bereikt hadt, onder Voogdye geftaan heeft; zelfs getrouwd zynde; want waarom hy minder dan zyn Zoon Jan de I? De Franfche Koningen van den tweeden en den derden ftam waren, tot op deezen tyd toe, niet meerderjaarig geweest, voor dat zy een en twintig jaaren bereikt hadden, fchoon zy, gelyk van Lodewyk de IX blykt (*Voiez Velly* Tom. V. p. 163, 178.) voor dien ouderdom, getrouwd waren, en brieven op hunnen naam gegeven hadden, (Vide *Marten. & Durand Vet. Monum.* Tom. I. p. 1206, 1207, 1219, 1221 &c.) Filips de III, *Le hardi* bygenaamd, was de eerfte, die in 1270, de meerderjaarigheid der Koningen op veertien jaaren bepaalde (*Velly* Tom. VI. p. 256.) Naderhand, ftelde Karel de V, in 1374, dat zy meerderjaarig zouden zyn, als zy in hun veertiende jaar waren getreden (*Villaret*, Tom. X. p. 309.). Wat waarfchynlykheid is 'er dan dat onze Graaven vroeger meerderjaarig zouden geworden zyn? Te minder, daar de oude en

laa-

laatere wetten en *conſtumen* de meerderjaarigheid, die iemant in ſtaat ſtelde, om in regten te antwoorden, te verkoopen en te ſchenken, op vyftien jaaren bepaalden. *Leg. Ripuarior.* Tit. LXXXI. *Leg. Burg.* Tit. LXXXVII. *Edit. Georg.* C. 185. 394. De Wet der Westgothen ſtelde, dat Jongmans of Dogters niet getuigen, noch uiterſten wil maaken mogten, voor zy volle veertien jaaren bereikt hadden. (*Libr.* II. *Tit.* IV. *Leg.* XI. *Tit.* V. *Leg.* XI. C. 1903. 1907.) En zo zy ouderloos waren, moesten zy, tot hun vyfentwintig jaaren toe, onder voogdye ſtaan. (*Lib.* IV. *Tit.* III. *Leg.* I. C. 1966.) Op zulke en diergelyke Wetten, rustte de Handvest van Floris den V zelven, van den jaare 1290, voor het grootſte gedeelte van Zeeland, (zie Mieris I. 511 enz.) waar men, in 't CX. Lid, leest: *Elc man hoeft ſal hebben ſine jare ende comen op 't ſine, als hi out es vuhtien jaer na dien dach dat hi gheboren es. Ende elc wyf hoeft te haren* XII *jaren.* — 't Zelfde is bepaald, by de laatere Keure voor Zeeland van den jaare 1495, waarin ook veele ſchikkingen op de Voogdyſchap over onmondigen gevonden worden, met opzigt op welken, agt ik, men (Cap. II. Art. XXXII.) leest: *Item dat in deeſe nieuwe vooghdye hier boven geſchreven die Grave oft Gravinnen heuren kinderen oft Mambour 's Lands, ende de gene die van heuren bloede gekomen zyn niet begrepen en zyn, maer ſullen blyven even verre als elck van henlieden aengaet, alſoo ſy van ouden tyden geweest hebben.* By Smallegange, bl. 347. In

L. BRIEF.

L. BRIEF. Zuidholland heeft men, nog in de zestiende eeuwe, verſtaan, dat de knegtjes zestien, en de meisjes vyftien jaaren oud moesten zyn, eer zy mondig geagt werden. Van der Eyck, bl. 411. Al 't welk my voor zeer waarſchynlyk doet houden, dat onze Graaven nooit, met hunne twaalf jaaren of vroeger, voor meerderjaarig erkend zyn. Kan Uwe WelEd. my egter eenig bewys van het tegendeel aan de hand geeven, 't zal my ten hoogſten aangenaam zyn.

Inmiddels, blyf ik met opregte agtinge, enz.

Amſt. 7 April,
1770.

EENENVYFTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere JAN WAGENAAR.

Myn Heer!

In desſelfs uitmuntende Vaderl. Historie, II Deel, p. 61. zegt UwEd., Lotharius viel het Land tusſchen den Ryn en de Schelde ten deel, en derhalven alle de Zeeuwſche Eilanden, benevens een gedeelte van het tegenwoordig Holland, *Utrecht*, en een gedeelte van Gelderland, uit welke woorden ik denken zoude dat UwEd. van mening is, dat de Stad Utrecht toen geheelenal aen Lotharius kwam; en dit komt zeker ook best (myns bedunkens) overeen met de verdeeling in 870, tusſchen Carel en Lodewyk, waerin Lodewyk *Utrecht* eerst kreeg: edoch de vraeg is, meent

Uw-

UwEd. dat UTRECHT *in den jare* 843 *ten* OOSTEN, *of wel ten* WESTEN *des Rhyns gelegen heeft?* Zoo het eerste, dan schynt Utrecht tot Lodewyks aendeel gehoord te hebben, want dan legt het *rechts* aen den Ryn, en Lodewyks gebied begon van dien rechter oever af, (*a Rheno versus orientem*, zegt Gothefrid: Viterbiensis &c.) en dan strydt het misschien tegens de verdeeling van 870 en UwEds. gevoelen: zoo het laetste, dan heeft Lotharius 'er, naer myne meening, 't gebied gevoerd; maer, dan weet ik niet wel hoe Lodewyk van Germanien aen Bisschop Hungerus naderhand vergunt, niet alleen eenige vryheden door vorige O: Frankische Koningen gegeven, maer ook zegt, *liceat nostro fideliter parere imperio*, welk een en ander te vinden is by Heda, p. 55, in een Charter 't geen ik voor echt houde, en in het 854ste jaer des Heilands vertrouw te kunnen aentoonen gegeven te zyn., enz.

LI. BRIEF.

's Hage, 20 Octob.
1770.

H. V. WYN.

TWEEENVYFTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere H. VAN WYN.

Wel-Edele Heer!

Tot oplossing van de zwaarigheid, wegens de aloude gelegenheid van Utrecht, in Uwe WelEds. zeer geëerden van den 20 deezer voorgesteld,

LII. BRIEF. ſteld, dient, dat de eerſte aanleg van Utrecht klaarlyk geweest is aan de linkerzyde van den Ryn. In de Reiskaart van Antonyn, (p. 369. *Edit. Wesſ.*) waar de weg langs de linkerzyde des Ryns aangeweezen wordt, (want aan de regterzyde hadden de Romeinen geen beſtendig gebied gehad, en derhalven geene gemeene wegen aangelegd,) ontmoet men ons TRAJECTO. Naderhand is de Plaats, gelyk meer anderen, uitgelegd tot over den Stroom, en dus als van den Ryn doorſneeden. Heda ſchryft hierom te regt (p. 5.) *Situm urbis oram Rheni* VEL UTRAMQUE POTIUS RIPAM *complexum fuisſe nemini dubium.* Doch hoe vroeg deeze uitlegging begonnen zy, beken ik niet te weeten. In 't jaar 843 verkreeg, volgens de *Annales Bertiniani*, welken ik in de *Vaderlandſche Historie*, II. Deel, bl. 61. volge, Lodewyk al wat *over den Ryn* [*ultra Rhenum*] gelegen was. *Ultra* betekent hier ongetwyfeld ter regterzyde, om dat Spiers, Worms en Mentz, Steden, die ter linkerzyde des Ryns lagen, en hem ook werden toebedeeld, *citra Rhenum* geplaatst worden. Lotharius verkreeg het Land tusſchen den Ryn en de Schelde, daar Utrecht ook onder moet geweest zyn, immers zo ver het ter linkerzyde des Ryns lag, of zo de Stad zig toen al tot op de regterzyde van den Stroom uitgeſtrekt heeft, zal de nieuwe uitlegging als een aanhangſel van de oude Stad met deeze aan Lotharius overgegaan zyn. Na de dood van Lotharius is Lotharingen, waar onder de Nederlanden, zo ver zy bewesten den Ryn lagen, behoorden, aan zynen Zoon Lotharius over-

ge-

gegaan, of mogelyk hadt de Vader het hem al by zyn leeven gegeven. Immers de *Annales Bertin.* hebben op 't jaar 855 deeze woorden: *Lotharius totam* FRESIAM *filio ſuo Lothario donat. Freſia* of Friesland, zo ver het bewesten den Ryn tusſchen Nieuwmegen en de Zee lag, was het zelfde met Lotharingen, of 'er ten minſten een voornaam deel van. En 't was dit Lotharingen, welk, in 870, onder Karel en Lodewyk, Oomen van den jongen Lotharius, verdeeld werdt. Lodewyk bekwam toen eerst Utrecht, volgens de *Annales Bertiniani*, overeenkomſtig met myne meening. 't Is my ook waarſchynlyk, dat de Brief by Heda, p. 55. door deezen Lodewyk gegeven is, doch niet in 't jaar 854, maar in 't jaar 869. Hungerus was, 't is waar, toen reeds dood. Maar de Brief zegt ook *præesſet*, niet *præest;* en noemt geen anderen Bisſchop, om dat de Stoel na Hungerus, volgens Heda, p. 63, eenige jaaren ledig geſtaan heeft. De inhoud van den Brief nu past zeer wel op 't jaar 869. Lotharius de II was toen reeds dood, en Lodewyk ſchreef zig reeds zyn Ryks aandeel toe, 't welk hem in 't volgende jaar voor een merkelyk gedeelte werdt afgeſtaan, by verdrag. Hy kon derhalven Utrecht zeer wel aanmerken als reeds verpligt om hem onderdaanig te zyn. Doch ik erken, gelyk Buchelius op Heda ook te verſtaan geeft, dat 'er dan in 't jaartal der Regeeringe een misſlag onderſteld moet worden, en dat men niet XXI. maar XXIX. leezen moet, enz.

LII. BRIEF.

Amſt. 23 Octob. 1770.

LIII. BRIEF.

DRIEENVYFTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere JAN WAGENAAR.

Myn Heer!

Gelyk wy in de waereld zyn om te leeren, en een kind somtyds iets zien kan, 't geen 't oog van een man ontglipt, zo ſtae my toe deze volgende aenmerkingen op UwEd[s]. Misſive van den 23 deezer te waegen.

UwEd. is van gedachten, uit de plaets van het Charter van Koning Lodewyk van Germanien *præesſet* en niet *præ-est*, als mede daer uit, dat in 't voornoemt Charter *geen ander Bisſchop* dan Hungerus *genoemd wordt*, te moeten beſluiten, dat *Hungerus*, by 't geven van 't zelve, *reeds dood was;* dan het ſchynt my, behoudens UwEd[s]. meerdere kundigheid, niet toe, dat deze gevolgtrekking doorgaet. 1°. Om dat het *imperfectum*, *præesſet* hier gevoeglyk kan begrepen worden, in het (om my zoo uit te drukken) *dispoſitief* van Koning Lodewyk te ſtaen voor het *præſens*, *præ-est*, zoo als men in het verzoek, (Request) 't geen Hungerus aen den Vorst vertoonde (*obtulit obtutibus nostris*) zal gezegd hebben.

2°. Om dat de lezing van *præ-esſet* niet algemeen is, ſtaende by *a Leidis Annal. L. 5. Cap. 29. præ-est.*

3°. Om dat, in den Brief zelven, de vryheid der Kerke aen *gemelden Bisſchop* en zyne opvolgers wordt toegeſtaen, *liceat* (ſtaet 'er) *memorato præ-ſuli*,

Juli, *suisque successoribus possidere*, &c. (Heda, p. 55). Uit al het welke ik meen te mogen besluiten, dat Hungerus *ten tyde der gifte noch in leeven was.*

LIII. BRIEF.

Hoe meer ik, voor 't overige, dit Charter beschouwe, hoe meer ik my verzekere dat het in geen ander jaer dan 854 gegeven zy; 't geen ik in myne Verhandeling over 't zelve ten duidelykste zal trachten aen te toonen. UwEd., 't is waer, gelieft te zeggen, *de inhoud van den Brief past zeer wel op* 869, *Lotharius* II *was toen reeds dood*, maer, ſtae my toe, hier omtrent UwEd. te mogen herinneren, dat de *datum* van dit Charter is 18 *Mey*. Zoo het dan al van 869 ware, zou het echter op dien datum, als van zelve ſpreekt, moeten blyven; maer toen was Lotharius II noch niet dood; hebbende UwEd. zelve, in de *Vaderl. Historie*, II. *Deel*, *bl.* 73. zeer wel, uit de *Annales Fuldenses*, vermeld, dat die Keizer eerst in *Hooimaend* 869 overleed.

Uwe edelmoedigheid vergeve my 't aengemerkte, 't geen ik niet ter nederſtelle uit laege bedilzucht, maer, om dat het ons beiden om de waerheid der zake te doen is, zonder onderſcheid, waer ze gevonden, of door wien ze gezegd wordt. Niet te dwaelen is bovenmenſchelyk; minst te dwaelen de eigenſchap der grootſte mannen; en 't is onder de zodanigen, dat ik UwEd. in 's Lands aloude Historie altyd tellen zal, enz.

's Hage, 28 Octob.
1770.

H. V. WYN.

LIV. BRIEF.

VIERENVYFTIGSTE BRIEF.

A Monſr. le Marquis de ST. SIMON (*).

Monſieur le Marquis!

Que les quatre Camps Romains, que Civilis attaqua ſur la fin de la Guerre, etoient ſitués ſur la rive droite du Rhin, & par conſequent en Germanie, ne me paroit pas vraiſemblable. Voici mes raiſons.

1. *Tous les Camps Romains, dont ont ſait la ſituation avec certitude, ou tres grande vraiſemblance, etoient ſitués ſur la rive gauche du Rhin, dans les deux Germanies, Provinces Gauloiſes, & dans l'Ile des Bataves, comme Maguntiacum, Bonna, Noveſium, Gelduba, Castra Vetera, Asciburgium, & les Camps, que les Caninefates & les Friſons attaquerent, au commencement de la Guerre.*

2. *Les Romains ne jugerent pas encore à propos, d'élever des Forts au delà du Rhin, & quand Corbulon l'entreprit, il receut ordre de l'Empereur de retirer ſes Guarniſons, en decà de la Riviere*, Tacite Ann. *XI.* 19. *Trajan l'a entrepris depuis* (Eutrop. *VIII.* 2. Ammian Marcell. *XVII.* 1.) *mais, á ce qu'il paroît, avec peu de ſucces. Du moins les Panegyristes inſinuent, qu'on craignoit dans les Gaules*

(*) *Chevalier de l'Ordre de Malthe.*

VERTAELING

VAN DEN

VIERENVYFTIGSTEN BRIEF.

Dat de vier Romeinsche Legerplaetsen, welken Civilis aentastte op 't einde van den Oorlog, gelegen waren aen den rechter oever des Ryns, en bygevolg in Germanie, schynt my niet zeer waerschynelyk. Zie hier de reden welke ik daer voor heb.

1. Al de Legerplaetsen der Romeinen, van welken de legging zeker, of zeer waerschynelyk bekend is, lagen aen de slinker oever des Ryns, in de twee Germanien, in de Gaulische Provintien, en op het Eiland der Batavieren, gelyk Maguntiacum, Bonna, Novesium, Gelduba, Castra Vetera, Asciburgium, en ook de Legerplaetsen, die de Caninefaten en de Friesen aenvielen in 't begin van den Oorlog.

2. De Romeinen hielden het als nog ongeraeden Sterkten aen de overzyde van den Ryn op te regten, en toen Corbulo het ondernam, ontving hy bevel van den Keizer om met zyne Garnisoenen te rug te trekken aen deeze zyde van de Rivier, (*Tacit. Ann.* XI. 19.) Trajanus ondernam het naderhand (*Eutrop.* VIII. 2. *Amm. Marcell.* XVII. 1.) maer, naer 't schynt, met geen goed gevolg. Ter minsten de Lofredenaers willen ons beduiden, dat men in 't Gaulische voor een inval der

LIV. BRIEF. *les les Invasions des Germains, quand le Rhin etoit passable à gué en été.* (Mamert. Panegyr. Maxim. Hercul. *Cap. VII.* Eumen. Panegyr. Constantino *Cap. XI.*) *Mais s'il y avoit eu des Forts au delà du Rhin, les Guarnisons auroient pu disputer le passage aux ennemis, en été comme en hyver. Ce n'est que dans le quatrieme Siécle, que Valentinien batit, par ci par là, un Fort au delà du Rhin.* Amm. Marcell. *XXVIII.* 2.

3. *Cette Riviére separoit, dans le tems de Civilis, comme dans celui de Cesar, l'Empire & les Provinces Romaines de la Germanie.* (Cæsar de Bello Gallico *I.* 31. *IV.* 16. Tacit. de Morib. Germ. *I.* Florus *III.* 12.) *Dont les Romains n'a avoient point des Possessions sur la rive Germanique.*

4. *Le recit de Tacite me paroit confirmer la supposition, que les quatre Camps etoient dans l'Isle. Civilis, ayant brulé ou Batenbourg ou Nimegue, passe dans l'Isle.* [*Les Annales de Culemborch* (A. W. K. Voet, van Oud-Heusden, Beschr. van Culemborg, *bl.* 11.) *font foi, que Culemborch est bati en* 1144. *Est il croyable que ce nom vient de Civilis si longtems oublié? Mais soit ici, soit ailleurs, Civilis avoit ses Terres dans l'Isle.*] *Tutor et Clasficus le suivent, en passant le Rhin.* Transiere Rhenum Tutor quoque & Clasficus *dit Tacite* (Hist. *V.* 19.) QUOQUE, *c'est á dire, comme Civilis avoit fait. Ils viennent donc ausfi dans l'Isle. Tacite y ajoute,* (*Cap.* 20) *que Civilis avoit encor une petite Guerre à finir, contre quatre Camps mediocres.* Tantumque bel-

Germaenen vreesde, wanneer de Ryn in den Zomer waedbaer zyn zou, (*Mamert. Panegyr. Maxim. Hercul.* Cap. VII. *Eumen. Panegyr. Constantino* Cap. XI.) zo 'er dan Sterkten geweest zyn aen de overzyde van den Ryn, zouden de Garnisoenen den overtogt aen de vyanden hebben konnen betwisten, zo wel in den zomer als in den winter. Het was eerst in de vierde Eeuw, toen Valentiniaen hier en daer, aen de overzyde des Ryns een Sterkte gestigt heeft, *Amm. Marcell.* XXVIII. 2.

3. Deeze Rivier scheidde, ten tyde van Civilis, gelyk reeds in dien van Cesar, 't Ryk en de Romeinsche Provintien af van Germanien, (*Cæsar de Bello Gallico* I. 31. IV. 16. *Tacit. de Morib. Germ.* I. *Florus* III. 12.) De Romeinen hadden dus geene Bezittingen over de Rivier, in Germanien.

4. Het verhaal van Tacitus bevestigt, dunkt my, myne onderstelling, dat de vier Legerplaetsen op het Eiland lagen. Civilis, Batenbourg of Nimegue verbrand hebbende, trok te rug op 't Eiland. [Volgens de Beschryving van Culemborg, bl. 11. blykt het, dat Culemborg gebouwd is in 1144: is het gelooflyk dat deeze naam van Civilis komt, toen reeds zo lang vergeeten? Civilis, 't zy hier of elders, hadt op het Eiland zyn goederen.] Tutor en Classicus volgden hem, ook den Ryn overtrekkende, QUOQUE, *ook*, zegt Tacitus (Hist. V. 19.) dat is te zeggen, gelyk als Civilis gedaen hadt. Zy kwamen dan ook op 't Eiland. Tacitus voegt 'er by (Cap. 20) dat Civilis nog een kleine Oorlog hadt af te doen, tegen vier middelmaetige

Le-

LIV. BRIEF. belli superfuit, ut præsidia cohortium, alarum Legionum, modicis vicis quadripartita, Civilis invaserit. *Mais ou? Dans l'Isle, à ce qu'il me semble. Car, hors de l'Isle, il y avoit bien plus à faire, contre l'Armée entiére de Cerialis. Civilis & ses Alliez attaquent donc les quatre Camps. Mr. le Marquis de St. Simon suppose, que Civilis passe le Rhin, pour faire cette attaque. Mais c'est ce que Tacite ne dit pas. Il l'a conduit dans l'Isle. Mais il ne dit nullepart, qu'il en sort pour faire l'attaque. Ainsi l'attaque paroit être faite dans l'Isle. Là pouvoient être, entre autres, les Quartiers principaux* [Præsidia] *de la seconde & dixieme Legion, dont les Corps mêmes accompagnérent Cerialis* (Tac. *V.* 14. 19) *& aparemment une partie des Troupes, assemblées sous Aquilius* (Tac. *IV.* 15). *Apres l'attaque, Civilis passe, le Rhin à la nage. Il arrive chez ses amis, les Germains, si l'attaque s'est faite dans l'Isle; mais si elle s'etoit faite hors de l'Isle, il seroit arrivé sur le territoire Romain, ce qui n'est pas aparent.*

Il est vrai qu'on avoit rapporté à Hordeonius Flaccus, que les Romains etoient poussés hors de l'Isle, dés le commencement de la Guerre pulsum Batavorum insula Romanum nomen (*Tacit. IV.* 18.) *Mais il me semble, que les rapporteurs tremblans* [trepidi nuntii] *avoient aggravés le malheur. Car Tacite raconte, que les Caninefates & les Frisons avoient seulement ruinés deux Quartiers d'hyver les plus proches de l'Oceàn* (*Hist. IV.* 15). *Si c'etoient les plus proches; il y en restoient donc encor des autres, plus eloi-*

Legeringen. Maer waer lagen die? Op 't Eiland, zo als 't my toeschynt. Want, buiten het Eiland, was 'er vry wat meer voor hem te doen, tegen de gantsche magt, namelyk, van Cerialis. Civilis en zyne Bondgenooten tastten dan de vier Legerplaetsen aen. De Marquis de St. Simon meent dat Civilis de Rivier overtrok om deezen aenval te doen, dan zulks zegt Tacitus niet. Hy heeft Civilis op het Eiland gebragt; maer hy zegt nergens dat hy 'er weer af ging om dien aenval te verrigten. Zo dat deeze attaque op het Eiland schynt geschied te zyn. Alwaer, onder anderen, konden zyn de voornaeme Kwartieren, (*Præsidia*) van het tweede en tiende Legioen, welks grootste gros Cerialis zelf verzelde, (*Tac.* V. 14. 19) en waerschynelyk ook een gedeelte der Benden, verzameld onder Aquilius (*Tac.* IV. 15). Na den aenval trok Civilis den Ryn, zwemmende, over, en toen kwam hy by zyne Vrienden de Germaenen, indien de Attaque op het Eiland voorgevallen is; maer zo dezelve gebeurt zy buiten het Eiland, dan zou hy, den Ryn overzwemmende, op het grondgebied der Romeinen gekomen zyn, 't welk niet waerschynelyk is.

LV. BRIEF.

't Is waer, dat men in 't begin des Oorlogs aen Hordeonius Flaccus berigtte dat men den Romeinen uit het Eiland verjaegd hadt, *pulsum Batavorum insula Romanum nomen* (*Tacit.* IV. 18.) Maer het schynt my toe, dat de verschrikte boodschappers (*trepidi nuntii*) het ongeluk vergroot hebben. Want Tacitus verhaelt, dat de Caninefaten

en

eloignés de l'Ocean, & dans l'Isle. Et je croi que ces autres etoient ceux de Batavodurum, Arenacum, Grinnes, & Vada; dont on en trouve un avec le nom de Harenatio *dans l'Itineraire d'Antonin, & deux, nommés* Grinnibus & Arenatio, *dans la Carte de Peutinger, à la coté gauche du Rhin, & ainsi point hors de l'Isle. Je pense, avec Cluverius, que la Riviere* Nabalia *peut bien être la Fosse Drusienne, continuée dans l'Ysel, & la Ville, du même nom, notre* Doesburg, *où il paroit avoir été le Pont, qu'on rompit pour traiter de la Paix. Civilis ayant passé le Rhin à la nage se trouvoit naturellement, sur la rive droite de la Nabalia; et Cerialis, après avoir ravagé l'Isle, sur la rive gauche.*

Voici mes remarques sur l'attaque des quatre Camps, que j'ai jetté sur le papier dans l'ordre ou desordre que les intervalles un peu favorables de ma fiévre me l'ont voulu permettre. Je les abandonne à votre jugement, & suis en vous temoignant ma reconnoissance pour vos Oranges refraichissantes, &c.

Ce 5de Juin,
1770.

en de Friesen alleenlyk twee Winterlegeringen, welken digst aen den Oceäen lagen, verwoest hadden (Hist. IV. 15). Zo deeze de naest aen Zee gelegene geweest zyn, dan bleeven 'er nog andere Legerplaetsen over, die op het Eiland verder van den Oceaen gelegen waren. En ik geloof dat deeze andere geweest zyn, Batavodurum, Arenacum, Grinnes, en Vada; van welker een men genoemd vindt *Harenatio*, in de Reize van Antoninus, en twee, met den naem van *Grinnibus*, en *Arenatio*, in de Kaert van Peutinger, aen de slinke zyde des Ryns, en dus niet buiten het Eiland. Ik vermoed, met Cluverius, dat de *Rivier Nabalia* zeer wel de Graft van Drusus kan geweest zyn, voortloopende tot den Ysfel, en de Stad, van denzelfden naem, ons *Doesburg*, waer de Brug schynt gelegen te hebben, die men doorbrak om over den Vrede te handelen. Civilis, den Ryn, zwemmende, overgetrokken zynde, bevond zig natuurlyk aen den regter oever der Nabalia; en Cerialis, na dat hy 't Eiland afgeloopen hadt, aen de slinke zyde.

LIV. BRIEF.

Zie hier myne gedagten over de attaque der vier Legerplaetsen, welken ik op 't papier gebragt heb in die orde of wanorde, naer my de gunstige tusschenpoozen der Koortse toelieten. Ik geef ze over aen uw eigen oordeel, terwyl ik, na myne erkentenis betuigd te hebben, voor UwEd. verfrisschende Oranje-appelen, blyve, enz.

Deezen 5 Juny,
1770.

VYF-

LV. BRIEF.

VYFENVYFTIGSTE BRIEF.

A Monſieur JEAN WAGENAAR.

Monſieur!

Comme je ſuis encore à tems de faire uſage de vos judicieuſes remarques, vous verrés qu'elles ne m'auront pas été tout à fait inutiles; en attendant que je puiſſe vous donner une Exemplaire de mon Livre, je me ſuis amuſé à rechercher dans mon Tacite ſeulement ces pasſages qui m'ont determinés à ſuivre l'opinion que je préſente, & que je ſuppoſe; mais que je ne veux pas asſurer avec autant d'intrepidité que le Chevalier Folard faiſoit.

Je ne ſaurois trop remercier Mr. Wagenaar de la complaiſance avec laquelle il a bien voulu ſe prêter au deſir ardent que j'avois, qu'il me communiquat ſes lumieres, & je le prie d'en recevoir de bien ſinceres remerciemens, & d'être asſuré de toute la reconnoisſance & des ſentimens d'eſtime avec les quels je ſuis, &c.

LE MARQUIS DE ST. SIMON.

VER-

VERTAELING

VAN DEN

VYFENVYFTIGSTEN BRIEF.

Vermits ik nog den tyd heb om gebruik te maeken van uwe verſtandige aenmerkingen; zo zult gy zien datze niet geheel nutteloos voor my geweest zyn, wanneer ik in ſtaet ben, waer naer ik wagte, om UwEd. een Exemplaer van myn Boek te bezorgen. Ik heb my verledigd om in myn Tacitus alleenlyk die plaetſen naer te zoeken, welken my bepaeld hebben, om het gevoelen te volgen, dat ik aenbiede, en onderſtel; maer dat ik niet dryven wil met die hartnekkigheid, gelyk de Ridder Folard gedaen heeft.

Ik kan UwEd. niet genoeg bedanken voor de heuschheid met welke UwEd. zig naer het heftig verlangen, dat ik had, wel heeft gelieven te ſchikken, in het mededeelen van uwe onderrigtingen; en ik bid UwEd. myne oprechte dank aen te neemen, en verzekerd te zyn, dat ik met alle erkentenis en gevoelens van agting ben, enz.

LE MARQUIS DE S^T^. SIMON.

S SES-

LVI. BRIEF.

SESENVYFTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere JAN WAGENAAR.

Myn Heer!

De verplichting, welke geheel Nederland, en Amfterdam in 't byzonder, aan UwEd. hebben, is zeer groot. Ook betuige ik myne dankerkentenis voor 't groote nut, getrokken uit den lofwaardigen arbeid van uwe welbefnedene penne, federt ik in myne uuren van uitfpanning my op de gefchiedenisfen van ons Vaderland heb toegelegd. Zo niet uwe vriendelykheid my van elders bekend was, zoude ik de vryheid niet durven gebruiken, my, door deze letteren, by Uw WelEd. te vervoegen, en in uwe kennis en vriendfchap aan te bevelen. — Voor eenigen tyd werde ik aangefpoord, van meer dan eenen kant, om aan myne belofte te voldoen, en eene volledige Historie van 't Compromis en de Smeekfchriften der Edelen, in de jaaren 1565 en 1566 ter verkryginge van vryheid in den Godsdienst en Burgerlyken ftaat overgeleverd, in 't licht te geven. Misfchien zou ik reeds handen aan 't werk geflagen hebben, zoo ik niet gewacht had op een affchrift van eene oorfpronglyke lyst der onderteekenaars in 's Hage berustende. Dit ftuk is my eindelyk verftrekt, waar uit ik zeer vele Edelen uit Brabant, Gelderland en Holland, die aan dat Compromis deel hadden,

heb

heb leeren kennen. Noch ben ik twee andere lysten machtig geworden, waar van de éénе uit Friesland afkomstig is, en de andere van den Heer van Mieris. Door behulp van deze drie geschreven lysten, gevoegd by de gedrukte lysten van Bor, Gouthoeven, van Leeuwen, Winsemius, Strada, en vergeleken met de naamen gemeld in uwe Vaderlandsche Historie, en in de Sententien van Alva, ben ik in staat om van de 400 onderteekenaars omtrent 350 op te geven, die my ten grooten deele in hun geslacht en bedryven van elders bekend zyn. — Ik neme de vryheid Uw WelEd. te vragen, of zy ook eenige lysten en andere stukken, tot dit Compromis betrekkelyk, bezit, die in de gedrukte historieschryvers niet te vinden zyn, en of UwEd. de vriendelykheid zou willen hebben om dezelve aan my mede te deelen, ten einde daar van een nuttig gebruik te maken? Hier door zoude my een ongemeene dienst geschieden, en door UwEd. aan de Vaderlandsche Historie mogelyk noch eenig licht worden bygezet. Voeg dan, Wel-Edele Heer, dit éénе noch by alle uwe groote verdiensten, verplicht my en Nederland noch sterker aan uwen arbeid. Verschoon myne vrymoedigheid in dezen gebruikt, en zie dezelve aan als een blyk van mynen eerbied, dien ik UwEd. by deze gelegenheid betuige, en waar mede ik my noeme, enz.

LVI. BRIEF.

Vlissingen, den 13 Oct.
1770.

J. W. TE WATER.

LVII. BRIEF.

ZEVENENVYFTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere JONA WILLEM TE WATER.

Wel-Eerw. en Geleerde Heer!

Sedert dat ik, met veel genoegen, gezien heb, uit Uwe Eerw. doorwrogt en befcheiden Verhaal der Reformatie van Zeeland: dat Uwe Eerw. voorhadt, eene Historie van 't vermaarde *Compromis*, of het Verbond der Edelen, in 't licht te geeven, heb ik verlangd, van den voortgang of uitflag van zulk een nuttig werk iet naders te verneemen, en nu verfterkt my de eere van Uwe Eerw. fchryvens van den 13 deezer in de gedagten, dat daarvan, haast, zo ik hope, iets goeds te wagten is; waartoe ik van herte wenfche, dat het Uwe Eerw. noch aan tyd en gelegenheid, noch aan lust ontbreeken moge.

Gaarne zou ik aan Uwe Eerw. verzoek voldoen, en uit myne aantekeningen iet, hoe weinig het ook zyn mogt, tot een gering blyk van myne agting voor uwen arbeid, aan Uwe Eerw., mede te deelen. Doch ik zie, met verwondering, welk een voorraad Uwe Eerw. reeds verzameld heeft. Lysten van ondertekenaars van 't Compromis, Edelen en Onedelen, bezit ik niet; en ik ken hier niemant

(*) *Predikant der Hervormde Kerke te Vlisfingen: Lid van het Genootfchap aldaer, en van de Leydfche Maetfchappy der Nederlandfche Letterkunde.*

mant die ze bezit. 't Eenige dat ik, om aan Uwe Eerw. begeerte te beantwoorden, zou konnen doen, zou beſtaan in naar te zien, of ik ook eenigen ondertekenaar kende, die nog aan Uwe Eerw. niet voorgekomen was; welk egter niet waarſchynelyk is, om dat Uwe Eerw. reeds zo veele naamen en perſoonen heeft opgeſpoord. Gelieft Uwe Eerw. egter de moeite te neemen van my eene Alphabetiſche Lyst van de Geſlagt- en Voornaamen der Perſoonen, die aan Uwe Eerw. reeds bekend zyn, toe te ſchikken, ik wil gaarne zien, of ik ze, met het een of het ander, 't welk Uwe Eerw. zou mogen nuttig oordeelen, zal konnen vermeerderen.

Uwe WelEerw., midlerwyl, 's Hemels zegen over uwen arbeid toewenſchende, blyf ik met byzondere agtinge, enz.

Amſt. 19 October,
1770.

AGTENVYFTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere JAN WAGENAAR.

Myn Heer!

Het is 'er zoo ver af, dat ik het verplichtend antwoord op mynen Brief, en het edelmoedig aanbod om my ter hulpe te komen, met onverſchillige oogen zoude hebben aangezien, dat ik, in tegendeel, vervuld ben met de diepſte ge-

LVIII. BRIEF. voelens van eerbiedige dankerkentenis, en my vervrymoedige om Uw WelEd. andermaal by geschrifte op te wachten, zullende het my de moeite van eene voorgenomene reize naar Holland, in dit of een volgend jaar, rykelyk vergoeden, zoo ik de eer zal genieten my nader by monde bekend te maken, en in Uw WelEd. toegenegene vriendschap aan te bevelen. Midlerwyl zal het my tot geen gering genoegen strekken door eenige briefwisseling te deelen in uwe uitgebreide kundigheden in 's Lands geschiedenissen, in welke de naam van den Schryver der Vaderlandsche Historie, met het hoogste recht, door alle eeuwen zal geroemd worden.

Volgens de verleende vryheid, zende ik hier by eene Alphabetische Lyst der onderteekenaars van het beroemde Compromis, met een ootmoedig verzoek om dezelve aan te vullen, door byvoeging van zulke persoonen, die my ten dezen opzichte onbekend zyn gebleven, en door aan my te verstrekken de noodige kennis van de zoodanigen, die my alleen by hunne naamen zyn bekend geworden.

Ik heb overal aangeteekend de Schryvers en Handschriften, op welker gezag ik de opgenoemde persoonen houde voor onderteekenaars van het Compromis. Voornaamlyk heb ik my beroepen op *drie geschrevene Lysten*, welke tot heden toe, zoo veel ik wete, door niemand zyn gebezigd. De *eerste* is oorspronglyk, en berust ter Financie-kamer van Holland in 's Hage. Zy behelst alleen de

de Edelen uit Gelderland, Holland en Brabant. De Heer Penfionaris Van Wyn heeft my, door het bezorgen van die lyst, aan zich op 't hoogst verplicht. — De *tweede* is gekomen van den kundigen Heer Van Mieris, en door den Eerften Edelen Van Borsfele aan mynen Vader ter hand gefteld. Deeze lyst, welke omtrent 200 onderteekenaars behelst, is niet vry van gebreken. — De *derde* vervat de Friezen, en is door den Grooten Wesfeling medegedeeld. — Deze drie lysten heb ik, ter onderfcheidinge, beftempeld met de letters H, M, W. Ik zal met het affchryven van myn Werkje ter drukpersfe wachten, tot dat ik de aanmerkingen van Uw WelEd. op de nevensgaande lyst zal hebben ontfangen. En is het my geoorloofd zoo veel te vergen, ik zou gaarne het geheele Werkje, eer het gedrukt wordt, onder UwEds. oogen brengen, om het te overzien, waar door ik buiten twyffel zeer vele misflagen zoude ontwyken. De bygevoegde fchets zal eenig bericht van 't beloop des werks opleveren.

LVIII. BRIEF.

Tot nu toe heb ik vruchteloos gezocht naar een exemplaar van de eerfte uitgave van het Compromis en de Requesten.

Veelvuldige bezigheden hebben my verhinderd deze Alphabetifche Lyst, uit een groot aantal verftrooide aanteekeningen, in orde te brengen, en vervolgens na te fchryven, waarom myn verzoek is, dat Uw WelEd. dezelve, met haare verbeteringen en vermeerderingen, gelieve weder te zenden.

Voorts heb ik de eer my, met de byzonder-

 ste hoogachting, onder oprechte toebidding van 's Heeren beste zegeningen, te noemen, enz.

Vlissingen, den 16 Febr. 1771.

J. W. TE WATER.

P. S. By het afschryven van myn Werkje zal ik naauwkeurig gebruik maken van al het gene UwEd. in de Vaderl. Historie, en de Beschryving van Amsterdam, ten dezen opzichte, heeft gemeld, ook over zulke onderteekenaars, by welker naamen ik gesteld heb, *my onbekend.*

NEGENENVYFTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere JONA WILLEM TE WATER.

Wel-Eerw. en Geleerde Heer!

Ik heb, zo veel my myne bezigheden hebben toegelaaten, Uwe Eerw. Naamlyst der ondertekenaaren van het bekende Compromis, en het daarby gevoegd Plan van uw Werk onderzogt, en ik wenschte in staat te zyn, om eenigzins te konnen medewerken tot voltooijing van het loffelyk ontwerp, om de grondleggers van 's Lands Vryheid nader te doen kennen. Doch ik bespeur, in dit geval, zo wel als dikwils, in anderen, dat het veel verschilt, eenig werk gemaakt te hebben van 's Lands algemeene Historie, of eenig byzonder merkwaardig punt derzelve, in den grond, te hebben uitgehaald. Byna alles, wat Uwe Eerw., tot

nog

nog toe, onbekend of duister gebleeven is, is my ook nog duister of onbekend, en ik heb maar zeer weinig konnen voegen, by Uwe Eerw. Naamlyst, die hier by te rug gaat. De Franſchen hebben een merkelyk aantal van Boeken geſchreeven over de Geſlagtkunde; uit welken, waarſchynlyk, wel eenig licht te haalen zal zyn, omtrent eenige Walſche Heeren, die in de beginſels onzer beroerten gemengd geweest zyn; doch ik bezit 'er geenen van. Den eerſten Druk van 't Compromis en de Requesten heb ik ook niet, en ik ken niemant, die dien ryk is.

LIX. BRIEF.

Wat het kort begrip van Uwe Eerws. Werk aangaat, ik zie dat Uwe Eerw. voorheeft, in 't eerſte Hoofdſtuk, aan te toonen, dat het vermogen der Edelen, hier te Lande, voormaals, zeer groot plagt te zyn: 't welk niet ontkend kan worden. Doch Uwe Eerw. weet, dat dit vermogen, met het toeneemen van het aanzien der ſteden, in de veertiende eeuwe, merkelyk verminderde, en in de zestiende eeuwe zeer laag gedaald was; zo dat, volgens de aanmerking van Van Reyd en anderen, het onvermogen van veele Grooten, mogelyk meer aanleiding gegeven heeft tot het ſluiten van het Compromis, dan hun vermogen. Doch misſchien heeft Uwe Eerw. voor, dit ook te toonen, en, ongetwyfeld, dat alle de Tekenaars van 't Compromis geen luiden van adel geweest zyn. Ik verlang te verneemen, welke redenen Uwe Eerw. zal geeven, waarom men geene Zeeuwſche Edelen vindt onder de Te-

LIX. BRIEF.

kenaars van 't Compromis. Ik heb my eenvoudiglyk verbeeld, dat het getal der Edelen klein geweest is, en dat zy allen, of voor 't grootste gedeelte ampten van den Koning hadden, en hierom niet aangezogt, immers, niet overgehaald zyn. Dat Uwe Eerw., in Holland komende, my wel met een bezoek zal gelieven te vereeren, zal my ten hoogsten aangenaam zyn; doch voor de eer van Uw Werk, eer het gedrukt wordt, over te zien, ben ik genoodzaakt te bedanken, laatende de bezigheden van myn ampt ter Secretarye deezer Stad, my zo veel tyds niet overig. 't Werk is, daarenboven, aan Uwe Eerw^s. bekende opmerking en naauwkeurigheid dubbel toevertrouwd.

Uwe Eerw. lust en gezondheid toewenschende, om den aangevangen arbeid gelukkiglyk te voltrekken, tekene ik my, met byzondere hoogagtinge, &c.

Amst. 31 May,
1771.

SESTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere JAN WAGENAAR.

Myn Heer!

Eenigen tyd uitlandig geweest zynde, vonde ik, t'huis komende, UwEd^s Brief met myne lyst der onderteekenaaren van het Compromis, verrykt met eenige aanmerkingen. Deze myne uit-

uitlandigheid was oorzaak, dat ik niet eerder heb geantwoord, waar toe ik de eerfte gelegenheid zeer gaarne waarneme. Het is my een uitmuntend voorrecht en genoegen, dat U WelEd. zich der moeite niet heeft onttrokken om gemelde lyst naauwkeurig in te zien, en, zoo veel mogelyk, te vermeerderen. Had ik wel eens redenen om my te beklagen, dat zulken, die het vermogen hadden om my de behulpzaame hand te bieden, daar-toe onwillig waren, ik heb nu ftof van dankbaarheid, welke ik UwEdelheid by dezen hartelyk betuige. Mocht zulk een voorbeeld anderen befchamen!

LX. BRIEF.

De gunftige gedachten aangaande myne opmerking en naauwkeurigheid, fchryve ik niet toe aan myne verdienften, maar aan uwe vriendelykheid en toegenegenheid. Zy zullen my ten fpoor verftrekken om myne uuren van uitfpanning, die echter weinige zyn, aan 's Lands gefchiedenisfen toe te wyen.

Wanneer ik gewage van de Edelen, die het Compromis geteekend hebben, wil ik daar mede niet te kennen geven, dat alle die onderteekenaaren van adelyke afkomfte waren. Sommigen van hun ftaan by my bekend als Burgers en aanzienlyke Kooplieden, die niet minder dan de Edelen met een zucht voor de edele Vryheid waren aangedaan, hoedanigen 'er, byzonder te Antwerpen, velen gevonden werden.

De vermindering van 't vermogen der Edelen moest noodzakelyk volgen, federt het gezag en de

heersch-

LX. BRIEF. heerschzuchtigheid der Graaven vermeerderden; waar van my aanmerkelyke blyken zyn voorgekomen in het onwaardeerbaar handschrift, het Graafschap van Zeeland, door den Heer van Grypskerke, onder my berustende, en, misschien, by vervolg van tyd, met den druk gemeen te maken.

Dewyl uwe veelvuldige bezigheden niet toelaten myn Werkje, voor deszelfs uitgave, te overzien, vleije ik my dat Uwe Edelh. zich niet zal ontslaan om haar oordeel daar over te vellen, wanneer ik het zelve gedrukt zal hebben toegezonden.

In die verwachtinge neme ik de vryheid my, met de byzonderste hoogachting en dank-erkentenis, te teekenen, &c.

Vlissingen den 28 Juny, 1771.

J. W. TE WATER.

EENENSESTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere JONA WILLEM TE WATER.

Wel-Eerwaardige Heer!

Hertelyk dank voor het aangenaam geschenk van uw *Vlissinger Eeuwfeest*, 't welk ik terstond met veel genoegen gelezen heb. Uwe Eerw. heeft daarin veele byzonderheden samengebragt, die niet zeer bekend zyn, en door de bygevoegde aantekeningen en egte stukken een nieuw licht ver-

verſpreidt over de Historie van de beginſels der beroerten hier te Landen, die ons de vryheid gebaard hebben. Uwe *Redenvoering* zal de Liefhebbers doen verlangen naar uwe *Historie van 't Compromis*, die ik met vermaak zie, dat ter drukperſe gaat.

LXI. BRIEF.

In 't doorleezen van uw Eeuwfeest is my bedenkelyk voorgekomen, dat Uwe Eerw. (*bl.* 19. *aant.* (v) te regt gezeid hebbende, „ dat men „ zich niet moet laten wys maken dat de oorlo„ gen van 's Prinſen zyde alleen gevoerd zyn om „ de vryheid, en niet voor den Godsdienst", daar op laat volgen, dat BRANDT zulks egter zynen Leezeren by herhaalinge inſcherpt. Ik beken dat my niet voorſtaat, zulks ergens by Brandt gelezen te hebben. Op de eerſte plaats by Uwe Eerw. aangehaald, ſtaat heel wat anders, te weeten: „ ook hebben 't eenigen gedenkwaardig ge„ acht, dat even de tiende penning en niet de „ Religie d'EERSTE [niet d'eenigſte] oorzaak „ geweest is, dat STEEDEN en LANDTSCHAP„ PEN zich tegens Alva ſtelden, want het geene „ te vooren geſchiedt was, hadden d'UITGE„ WEKENEN gedaan". Die uitgeweekenen nu hadden, gelyk Brandt in de Aant. *bl.* 47. ſchryft voor de vryheid geſtreeden; doch daar werdt de vryheid van Godsdienst mede onder begreepen; waarom Prins Willem de woorden *Vryheid des Vaderlands en der Conſcientie* tot den titel zyner wapenen verkooren hadt. 't Is waar, dat de Groot, Brandt, en anderen voor en na hem, geſchreeven hebben, dat de wapenen niet waren aangenomen,

om

LXI. BRIEF. om *ééne Religie* bepaaldelyk te beschermen. Maar dit komt, zo ver my gebleeken is, volkomen overeen met de waarheid. De Staaten van Holland schreeven al in 't jaar 1576 aan die van Amsterdam: „ dat zy altyd verklaard hadden en nog „ verklaarden de wapenen om de religie [dat is, „ tot voorstand van zekere byzondere Religie, „ gelyk uit den samenhang blykt,] nooit aange- „ nomen te hebben". De Magistraat van Leyden schreef op den zelfden zin in de bekende Remonstrantie van 1582, tegen welke te zeggen, dat zy door Koornhert opgesteld is, my niet genoeg schynt, alzo zy door de Magistraat van Leyden voor haare rekening genomen is. Voorts, zie ik niet, wat men met reden zeggen kan tegen 't gene de Groot in het tweede Capittel van zyne *Apologie* op dit stuk bygebragt heeft. Doch zo ik hierin doole, zal 't my lief zyn door Uwe Eerw. beter onderregt te worden. Mogelyk zou zelfs aan 't onderzoekend gemeen dienst geschieden, als Uwe Eerw. zulks, in de Historie van 't Compromis, welk tegen de Inquisitie, en dus voor de vryheid van Religie in 't gemeen ingerigt was, goedvondt te doen. Neem, ondertusschen, deeze myne aanmerking ten goede.

Het Werk van D°. Bareuth heb ik nog niet gezien.

Ik ben, met byzondere agtinge &c.

Amst. Juny,
1772.

TWEE-

LXII. BRIEF.

TWEEËNSESTIGSTE BRIEF.

Aan den Heere JUSTUS TJEENK (*).

Eerwaardige Heer!

Eene sleepende ziekte, die nog aanhoudt, komende by een ouder en pynlyk ongemak, heeft my het vermogen en den lust benomen om uwen zeer geëerden van den 6den deezer eerder te beantwoorden, en beneemt my nog den moed t'eenemaal om de eer en den last die het Zeeuwsch Genootschap der Weetenschappen, tot uwent, my zo gantsch onverwagt beoogd heeft op te draagen, te aanvaarden. Ik bid dan ootmoediglyk dat Uwe Eerw. noch het treffelyk Genootschap niet misduiden mogen, dat ik, met dankzegging voor de toegedagte gunste het overgezonden Diploma hierby te rug zende, verzoekende dat myn naam onder die der aangeschreeven Leden, daar dezelve de plaats onnuttelyk beslaan zou, mag worden doorgehaald, terwyl ik met schuldige hoogagting voor zo veele waardige Leden van het Genootschap, als ik de eere heb van eenigszins te kennen, en voor Uwe Eerw. in 't byzonder, my onderschryve &c.

Amst. 30 November,
1772.

(*) *Predikant der Engelsche Kerke te Vlissingen, Medelid en Secretaris van het Genootschap aldaar &c.*

B E R I G T.

De Uitgeevers deezes, YNTEMA *en* TIEBOEL, *adverteeren hier mede, dat by hen op de Pers is, en, in gr.* 8vo, *eerlang zal worden uitgegeven, eene Verzameling van eenige* Historiſche *en* Politieke Tractaatjes, *door den Heer* WAGENAAR *van tyd tot tyd der waereld medegedeeld, en in deeze Leevensbeſchryving vermeld.— Eene Verzameling van dien aart, vleit men zich, zal den Liefhebberen der Vaderlandſche Geſchiedenisſen niet onaangenaam zyn; te meer, daar die Stukjes geheel uitverkogt, en niet dan verſtrooid, en in ongelyke formaaten, gevonden wordende, den Hoogagteren van onzen Historieſchryver daar door gelegenheid gegeven wordt, om 's Mans Schriften te kunnen completeeren.*

AAN-

AANWYZING

VAN

BYZONDERHEDEN EN ZAAKEN IN DE

BRIEVEN VOORKOMENDE.

T heb-

(*) De Heer MEERMAN zelf heeft, wat laater, de ongegrondheid van dit vermoeden ontdekt. Zie zyn *Conspectus* in 1761, en *Origines Typographicæ*, in 1765, uitgegeven.

N.

S.

T.

U.

V.